

5

**Millî Mücadele
Döneminde
Muğla**

**Muğla
During
the National Struggle**

Mevlüt Çelebi

Millî Mücadele Döneminde Muğla

*Mevlüt Çelebi**

Özet

Millî Mücadele Dönemi'nde Muğla, 23 Temmuz 1919 günü İtalyanlar tarafından işgal edildi. Muğla'nın önemi Yunan işgal sahasına sınır oluşudur. Bu yüzden Yunan işgal bölgesinden göç etmek zorunda kalan binlerce Türk, Menteşe Sancağına sığınmıştır. Menteşe halkı bu göçmenlerin barındırılmaları ve ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük yardımlarda bulunmuştur. İstiklâl Savaşı döneminde Muğla, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlatılan Millî Mücadele hareketine büyük destek vermiştir. Bu destek birkaç şekilde yapılmıştır. Öncelikle Kuvâ-yı Milliye birliklerinin her türlü ihtiyacı karşılanmıştır. İki Kuvâ-yı Milliyeci Demirci Mehmet Efe ile Yörük Ali Efe, sık sık Muğla'yı ziyaret ederek ihtiyaçlarını buradan karşıladılar. Muğla, Yunanlara karşı savaşan Kuvâ-yı Milliye birliklerinin Aydın Vilayetindeki merkezi durumundaydı. Muğlalıların Millî Mücadele'ye destekleri bununla sınırlı değildir. Yerel ve ulusal kongrelere Muğla'nın temsilcileri de katılmıştır. İstanbul'daki son Meclis'te ve Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Menteşe Sancağının temsilcileri de görev yaptılar. Muğlalılar Millî Mücadele'ye çıkarttıkları Menteşe ve Anadolu'da İnkılâp Gazeteleriyle de destek vermişlerdir.

Anahtar Kelimeler

Millî Mücadele, Muğla, İstiklâl Savaşı, Muğla'da Millî Mücadele, Kurtuluş Savaşı

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mevlutcelebi[at]yahoo.com, ORCID: 0000-0001-8244-661X

Muğla During the National Struggle

Abstract

During the National Struggle, Muğla was occupied by the Italians on 23 July 1919. The importance of Muğla is that it is a border to the Greek occupation area. For this reason, thousands of Turks who had to migrate from the Greek occupation zone took refuge in the Menteşe Sanjak. The people of Menteşe provided great assistance in hosting these immigrants and meeting their needs. During the War of Independence, Muğla gave great support to the National Struggle movement initiated in Anatolia under the leadership of Mustafa Kemal Pasha. This support has been done in several ways. First of all, all kinds of needs of Kuvâ-yı Milliye (National Forces) units were met. Two leaders of National Forces, Demirci Mehmet Efe and Yörük Ali Efe frequently visited Muğla and met their needs from here. Muğla was the center of the Kuvâ-yı Milliye units fighting against the Greeks in Aydın Province. The support of the people of Muğla to the National Struggle is not limited to this. Representatives of Muğla have also attended local and national congresses. Representatives of the Menteşe Sanjak also served in the last Assembly in Istanbul and the Turkish Grand National Assembly opened in Ankara. The people of Muğla also supported the National Struggle with the newspapers Menteşe and Anadolu'da İnkılâb.

Abstract

War of Independence, Muğla, War of Independence in Muğla, National struggle

1. Giriş

Bir genelleme yapmak yanıltıcı olabilir ancak güçlü bir donanmaya sahip olmayan ülkelere ait kıyı şerit ve kentleri dış tehlikelere daha açık ve savunmasızdır. Hele Osmanlı Devleti gibi emperyal devletlerin topraklarına göz diktiği ve nüfuz etmek için hiçbir fırsatı kaçırmadıkları bir devlete söz konusu olursa bu tehlike daha da büyüktür. Avrupa'nın devletlerinin yanı sıra kendisinden ayrılıp bağımsız hale gelen devletlerin de toprakları hakkında düşmanca emeller beslediği dikkate alınır, tehlikenin büyüklüğü kendiliğinden anlaşılır. Gerçekten de Osmanlı Devleti, 19. yüzyıldan itibaren yayılcı devletlerin ve azınlıkların bağımsızlık hareketlerinin ağır tahribatına maruz kalmıştır. Osmanlı Devleti bu zor süreçte varlığını ve toprak bütünlüğünü ne kendi gücüyle savunabilmiş ne de güvenilir bir dost bulabilmiştir. Her türlü iç ve dış tehlikeye maruz kaldığı dağılıp döneminde güçlü bir donanmaya sahip olmayışının acıklı sonuçlarına da katlanmak zorunda kalmıştır. Trablusgarp Savaşı devam ederken İtalyanların Nisan-Mayıs 1912'de, Rodos hariç, hiçbir ciddi direnişle karşılaşmadan Rodos ve On İki Ada'yı kolaylıkla işgal etmeleri, dramatik bir örnektir.

Yukarıdaki gelişme, yani Menteşe sahillerine yakın adaların işgali Menteşe Sancağı ve Muğla için de tehlikeli sürecin başlangıcı olmuştur. Trablusgarp Savaşı bittikten sonra Güneybatı Anadolu bölgesi İtalyanların yoğun faaliyetine uğradı. İtalyan işgalindeki adaların yöneticilerinin yakın Anadolu liman kasabalarını ziyaret ederek ticaret yapmaları gibi halka sempatik gelecek davranışlar da söz konusudur. Ancak bunun arka planında başka niyetlerin olduğunu biliyoruz. Başta Antalya ve Menteşe Sancağına bağlı kasabalardaki İtalyan faaliyetlerinin merkezinin söz konusu adalar olması bir tesadüf değil, bilinçli bir siyasettir. Bölgeyi ve insanlarını keşfetmeyi ve daha sonra yerleşmeyi hedefleyen bu siyasette İtalyanlar I. Dünya Savaşı başlayana kadar epey mesafe kat etmişlerdir.

I. Dünya Savaşı ülkelerin plan, strateji ve konumlarını yeniden gözden geçirmelerini zorunlu kıldı. Pozisyonlar değişti, peş peşe vaatler yapıldı, sözler verildi ve yeni hesaplar yapıldı. Bu menfaat sahnesinde en çok rol değiştirenler İtalyanlar olmuştur. İtalya'nın Üçlü İttifak'ın kurucusu olmasına rağmen savaşa İtilaf devletleri yanında girmesinin tek bir izahı vardır: "Kim daha çok verirse, onunla olurum!" bu oportünist siyasetin İtalya'ya faturası ağır olmuştur. Değişkenlik İtalyan kamuoyunun bir kısmını memnun etmiş olsa da İtalya, eski müttefikleri açısından güvenilmez bir ülke damgası yediği gibi, yeni müttefikleri için de verilecek bazı tavizlerle kolaylıkla elde edilebilecek bir ülke olarak görülmüştür. İtalya için asıl zorluk, müttefiklerinin sözlerini tutmaması kadar, Anadolu'daki hedefleri için Yunanistan ile amansız bir rekabete girişmek zorunda kalmasıdır.

Türkler için Batı Anadolu'da işgal tehlikesi Yunanistan ve İtalya'dan geliyordu. İki ülke de eş zamanlı olarak Batı Anadolu topraklarını işgale başladılar. 1919 yılı ortalarına gelindiğinde Menderes Nehri Yunanistan ile İtalya'nın işgal bölgelerinin sınırı olmuştur. Adı geçen nehrin kuzeyi Yunan, güneyi İtalyan işgal bölgesidir. İtalyan işgali altında kalan

Muğla'nın özel durumu söz konusudur. Bir yandan İtalyan işgali altında bir hayat sürerken diğer yandan da Yunan işgal bölgesinden gelen göçmenleri ağırlamak ve Yunanlara karşı savaşan Türk birliklerine lojistik destek vermek durumundaydı. Muğlalıların bu iki işin de üstesinden geldikleri ve üzerlerine düşeni fazlasıyla yaptıkları kaydedilmelidir.

2. Mondros Mütarekesi'nden Sonra Muğla'nın Genel Durumu

Dünya Savaşı devam ederken imzalanan gizli antlaşmalarda doğrudan atıf yapılmayan Muğla, Mondros Mütarekesi'nden sonra Yunan-İtalyan rekabet sahası içerisinde de değildi. Bununla birlikte, İtilaf devletlerinin Osmanlı Devleti ve Türkler hakkındaki olumsuz karar ve kanaatleri göz önünde bulundurulduğu takdirde bütün Anadolu gibi tehlikeye açık durumdaydı. Aslında Mütarekeden sonraki süreç göz önünde tutulduğu takdirde, Anadolu'nun hiçbir kenti, kasabası ve hatta köyü güvenli değildi. Her yer tehlike ve işgale açıktı, bazıları bu tehlikeyi daha yakından yaşarken, bazıları daha uzaktı. Bu bağlamda Menteşe Sancağının farklı bir konumu dikkat çekmektedir. Sancak merkezi olarak Muğla daha güvenli kabul edilebilir. Oysa Menteşe Sancağının başta Fethiye ve Marmaris olmak üzere kıyı kesimleri; İtalya ve Yunanistan hâkimiyetindeki adalara yakınlıkları sebebiyle ve denizden gelen Rum çete faaliyetleriyle tehlide açık durumdaydılar.

Menteşe Sancağı, 1907 yılında Aydın Vilayetine bağlı müstakil bir sancaktı. Merkezi Muğla kazası olmak üzere Meğri (Fethiye), Milas, Marmaris, Bodrum, Yüksekum (Köyceğiz) kazalarından oluşmaktaydı. Sancağa ait toplam köy sayısı 352 idi.¹ 1914 yılında Menteşe Sancağı, Muğla merkez olmak üzere Marmaris, Köyceğiz, Fethiye, Bodrum ve Milas'tan meydana gelmekteydi. 1914 nüfus sayımında Menteşe Sancağının ve sancağa bağlı kazaların nüfusları şöyledir:²

Yer	Müslüman	Rum	Ermeni	Musevi	Diğer	Toplam
Muğla	61.576	2.008	4	1	-	63.589
Marmaris	15.040	2082	-	69	4	17.195
Fethiye	36.734	7.394	-	217	-	44.345
Köyceğiz	23.716	727	5	120	404	24.973
Bodrum	15.468	4.042	3	203	-	19.716
Milas	36.382	3.670	-	1.005	-	41.057
Toplam	188.916	19.923	12	1.615	408	210.874

¹ Serdar Soyluer, "XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağının İdari ve Nüfus Yapısı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/13, (Güz 2006), s. 111.

² Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristics*, Madison Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1985, s. 186-187.

Sancağın 1915 yılındaki toplam nüfusu ise 188 bin 584 Müslüman, 14 bin 749 Rum, 1.219 Musevi ve 4 Ermeni olmak üzere toplam 204 bin 551 kişidir.³ 1917 yılı itibarıyla Menteşe Sancağında 22 erkek ve 18 kadın olmak üzere toplam 40 yabancı yaşamaktaydı. Bunlardan dokuzu ve üçü kadın olmak üzere İtalyanların sayısı 12 idi.⁴ Mondros Mütarekesi'nden sonraki dönem itibarıyla Menteşe'de nüfus 134 bin 767 Türk, 10 bin 192 Rum şeklindeydi.⁵

Sancakta Türklerden sonra en fazla nüfus Rumlarıdır. Mütareke döneminde Muğla Rumlarını ikiye ayırmak uygun olacaktır. Bir kısmı Yunanlılığın peşinde Megali İdea'nın gerçekleşmesi için çalışanlar, diğeri de Türk Ortodoks Cemaatidir. Megali İdeacılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun mağlubiyetini coşkuyla karşılamışlar, Fener Rum Patrikhanesinin ayrılıkçı siyasetine destek vermişlerdir. Çete faaliyetlerine ve toplu isyan girişimlerine kalkışmışlardır. Kendilerini Türk Ortodoks Cemaati olarak tanımlayan Muğlalı Rumlar ise, yüzlerce yıl birlikte huzur içerisinde yaşadıkları Türklerle Osmanlı olarak yaşamayı tercih etmişlerdir. Muğla Musevileri, işiyle gücüyle meşgul, Rumluk akımına karşı bir tavır içerisindeydi. Rumlarla aralarındaki ticari rekabet kadar, bölgenin Rum egemenliğine girmesinin yaratacağı sıkıntılar ve kendilerine sahip çıkacak bir Yahudi devletinin olmayışı etkili olmuştur. Millî Mücadele başlarken Muğla'da Ermeni olmadığı için bu topluluğun etkin rol oynaması söz konusu değildir.⁶

Bağımsız Menteşe Sancağının kıyıları tarıma elverişli, geri kalanı dağlık ve çamlık, bir kısmı da bataklıktı. Ovalarında buğday, arpa, darı, susam, tütün, bakliyat ve sanayi bitkileri ekilir; incir, üzüm, zeytin gibi ürünler, meyvecilik, sebzecilikle geçim sağlanırdı. Arazinin verimli olmasına karşılık, hayvancılık pek gelişmemişti. Koyun, keçi, sığır ve deve beslenirdi. Keçi sayısı koyundan fazla idi. Arıcılık da yapılırdı. Et, süt, yün, bal temin edilirdi. Menteşe maden bakımından zengin bir bölgedir. Krom, zımpara- taş, demir, bakır, manganez ve linyit madenleri vardı. Bunları işletme kapasitesi yoktu. Halk tarımla uğraşırdı. Ormancılık, tütüncülük ve zeytincilik başta gelirdi. Yerli sanat olarak kunduracılık, fırıncılık, marangozluk, terzilik, bakırcılık, kalaycılık yapılır; bir kısım halk da sünger avcılığı ve balıkçılıkla uğraşırdı. Köylüleri tarımla geçinirdi. Ayrıca, dericilik ve dokumacılık gibi sanatlar da vardı. Bir kısım köylerde halı, kilim ve heybe dokunurdu. Dışarıdan bütün memleketin ihtiyacı olan manifatura, şeker, kahve, pirinç, gaz vesaire getirilirdi. Bu sancağa bağlı ilçelerin doğal yapısı itibarıyla bir kısmı dağlık ise de dağların

³ Soyluer, "XX. Yüzyılın Başlarında", s. 133. Mütarekeden sonra Menteşe'de kazalar da dâhil olmak üzere 134 bin 757 Türk, 10 bin 136 Rum, 510 Musevi ve 117 Ermeni yaşamaktaydı. Muğla Rumları Türkçe konuşurken Milas, Bodrum ve Fethiye Rumları Yunanca konuşurlardı. M. Şefik, *İstiklâl Harbi'nde 57.Tümen ve Aydın Millî Cidali*, I, İstanbul: Askeri Matbaa, 1937, s. 8.

⁴ Nejdet Bilgi, "Osmanlı Devleti'nin 1917 Yılı Yabancı Nüfusu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXV/1 (Temmuz 2010), s. 140.

⁵ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, 5, İstanbul: Sabah Kitapları, 1997, s. 207.

⁶ Ünal Türkes, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, İstanbul: 1973, s. 27-28; 51.

sahile bakan kısımlarıyla, dağların içinde kalan bir kısım düzlüklerde sebze ve zeytin yetiştirirdi.⁷ Sancağın ihraç edilebilecek önemli ürün ve hammaddelerin bulunmaması ve topografik yapısının pek elverişli olmaması nedeniyle iç kesimle ulaşımı sağlayacak kara ve demiryolu yapılamamış, bu nedenle iç bölgelerle ekonomik ilişkileri sınırlı düzeyde kalmıştır. Önemli bir tarım bölgesi olan Fethiye, Köyceğiz, Gökova ve Dalaman ovaları çöküntüyle oluşmuş tektonik ve alüvyal ovalar oldukları için büyük bir bölümü bataklık halindeydi. Bu bataklıkların yüzölçümü 135 kilometrekareyi buluyordu. Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü bölgenin üçte ikisinin ormanlarla kaplı olması, Akdeniz kıyısındaki ülkelerin yanı sıra İngiltere, Hollanda ve Avusturya gibi ülkelere yılda yaklaşık 21 bin 500 metre küp kereste, 14 bin kantar çam kabuğu, 87 bin kilogram sığla yağı, çeşitli miktarlarda odun kömürü, sığla buhuru, palamut, defneyaprağı, kitre, zift, mersin, amber yağı ve katran ihraç edilmesini sağlıyordu.⁸

Muğla'daki sanayinin kollarını pabuççuluk, marangozluk, berberlik, terzilik, dericilik, demircilik, çulhacılık, keçecilikle sahillerdeki kayıkçılık oluşturmaktaydı. Fethiye ve Muğla kazalarındaki Rum ve Yahudi tüccarların sayısının fazlalığına rağmen son yıllardaki girişimlerin ardından bölge genelindeki sanayinin %95'inden fazlası Türk yatırımcıların eline geçmişti. Marmaris ve Bodrum kazalarında incir, badem ve zeytin mahsulleri yörenin başlıca ticaretini oluşturmaktaydı.⁹

2.1. Mütarekeden Sonra Muğla'da Siyasi Faaliyetler

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra Türk kamuoyunda yoğun siyasi tartışmalar yaşanmıştır. Bütün olumsuzlukların sorumlusu olarak görülen suçlanan, dışlanan, cezalandırılan İttihatçılar, adeta lanetlenmişlerdir. Kamuoyunu yönlendiren aktörlerin bu şekildeki yargılarına rağmen, İttihatçılık, taşrada etkisini devam ettirmekteydi. Siyaset sahnesine yeniden ve bu kez saray ve hükümet destekli olarak çıkan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki uzantısı olarak görülen oluşumlar arasındaki çekişme Anadolu'nun her yerinde hüküm sürmekteydi.

İttihatçı-İtilafçı çekişmesinin Mentеше Sancağının genelinde ve özellikle Muğla'da yaşandığına dair pek çok örnek bulunmaktadır. Gerçi, Muğla'da 1919'da resmî olarak İttihat ve Terakki Fırkası mevcut değildir. Dâhiliye Nezaretinin 2 Şubat 1919 tarihli yazısına Mutasarrıf Hilmi Bey 9 Mart 1919'da verdiği cevapta, İttihat ve Terakki Fırkasının liva merkezinde teşkilatı, emlak ve evrakı bulunmadığını bildirdi.¹⁰ Ancak bu sancakta İttihatçı-İtilafçı çekişmesinin yaşanmadığı anlamına gelmez. Nitekim Muğla'dan Mutasarrıf Hilmi imzasıyla Dâhiliye Nezaretinin 22 Mart 1919 tarihli yazısına

⁷ *Türk İstiklâl Harbî VII, İdarî Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1975, s. 176-177.

⁸ Mehmet Temel, "Dünya Savaşı Yıllarında Muğla'daki Ekonomik Kalkınma Faaliyetleri", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (Güz 2008), s. 165.

⁹ Temel, "Dünya Savaşı Yıllarında" s. 173.

¹⁰ *Devlet Arşivleri Başbakanlığı Osmanlı Arşivi-Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî (DABOA-DH. ŞFR.)*, Dosya: (D.) 622, Vesika: (V.) 90. 01.

23 Mart'ta verilen cevapta Muğla'da İttihat ve Terakki merkez murahhası bulunmadığı ancak mülhakatta İttihat ve Terakki muhabirlerinin bulunduğu bildirildi. Bunların liva sınırları dışına gönderilmesi gerekirse bilgi verilmesi istendi.¹¹

İttihat ve Terakki Fırkası Muğla'da, partinin İzmir sorumlusu Celal (Bayar) Bey tarafından örgütlenmiştir. Kendisine eşraftan Süleyman oğlu Murat Bey, Ziya Bey, Hamza Bey ve Bekir Ağa yardımcı olmuşlardır. 1908 seçimlerinden önce kurulan fırka teşkilatı zamanla Ulalı Hamza Hayati Bey ile Meclis-i Mebûsan Başkanlığı da yapacak olan Halil Mentеше tarafından yönetilmiştir. Muğla'da önde gelen İttihatçı isimler şunlardır: Mentеше Liva Başkanı Murat Bey, Mebus Hamza Hayati Bey, Belediye Başkanı Zorbazzade Ragıp Bey, Beyin Cerrahı Dr. Cemil Şerif (Baydur) ve din adamı Bozüyüküklü Hacı Süleyman Efendi.¹²

Hürriyet ve İtilaf Fırkası 1911'de siyaset sahnesine çıkmasına rağmen bu partinin ülkenin kaderinde rol oynaması Mondros Mütarekesi'nden sonra olmuştur. Bununla birlikte genel kanı; Muğla Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarından bazılarının Millî Mücadele'yi destekledikleri yönündedir. Bir ara fırkanın Muğla Şube Başkanlığını yapan Müftüzade Saadettin Efendi'nin, Nazilli Kongresi'ne katılması ve ilk mecliste Mentеше'yi temsil etmesi örnek verilebilir. Mart 1919'da kurulan Muğla Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şubesi, 1920 baharında etkinliğini yitirmiştir. Muğla'nın önde gelen Hürriyet ve İtilafçıları da şunlardır: Muğla eski sandık emini Müftüzade Saadettin Efendi, Müderris Akşehirlizade Mehmet Hilmi Efendi, Avukat Mercanzade Hamdi Bey ve Müftü Menzilizade Yakup Efendi.¹³

3. Heyet-i Nâsiha'nın Muğla'yı Ziyareti

Sultan Vahidettin ile Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın İngilizlerin de olurlarını alarak kurdukları Heyet-i Nâsiha'nın (Nasihât Heyeti) görevi, ziyaret ettikleri yerlerin ihtiyaçlarını tespit ederek hükûmete bir rapor halinde sunmak, padişahın selamını iletmek ve saray ve hükûmetin dışındaki çözüm arayışlarına itibar etmemelerini tavsiye etmektir. Taşrada devam etmekte olan İttihatçı etkiyi ortadan kaldırmak amacını da taşıyan heyetlerin başında şehzadeler bulunuyordu. Rum ve Ermeni üyelerin de bulunduğu böyle heyetler kurmak suretiyle Osmanlı Hükûmeti, dışarıya mesaj vermeyi de hedefliyordu. Osmanlı Devleti'ni oluşturan bütün unsurlara eşit davranıldığı mesajı verilirken öte yandan, sanki bu toplulukların hiç suçu yokmuş, isyan etmemişler veya Türkler aleyhine yabancılarla iş birliği yapmamışlar gibi davranarak, İttihatçıların Hristiyan unsurlara kötü davrandığını kabul ve ilan ediyorlardı.

Başında Şehzade Abdürrahim Efendi'nin bulunduğu Anadolu Nasihat Heyeti 16 Nisan 1919 günü vapurla İstanbul'dan Mudanya'ya hareket etti. Bursa, Balıkesir, Manisa, İzmir yolunu takip ederek Aydın'a geldi. Heyet-i Nâsiha, Aydın'da 30 Nisan'da ikiye ayrıldı.

¹¹ DABOA-DH. ŞFR., D. 623, V. 18.

¹² Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 77-78.

¹³ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 81-83.

Mahmut Hayret Paşa başkanlığında ve Süleyman Şefik Paşa, Yanko Bey ile Halil Fehim Efendi'den oluşan heyet Muğla'ya giderken, Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki heyet de Burdur'a hareket etti.¹⁴

Mütareke sonrası dikkate alındığında, Muğla, Heyet-i Nâsiha'nın ziyaret ettiği yerler içerisinde düşman işgali tehlikesini en az yaşayan yer olarak görülebilir. Gayrimüslim faaliyetleri açısından da kısmen sakin olduğu söylenebilir. Ne var ki, Muğla, particilik çekişmelerinin en çok yaşandığı yer konumundaydı.

Aydın'da ikiye ayrılan ve Mahmut Hayret Paşa'nın başkanlığını yaptığı heyetin bir kısmı; Muğla Mutasarrıfı Hilmi Bey'in gazetelerde yer alan Dâhiliye Nezaretine gönderdiği tarihsiz bir telgrafına göre 30 Nisan akşamı Muğla'ya vardılar. Muğla'da 1 Mayıs 1919 Perşembe günü tören düzenlendi. Konakaltı Meydanında yapılan törende Padişah beyannamesi okunurken büyük bir sessizlik vardı. Tören alanında bulunan Rumlar da bildirin okunuşunu sessizce dinlediler. Tören alanında, askerî birlikler, jandarma, polis ve belediye görevlileri protokol sırasına göre dizilmişlerdi. Törende öğrencilerle azınlık temsilcileri ve halk, mutasarrıflık merdivenine dizilmiş heyetin okuduğu beyannameyi dinliyorlardı. Törende Muğla Mutasarrıfı Hilmi Bey, Belediye Reisi Ragıp Bey, Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi de hazır bulundular. Din adamları Müftü Mehmet Zeki Efendi'nin ardında, İttihatçılar Murat Bey'in çizgisinde ve İtilafçılar Saadettin Bey'in yanında saf tuttular.¹⁵

Hilmi Bey, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği tarihsiz telgrafında Muğla'daki töreni şu şekilde bildirdi:

“Şehzade-i âli-şan Abdürrahim Efendi Hazretleri'ni temsilen Ferik Mahmut Hayret Paşa riyaseti tahtında Ferik Süleyman Şefik Paşa ve Yanko Bey ile Müftü Halil Fehim Efendi'den mürekkep Heyet-i Muhtereme-i Nâsiha dün akşam Muğla'yı teşrifle bugün umum ahali hazır olduğu halde selam-ı selamet-i encâm-ı padişahiye mübeyyen beyanname kemal-i ihtifal ile bilkıraat hâzirûn (hazır bulunanlar) iltifat-ı cihandar can-ı hazret-i padişahiden dilsîr (gözü gönlü tok) olmuş ve devam-ı ömr-i şevket hilafetpenahi duası ref-i icabatgah-ı cenâb-ı kibriyâ kılınmış olduğu mâruzdur.”¹⁶

Heyet üyelerinin, Muğla'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası Kulübünü de açmaları¹⁷ niyetleri ve kuruluşu hakkında fikir vermektedir. Mutasarrıf Hilmi Bey, Dâhiliye Nezaretine 3 Mayıs'ta gönderdiği telgrafta, Mahmut Hayret Paşa ve arkadaşlarının iki gün kaldıkları Muğla'dan Aydın'a hareket ettiklerini bildirmiştir.¹⁸

¹⁴ *Vakit*, 6 Mayıs 1919.

¹⁵ *Türkeş, Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 163-164; *Memleket*, 8 Mayıs 1919; *Hâdisât*, 8 Mayıs 1919; *Tasvir-i Efkâr*, 8 Mayıs 1919.

¹⁶ *Memleket*, 8 Mayıs 1919; *Tasvir-i Efkâr*, 8 Mayıs 1919; Mevlüt Çelebi, *Heyet-i Nâsiha, Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2020, s. 141-142.

¹⁷ M. Şefik, *İstiklâl Harbi'nde 57.Tümen* s. 54; Asaf Gökbel, *Millî Mücadele'de Aydın*, Aydın: Coşkun Matbaası, 1964, s. 44.

¹⁸ *Hâdisât*, 6 Mayıs 1919; *Sabah*, 6 Mayıs 1919; *Memleket*, 6 Mayıs 1919.

4. Menteşe Sancağında İtalyan İşgali

Antalya'nın işgalinde de görüldüğü gibi İtalyanlar, Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da yapacakları işgallere hazırlık mahiyetinde birtakım faaliyetlerde bulundular. İtalyanları böylesine pervasızca harekete sevk eden sebepler, gizli antlaşmalarla Anadolu'da geniş bir bölgenin kendilerine vaat edilmiş olması, Mondros Mütarekesi'nin şartları ve işgalleri altındaki Rodos ve On İki Ada'nın Anadolu kıyısına olan yakın olmasıdır. Bu bağlamda Menteşe Sancağı kıyıları ve kasabaları da yoğun İtalyan faaliyetlerine maruz kalmıştır. Bu faaliyetlerde amaçlanan şunlardır:

- Bölgeyi keşfetmek
- Halkın zaaflarından faydalanmak
- Yerel otoriteye varlığını göstermek ve kabul ettirmek
- Bölgeye Yunanlardan önce nüfuz etmek.

Bu temel siyaset ve işgallere hazırlık doğrultusunda İtalyanlar başta Marmaris ve Fethiye olmak üzere Menteşe sahillerinde boy göstermeye başladılar. Aslında İtalyanların aklındaki ilk eylem sahillerin işgaliydi. 2 Ocak 1919'da On İki Ada'daki İtalyan deniz birliklerine, Antalya, Marmaris ve Fethiye'nin işgali emri verildi.¹⁹ Ancak, Paris'teki heyet, Dışişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda, "Adı geçen yerlerin işgalinin henüz uygun olmadığını ancak, işgal hazırlıklarına devam edilmesinin yararlı olacağını"²⁰ bildirince, işgal ertelendi. Sonraki dönemde Marmaris'te bir kömür deposu inşa etmek, kıyı kasabaları ve sancak merkezi Muğla'ya sonraki dönemde bazı idari sorunlara yol açan ziyaretler yapmak,²¹ açtıkları dispanserler aracılığıyla halkın sosyal ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamak gibi faaliyetlerde bulundular.²²

4.1. Fethiye'nin İşgali

Paris Barış Konferansı'nda 6 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgaline izin verilmesinden bir gün sonra, 7 Mayıs 1919'da, İtalya Dışişleri Bakanı Sidney Sonnino, Fethiye ve Bodrum'un işgaline karar verdi.²³ İtalyanlar, Menteşe sahillerini 11 Mayıs 1919 günü sabahtan itibaren işgal etmeye başladılar. Ege İşgal Kuvveti Komutanı

¹⁹ *Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Affari Politici, (ASDMAE-AP) 1919-1930, Busta (B.), 1642-7736. (İtalya Dışişleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi-Siyasi İşler)*

²⁰ *Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, (USSME.), E3-2/3. (İtalya Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kurmay Başkanlığı Arşivi)*

²¹ Regina Elena kruvazörü komutanı Alessandro Ciano ve maiyetindekiler, 8 Mart 1919'da Muğla'yı ziyaret ettiler. Akşam şereflerine verilen yemek için yapılan harcamanın usulsüz olduğu iddiasıyla Zorbazzade Mehmet Ragıp Bey hakkında Şubat 1920'de soruşturma açıldı. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mehmet Temel, "Menteşe/Muğla Belediye Başkanı Mehmet Ragıp Zorbazzade Hakkında 1920 Yılında Açılan Usulsüzlük ve Yolsuzluk Soruşturması", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 50 (Aralık 2020), s. 269-302.

²² Mondros Mütarekesi'nden işgallere kadar İtalyanların Menteşe Sancağındaki faaliyetleri için bakınız: Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2002, s. 59-75.

²³ *USSME., E3-3/3.*

General Vittorio Elia yönetiminde²⁴ işgal ettikleri ilk Mentеше sahili Fethiye idi.²⁵ Mentеше Mutasarrıflığı, 11 Mayıs'ta gönderdiği şu telgrafla Fethiye'nin işgal edildiğini Dâhiliye Nezaretine bildirdi:

“Bugün saat 06.00'da İtalya'nın Liguria kruvazörü Fethiye'ye 50 kadar müsellâh asker ihraç ile kumandanı, 'Üstlerinden aldığı emir üzerine kasabayı işgal ettiğini, yer gösterilmesini, askerinin bulunduğu mahalle İtalyan bandırası asılmasını, asayişin muhafazası için hükûmet-i Osmaniye ile tevhid-i mesai edeceğini' beyan etti. Bunun üzerine 'asker ihracına bir sebep olmadığı, şerait-i mütarekeye muhalif bulunduğu' söylenilmesi üzerine, hükûmetinden emir aldığını ve askeri geri alamayacağını, askerine cüzi tecavüz ve hürmetsizlik vukuunda kasabayı bombardıman edeceğini ifade etti. Gümrük memurunu çağırarak askerlerin ikamet etmesi için ambarın tahliyesini talep etti. Daha sonra ambardan feragatle gümrük dairesi içindeki kolcu odasını işgal ve gümrük binası balkonuna İtalyan bandırası asıldığı Fethiye Kaymakamlığından şimdi aldığım telgrafta bildirildi. Asker ihracına vesile olacak bir şey yokken asker ihraç edilerek kasabanın işgali hilaf-ı mütareke olduğundan, askerî kumandan ile müştereken protesto edilmesi ve İtalyan askerine yer gösterilmemesi ve asayişin muhafazası için onlarla teşrik-i mesai edilmemesi ve vazife-i inzibatın eskisi gibi müstakilen îfa ve gerek İslâm ve gerek Rumlar tarafından asayiş bozacak hâdiseye meydan verilmemesi bildirildi. Sebepsiz yapılan bu ihraç hareketinin bittabî tashih olunacağından heyecana mahal verilmeyip itidalle îfa-yı vazifeye dikkat edilmesi ve sebepsiz yere yapılan bu işgal hareketi tashih edilmediği takdirde, bu yüzden ortaya çıkacak asayiş bozucu ahvalin mesuliyetinin tamamen kumandana ait olacağı hususunun da protestonameye yazılması cevabı tebliğ edilmiş olmakla, düvel-i müttefike mümessilleri nezdinde teşebbüsât-ı lâzımenin, askerinin geri alınması esbabının istikmalî ile irade-i devletlerine muntazır bulunduğum mâruzdur.”²⁶

Fethiye Kaymakamlığı işgali 57. Tümen Komutanlığına bildirirken de “Denizci ve karacı kumandanlar işgali protesto etti. Alınan cevapta asayiş ile İtalyan doktor ve kontrol memurunun muhafazası için işgal edildiği söylendiğini”²⁷ yazdı. Fethiye Kaymakamlığından aldığı bu haberi 17. Kolorduya bildiren 57. Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik (Aker) Bey, asayişin “ber-kemâl”²⁸ olduğunu ekledi. İşgal, “Asayiş mükemmel, asker çıkarması mütarekeye aykırıdır” diyen kaymakam tarafından da protesto edildi.²⁹

²⁴ Biagio Pace, *Dalla pianura di Adalia alla valle del Meandro*, Milano: Alpes, 1927, s. 56.

²⁵ USSME., E3-3/3; USSME., E3-6/2; USSME., E3-9/8; USSME., E3-7/3; Pace, *Dalla pianura di Adalia alla valle del Meandro*, s. 56; Luciano Flussi, “La diplomazia delle cannoniere: Gli sbarchi italiani in Anatolia nel 1919”, *Analisi Storica*, I/1 (Luglio-Dicembre 1983), s. 49; Giovanni Cecini, *Il Corpo di Spedizione Italiano in Anatolia (1919-1922)*, Roma: Stato Maggiore dell'Esercito Ufficio Storico, 2010, s. 103.

²⁶ *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi*, (ATASE Arş.), Klasör: (Kl.) 76, D.4 (285), Fihrist (Fh.), 53; *Türkiye Cumhuriyeti Roma Büyükelçiliği Arşivi*, (TCRBA.), Kutu: (K.) 125, D. 7.

²⁷ ATASE Arş., Kl. 401, D. 2, Fh.86.

²⁸ ATASE Arş., Kl. 401, D. 2, Fh.81,85.

²⁹ USSME., E3-6/4; USSME., E3-7/3.

Jandarma Yüzbaşı Cavit Aker, hatıralarında Fethiye'nin işgalini anlatır: Çoğu piyadeden oluşan bir bölük kadar İtalyan askeri karaya çıkartıldıktan sonra piyadelerin komutanıyla Liguria torpidosu komutanı kaymakamlık binasına gitmişlerdir. Belediye Başkanı Osman, Piyade Bölük Komutanı Üsteğmen Rıdvan Efendi ve Jandarma Komutanı Cavit Aker o saatlerde kaymakamlık makamında bulunmaktadır. Bölük Komutanı resmî takdiminden sonra Liguria torpidosu komutanı bir gün önce bildirdiği gibi işgalin dostane mahiyette olduğunu, işgalin sebebinin asayişin temini ve İtalyan doktoruyla, kontrol memurunun korunması olduğunu, mülki ve askerî memurların serbestçe görevlerine devam edebileceklerini söyler. İtalyan komutana kasaba idaresi tarafından verilen cevapta; işgalin protesto edildiği, asayişi tehdit edecek bir emarenin dahi olmadığından işgalin mütarekeye aykırı olduğu cevabı verilir.³⁰

İşgalden hemen sonra Fethiye'de kendi düzenlerini kuran İtalyanlar, Rum okulunu karargâh yaptılar.³¹ Kasabadaki gümrük ve pasaport binasını da işgal ederek, İtalyan bayrağı çektiler.³² Kasabayı işgal eden denizciler bir süre sonra görevlerini piyadelere devrettiler.³³ İşgalden iki gün sonra Fethiye'ye 60 asker daha getirildi³⁴ ve bu sayı 14 Mayıs'ta 350'ye ulaştı.³⁵ 17 Mayıs'ta Fethiye'deki İtalyan işgal kuvvetlerinin durumu şu şekildeydi: 300 piyade askeri, 40 makineli tüfek askeri, bir yüzbaşı, bir üsteğmen, 2 teğmen, 4 yüzbaşı doktor ve 3 sivil memur.³⁶

4.2. Bodrum'un İşgali

11 Mayıs sabahı Bodrum da Fethiye gibi işgal edilmeye başlandı. Coatit torpidosundan karaya çıkan 60 İtalyan askeri Bodrum'u işgal ettiler.³⁷ Karaya çıkan askerler Bodrum kalesine yerleşerek kale burcuna bayraklarını astılar.³⁸ İşgal, protesto edildi.³⁹ İtalyanlar, işgali haklı kılacak hiçbir asayişsizlik olmadığı ve mütareke hükümlerine aykırı olarak yapıldığı için işgali protesto eden Bodrum Kaymakamı'na, "İşgalin, İtilaf Devletlerinin bilgisi dâhilinde yapıldığını"⁴⁰ söylediler.

³⁰ Emine Pancar, "Cavit Aker'in Anılarına Göre Yunanlıların Fethiye'yi İşgali ve İzmir'in İşgalinin Fethiye'ye Yansımaları", *History Studies*, 5/4, (Temmuz 2013), s. 110-111.

³¹ Ünal Türkeş, "Menteşe'de İlk Silah", *Devrim*, 5 Temmuz 1985.

³² *USSME.*, E3-6/4.

³³ *ATASE Arş.*, Kl. 401, D. 2, Fh. 102.

³⁴ *ATASE Arş.*, Kl. 401, D. 2, Fh. 88.

³⁵ *ATASE Arş.*, Kl. 401, D. 2, Fh. 89.

³⁶ *ATASE Arş.*, Kl. 401, D. 2, Fh. 118

³⁷ *USSME.*, E3-3/3; *USSME.*, E3-6/2; *TCRBA.*, K. 125, D. 7; *ATASE Arş.*, Kl. 401, D. 2, Fh. 79; Pace, *Dalla pianura di Adalia alla valle del Meandro*, s. 56; Flussi, "La diplomazia delle cannoniere", s. 49; Cecini, *Il Corpo di Spedizione*, s. 103.

³⁸ Avram Galanti, *Bodrum Tarihi*, İstanbul: 1945, s. 34.

³⁹ -5/2; *USSME.*, E3-6/4; *ATASE Arş.*, Kl. 401, D. 2, Fh. 79; *TCRBA.*, K. 125, D. 7.

⁴⁰ Bu protestonun tam metni için bakınız: Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde*, s. 119-120.

Resim 1. Bodrum'u işgal eden İtalyan askerleri Bodrum Kalesi önünde.
(Giovanni Cecini, *Militari Italiani in Anatolia (1919-1923)*, Roma: Stato Maggiore dell'Esercito Ufficio Storico, 2014, s. 102.)

4.3. Marmaris'in İşgali

İtalyanlar; "Kuşadası-Antalya kıyı kesimindeki, denizcilik şartları bakımından en iyi liman"⁴¹ olarak kabul ettikleri Marmaris'i de Fethiye ve Bodrum gibi 11 Mayıs günü işgal etmişlerdir.⁴² İşgal, Kaymakam Fevzi Bey tarafından, İtalyan birliklerinin komutanına verilen bir yazıyla protesto edilmiştir.⁴³ Menteşe sahillerinin işgali mutasarrıflık tarafından da protesto edilmiştir.⁴⁴ Hariciye Nezareti de Yüksek Komiserlik nezdinde girişimde bulunmuştur.⁴⁵

57. Tümen Kumandanı M. Şefik Bey, Marmaris'in işgali hakkında Muğla'daki 2. Taburdan 11 Mayıs'ta aldığı raporu 13 Mayıs'ta 17. Kolorduya gönderdi. Bu rapora göre:

"Marmaris'e 190 İtalyan askeri çıktı. Bunlardan onu sıhhiye, yirmisi de jandarma. Değirmençayı denilen yeri ordugâh edinmişlerdir. Aynı tarihte Marmaris'e gelen Bersagliere ve Dalaman vapuru süvarileri; kaymakamı gemilerine dâvet ederek, 'Marmaris'te deposu yapmak ve yollar açmak için çalışacaklarını ve barış konferansı kararlarına dayanarak karaya asker çıkararak kasabayı işgal edeceklerini ve bu kararın Osmanlı Hükûmetine de tebliğ edildiğini' söyledikten sonra asker çıkarmaya başladılar. İşgali mahallî hükûmet protesto etti.⁴⁶ Karaya çıkan İtalyan askerleri karargâhlarını Hayalî denilen yere kurdular."⁴⁷

⁴¹ USSME., E3-2/3; USSME., E3-6/2; Cecini, *Il Corpo di Spedizione*, s. 48.

⁴² USSME., E3-3/3; USSME., E3-6/2; USSME., E3-7/3; TCRBA., K. 125, D. 7; ATASE Arş., Kl. 401, D.2, Fh. 90; Cecini, *Il Corpo di Spedizione*, s. 117.

⁴³ ASDMAE-AP., 1919-1930, Bu. 1646-7746; USSME., E3-3/3; USSME., E3-7/3; ATASE Arş., Kl. 401, D. 2, Fh. 85.

⁴⁴ DABOA-DH-ŞFR., D. 99, V. 148.

⁴⁵ DABOA-DH-ŞFR., D. 99, V. 152.

⁴⁶ M. Şefik, *İstiklâl Harbi'nde 57.Tümen*, s. 56-57.

⁴⁷ ATASE Arş., Kl. 401, D. 2, Fh. 74.

4.4. Milas'ın İşgali

Paris Barış Konferansı'nda sert tartışmaların yapıldığı günlerde İtalyanlar, Güllük'teki birliklerini on bir otomobil, iki mitralyöz ve levazım askerleriyle takviye etmişlerdir. Bu yeni İtalyan çıkarmasını Dâhiliye Nezaretine bildiren Mentеше Mutasarrıfı şunları da eklemiştir. "...Bu hâle nazaran, İtalyanların Milas'a kuvvet sevk edecekleri istidlâl olunuyor. Livanın hiç bir tarafında kuvvet sevkini icap ettirecek muhill-i asayiş bir hâl olmadığından hilâf-ı mütareke olan bu gibi hareketten sarf-ı nazar olunması hususunda teşebbüsât-ı lâzımede bulunularak halkın teheyycüne mucip olmakta bulunan ahval-i mâruzeye nihayet verilmesi esbabının istikmali ve keyfiyetin irade buyurulması mâruzdur."⁴⁸ Bu arada, Yunan işgallerinin kendi bölgelerine doğru ilerlemesini endişeyle izleyen İtalyanlar, Güllük'teki kuvvetlerinden üç yüz kadarını 30 Mayıs'ta Milas'a sevk ettiler.⁴⁹

İtalyan Ege İşgal Kuvveti Komutanı General Battistoni, 2-3 Haziran 1919'da Milas ve Muğla'yı ziyaret etmiş ve yetkililerle görüşmüştür. Bu ziyarette, "Halk ve sivil yetkililer tarafından iyi karşılandığını"⁵⁰ yazan General Battistoni, Albay M. Şefik Bey tarafından protesto edilmiştir.⁵¹ General Battistoni, Milas'tan tekrar Güllük'e döndükten sonra,⁵² Milas da 2 Haziran'da bir tabur İtalyan askeri tarafından işgal edilmiştir.⁵³ Milas'ın yerli Yahudilerinden Yasef Levi'nin evi İtalyan komutana tahsis edilmiş ve balkonuna İtalyan bayrağı asılmıştır.⁵⁴ İşgalden bir süre sonra İtalyanlar Milas'taki birliklerini de takviye etmişlerdir.⁵⁵ Milas'ın işgal edildiği gün, Kurfalı ve Burgaz ve 4 Haziran'da Musalı ve Efes 16 Haziran'da da Eskihisar⁵⁶ İtalyan birlikleri tarafından işgal edilmiştir.

4.5. Muğla'nın İşgali

Muğlalıların işgallere tepki göstermek ve teşkilatlanma şeklindeki gayretlerine rağmen, İtalyan ilerleyişi devam etti. 1919 Haziran'ının son günlerinde beş otomobil ile bir çavuş komutasında on askerden oluşan birliğin telsiz-telgraf istasyonu kurmak için Muğla'ya gelmesi,⁵⁷ Muğla'nın da işgal edileceğinin habercisiydi. 15 Temmuz'da Güllük'e yapılan yeni çıkarmadan⁵⁸ sonra Milas'tan Muğla'ya sevk edilen birlikler Bademlik mevkesine

⁴⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi-Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (DABOA-DH. KMS.), D. 53-4, V. 35.

⁴⁹ ATASE Arş., Kl. 401, D. 4 (1-3), Fh. 18.

⁵⁰ ASDMAE-AP, 1919-1930, Bu.1646; USSME., E3-2/5,

⁵¹ USSME., E3-5/3. ATASE Arşivindeki bir belgeye göre General Battistoni Milas'a 1 Haziran'da gelmiştir. ATASE Arş., Kl. 76, D. 4 (285), Fh. 65.

⁵² ATASE Arş., Kl. 76, D. 4 (285), Fh. 65.

⁵³ USSME., E3-6/2; USSME., E3-11/1; Flussi, "La diplomazia delle cannoniere", s. 50; M. Şefik, *İstiklâl Savaşı'nda 57.Fırka ve Aydın Millî Cidali*, II, İstanbul: Askerî Matbaa, 1937, s. 23.

⁵⁴ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 191.

⁵⁵ ATASE Arş., Kl.401, D. 2 (14), Fh. 192.

⁵⁶ USSME., E3-7/3; USSME., E3-11/1.

⁵⁷ USSME., E3-4/1; Mentеше, 30 Haziran 1335.

⁵⁸ ATASE Arş., Kl. 404, D. 10, Fh. 14.

çadır kurdular.⁵⁹ General Battistoni'nin Muğla Mutasarrıfı'na, "Muğla'ya sadece asayişli sağlamak için asker göndereceğini" ⁶⁰ haber vermesinden bir gün sonra, 23 Temmuz 1919'da Muğla da İtalyanlar tarafından işgal edildi. İşgal askerî ve mülki makamlar tarafından protesto edildi.⁶¹

İşgalden sonra Muğla'nın ileri gelenleriyle bir görüşme yapan İtalyan İşgal Kuvvetleri Komutanı General Bongiovanni, "Osmanlı Devleti'nin İstiklâli taraftarı olduklarını, Muğla'da bulunmalarının bir işgal mahiyetinde olmayıp sırf mütareke şartlarına istinaden geldiklerini, şayet barış konferansı buraları İtalya'ya verecek olursa kabul etmeyeceklerini, sırf terakki ve ticaretin geliştirilmesinden başka bir şeyle meşgul olmayacaklarını"⁶² söyledi.

Her türlü olumlu davranışlarına rağmen İtalyanlar Muğla'da "işgalci" olarak bulunuyorlardı ve işgalleri askerî güce dayanıyordu. Böyle olunca hem işgallerini sürdürebilmek hem de kendilerine gelebilecek muhtemel bir saldırıyı önlemek için burada da yeteri miktarda asker bulundurdular. Güneybatı Anadolu'daki İtalyan işgal sahası üç bölgeye ayrılmış ve her bölgede bir bölge komutanı görev yapmıştır. Muğla, Milas Bölgesine dâhildi ve burada bir dağ bataryası görev yapmıştır.⁶³ İtalyanlar Muğla'da ayrıca bir de karakol açtılar.⁶⁴ Dönemin tanıklarından birisi o günler hakkında şunları anlatmaktadır: "İtalyanlar Muğla'da, Mutasarrıf Müştak Bey tarafından ilk katı yapılan okulun bahçesine büyük bir sundurma, tuvalet ve hayvanları için ahır yaptılar. Orada topçu beygirleri de vardı. Buraya "kışla" adı verilmişti. İtalyanların karargâh olarak yaptıkları o zamanki İstanbul Oteli'ne, 3-5 metre büyüklüğünde bir İtalyan bayrağı astılar."⁶⁵

⁵⁹ ATASE Arş., Kl. 404, D. 10, Fh. 29.

⁶⁰ USSME., E3-10/1.

⁶¹ USSME., E3-7/3; ATASE Arş., Kl. 27, D. 102, Fh. 43; Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 224.

⁶² M. Şefik Aker, *İstiklâl Harbi'nde 57.Tümen ve Aydın Millî Cidali*, III, İstanbul: Askerî Matbaa, 1937, s. 67-68.

⁶³ USSME., E3-4/2; USSME., E3-4/5; USSME., E3-10/6; *Türk İstiklâl Harbi*, II/1, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını, 1963, s. 154.

⁶⁴ USSME., E3-4/2; USSME., E3-4/; USSME., E3-4/5.

⁶⁵ Osman Günsan (1913 Muğla doğumlu. Emekli öğretmen: Kent Belleği Muğlalılar Dostluk Buluşması: III. Sözlü Tarih Atölyesi, 2-5 Kasım 2006, Muğla. (Konuşma: 4 Kasım 2006)

*Resim 2. Muğla'nın ileri gelenleriyle İtalyan komutanlar yemekte.
(Cecini, Il Corpo di Spedizione, s. 117.)*

5. Menteşe'nin İşgali ve Osmanlı Hükûmeti

Menteşe sahillerinin işgalinde de Osmanlı Hükûmeti, Antalya'nın işgalinde olduğu gibi kabullenmekten başka bir şey yapmamıştır. Aslında istediği halde işgalleri önleyememiştir. Dâhiliye Nâzırı, işgali bildiren Aydın Vilayetine 12 Mayıs'ta verdiği cevapta, "İtalyanların hareketinin evvelce haber alındığından Hariciye Nezaretince teşebbüsât-ı siyasiyenin yapıldığını"⁶⁶ yazmıştır. İşgalleri önleyemeyen hükûmet, Menteşe Mutasarrıflığına, "protestonun muvafık olduğunu"⁶⁷ ve "Hariciyece icra edilecek teşebbüsâtı siyasiye neticesinin bildirileceğini"⁶⁸ yazmıştır. 14 Mayıs tarihli şifreye 17 Mayıs'ta verilen cevapta daha gerçekçi davranan nezaret, "İtalyanların vürudunun protesto edilmesini ve onlara dostane muamele etmenin caiz olmadığı"⁶⁹ görüşünü bildirmiştir. İşgalleri önleyemeyen Osmanlı Hükûmeti, İtalyanların işgalden sonraki bazı davranışlarını önlemeyi başarmıştır. İtalyanların, işgalden sonra Fethiye halkının elindeki silahları toplamasını, Menteşe Mutasarrıflığının da uyarılarıyla önleyen hükûmet,⁷⁰ adı geçen mutasarrıflığa 24 Mayıs'ta gönderdiği aşağıdaki şifre telgrafla İtalyan işgalleri hakkındaki gerçek düşüncesini göstermiştir: "İtalyan işgali de Yunan işgali gibi haksız ve gasbane bir tecavüzdür. Fakat biz bu tecavüzlere karşı ancak siyaseten mukabele edebiliriz. Sizce vazife-i hamiyet, siyaseten fazla çalışmak ve asla harp ve darbe ve hatta kuru münâzaa ve münakaşaya girişmemektir. Mamafih, fırsat düştükçe ahalimize de bu istilâların fenalıklarını anlatınız ve bunların Sulh Konferansı'nca def'i için elden ne gelirse yapıldığını da söyleyiniz."⁷¹

⁶⁶ DABOA-DH-ŞFR., D. 94,V. 176.

⁶⁷ DABOA-DH-ŞFR., D.99,V.148.

⁶⁸ DABOA-DH-ŞFR., D.99,V.152.

⁶⁹ DABOA- DH-ŞFR., D.99,V.223.

⁷⁰ DABOA-DH-KMS.), D. 53-4,V.35.

⁷¹ DABOA-DH-KMS, D. 53-4, V. 35.

Menteşe sahillerinin işgali hakkında hükûmetin basında da yer alan bazı açıklamaları olmuştur. Bu işgaller hakkında İzmir'de yayınlanan *Islahat* gazetesi 14 Mayıs'ta Aydın Valisi Ahmet İzzet Bey ile bir mülakat yapmıştır. Bu röportajda vali, "Menteşe sahillerine çıkarılan birkaç askerin işgal mahiyetinde olmadığını temin etmiştir."⁷² Fakat birkaç gün sonra gazetelerde Hariciye Nezaretinin sadeleştirdiğimiz aşağıdaki açıklaması yer almıştır.

"İtalya Heyetine verilen protesto: Paris Sulh Konferansı'nın kararlarına dayandırıldığı ve asayiş bozulduğu için korunması amacıyla hareket edildiği bildirilerek İtalyan savaş gemileri tarafından Aydın Vilayeti dâhilinde yer alan Fethiye, Muğla ve Bodrum kasabalarına silahlı askerler ve mitralyöz çıkarılarak adı geçen yerlerin işgal altına alındığı mahalli komutanlar ve Osmanlı saltanat ve hilafetine bağlı ve Osmanlı hukukunun korunmasını talep eden bütün halk tarafından telgrafla bildirilmişti. Vatana karşı yapılan bu haksızlıkların giderilmesiyle haklarının muhafazası için çare aramaktan uzak durmayan Osmanlı Hükûmeti, İstanbul'daki İtalyan Yüksek Komiserliğine bir nota verdi. Bu notada adı geçen yerlerde Müslümanlarla Hristiyanların uyum ve sükûnet içerisinde yaşamakta oldukları ve oralarda asayişin mevcut ve tam olduğundan işgal kuvvetlerinin geri aldırılması rica edilmişti. Bu notanın sonucu beklenirken Kuşadası ile Selçuk istasyonunun ve Marmaris ile Meğri'nin (Fethiye) İtalyan askerleri tarafından işgal edildiği ve işgale teşebbüs eden kumandanın 'gerçi asayiş mevcut ise de gelecekte asayişle ilgili meydana gelecek herhangi bir olayı engellemek maksadına dönük olduğu ve bu hareketin Osmanlı Hükûmeti ile İtalya Hükûmeti arasında verilen karar neticesi bulunduğu bildirilmiştir. Halbuki hakikat açıklandığı gibi olup Osmanlı Hükûmeti ile İtalya Hükûmeti arasında böyle bir karar mevcut değildir. Bu son işgaller hakkında dahi Hariciye Nezaretince İtalya siyasi temsilciliği nezdinde gerekli teşebbüsler yapılmaktadır."⁷³

6. Mentеше Sancağının Tahliyesi

Menteşe Sancağındaki işgalleri kapsamında 23 Temmuz günü Muğla'yı işgal eden İtalyanların bölgeyi ne zaman terk ettikleri konusunda çeşitli tartışmalar yaşanmaktadır. Aslında bu tartışma, Muğla'nın direniş göstermeden İtalyanlara teslim olmasından Muğla'nın neden bir kurtuluş günü olmadığına kadar Muğla kamuoyunda kimi zaman alevlenen bir tartışmanın bir boyutudur. Bizce gereksiz bir tartışma olmakla birlikte, bu tartışma ille de yapılacaksa doğru zeminde ve doğru tarih esas alınarak yapılmalıdır. Tarih araştırmaları sadece olayların yer ve zamanını tespit etmek için yapılmaz, yapılmamalıdır. Ne var ki, olayların yer ve zamanının tespit edilmemesi beraberinde ciddi sorunlar getireceği gibi bir eksiklikler de. Asıl sıkıntı ve tehlike ise, yanlış tarihin doğru olarak kabul edilip tartışmayı buraya dayandırmaktır. Mentеше Sancağı ve Muğla'nın İtalyan işgalinden kurtuluş tarihini de bu çerçevede ele almak gerekir.

⁷² *Islahat*, 14 Mayıs 1919. Bu mülakatın özeti, *Ahenk*, 14 Mayıs 1919.

⁷³ *İkdam*, 20 Mayıs 1919; *Memleket*, 20 Mayıs 1919; *Sabah*, 20 Mayıs 1919; *İleri*, 20 Mayıs 1919, *Takvim-i Vekayi* 21 Mayıs 1919; *Ahenk* 26 Mayıs 1919.

Muğla'nın İtalyan işgalinden kurtuluş tarihi bir mesele olarak karşımızdadır. *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla* kitabının yazarı merhum Ünal Türkeş, Muğla'nın kurtuluşu olarak 5 Temmuz 1921 tarihini vermiştir.⁷⁴ Türkeş, bizimle de paylaştığı bir fikir olarak 5 Temmuz'un Muğla'nın kurtuluş günü olarak kutlanması için epey gayret göstermişti. Bugün de bazı bilimsel makalelerden⁷⁵ Muğla Belediyesi'nin resmî internet sitesine⁷⁶ kadar pek çok yerde Muğla'nın kurtuluş tarihi olarak 5 Temmuz kaydedilmiştir. Aslında Millî Mücadele Dönemi'nde Anadolu'da düşman işgaline uğramış yerleşim yerlerinin işgal ve kurtuluş tarihleri konusunda güvenilir bir resmî kaynak bulunmaktadır. Genelkurmay Başkanlığı tarafından Trablusgarp, Balkan, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'nda yaşanan işgal ve kurtuluş tarihlerini gösteren bu eser, ilk olarak 1937'de yayınlanmıştır.⁷⁷ Ancak bu kitapta Mentеше ve Muğla geçmemektedir. Aynı eserin 1940 tarihli baskısında da Muğla ve Mentеше'den söz edilmemiştir.⁷⁸ Yine Genelkurmay Başkanlığının yukarıda belirttiğimiz yayını esas alarak 1977'de yayınladığı bir kitapta Muğla'nın kurtuluş tarihi olarak 24 Nisan 1920 verilmiştir.⁷⁹

Bundan sonra yapılan bazı çalışmalarda da bu tarih esas alınarak Muğla'nın 24 Nisan 1920'de İtalyanlar tarafından tahliye edildiği yazılmıştır.⁸⁰ Ancak buna rağmen Muğla'nın kurtuluş tarihi sorgulanmaya ve tartışılmaya devam edilmiştir. Bunun üzerine mesele 1990 yılında Muğla Valiliği tarafından Genelkurmay Başkanlığına sorulmuştur. Verilen cevapta kurtuluş tarihi olarak 24 Nisan 1920 bildirilmiş ve şu belgenin çevirisi yazılmıştır:

“On İkinci Ordu Komutanlığına,

Gökabad (Gökova) iskelesinde içtima ettiği (toplandığı) 21. 4. 1336 (1920) tarih ve 154 numaralı telgrafta arz edilen İtalyan müfrezesinin 24. 4. 1336'da (1920) vapura irkap edildiği (bindirildiği) ve ağırlıklarını da beraber götürdükleri Muğla'nın iş'arına (yazıyla bildirilmesine) atfen maruzdur.” İmza. Osman

Muğla'dan 57. Tümen Kumandanlığına,

Gökabad iskelesinde bulunan İtalyanlar eşyalarını vapura tahmil (yükledikleri) ve 24. 4. 1336'da (1920) iskeleden tamamen hareket ettikleri Muğla Jandarma Tabur Kumandanlığının iş'arına atfen maruzdur.”⁸¹

⁷⁴ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 229, 389.

⁷⁵ Zekai Mete, “Muğla”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30, İstanbul: 2020, s. 379.

⁷⁶ <https://www.mugla.bel.tr/sayfa/mugla-tarihi> (Erişim: 20. 11. 2022)

⁷⁷ *Harp Mıntıkları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri, (İtalyan, Balkan, Büyük Harp ve İstiklâl Mücadelesinde)*, Ankara: Genelkurmay Matbaası, 1937.

⁷⁸ *Harp Mıntıkları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri, (İtalyan, Balkan, Büyük Harp ve İstiklâl Mücadelesinde)*, Ankara: Genelkurmay Matbaası, 1940.

⁷⁹ *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1977, s. 48.

⁸⁰ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 3*, Ankara: Öğretmen Yayınları, 1986, s. 13.

⁸¹ *Muğla İl Özel İdaresi'nin 22 Mart 1990 tarih ve 56/4 sayılı Basın Bülteninden*.

Genelkurmay Başkanlığının iki belgeyi esas alarak Muğla'nın kurtuluş tarihi olarak 24 Nisan 1920'yi bildirmesi sonraki bazı yeni çalışmalarda kullanılmıştır.⁸² Genelkurmay Başkanlığının resmî bildirim ve yayınından sonra Muğla'nın kurtuluş tarihi olarak 24 Nisan 1920'nin kabul edilmesinde yadırganacak bir durum yoktur. Belgeye dayalı bu bilginin doğru kabul edilmesi ve kullanılması metodolojik olarak sorunlu bir yaklaşım değildir. Ancak belgelerin de yanlış bilgi verebileceğini göz önünde tutmak ve başka bilgilerle karşılaştırarak bir sonuca varmak gerekir.

Bizim açımızdan 24 Nisan 1920 tarihi sorgulanmaya muhtaç bir tarihtir. İtalya'nın askerî harcamalarını kısmak için 1920'nin ilk aylarında bazı planlamalar yaptığını ve bunun için Anadolu'daki askerlerinin sayısını azaltmayı düşündüğünü biliyoruz. Ancak bu Menteşe Sancağındaki İtalyan işgalinin tamamen sona ermesi anlamına gelmemektedir. Kaldı ki, elimizde tahliye tarihi olduğu ileri sürülen 24 Nisan 1920'den sonra Muğla'da İtalyanların bulunduğunu gösteren belgeler mevcuttur. Onlardan sadece bir tanesine yer vereceğiz. Muğla'da İtalyan işgalinin sembol ismi Dr. Filippo Naccarato, Muğla'dan Söke'deki İtalyan İşgal Komutanlığının karargâhına 1 Eylül 1920'de bir telgraf göndermiştir. Naccarato, Yörük Ali Efe'nin, kuvvetlerinin merkezi yapmak için geldiği Muğla'da 31 Ağustos akşamı büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını bildirmiştir.⁸³ Bu bilgi bile Muğla'da hala İtalyanların bulunduğunu göstermeye yetecektir.

Millî Mücadele Dönemi'nde Türk-İtalyan ilişkilerini yüksek lisans ve doktora tezi olarak çalışmış bir akademisyen olarak biz de Muğla'nın kurtuluş tarihi tartışmalarına tanık olduk. Muğlalılar haklı olarak bizden, kurtuluş tarihi konusunda İtalyan kaynaklarının bilgi verip vermediğini öğrenmek istediler. Doğrusu İtalya Devlet, Dışişleri Bakanlığı ve Ordu Arşivleri ile Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi ve Türkiye Cumhuriyeti Roma Büyükelçiliği Arşivinde çalıştığımız halde Muğla'nın İtalyanlar tarafından ne zaman tahliye edildiğine dair belge ve bilgiye rastlamamıştık. Muğla'nın İtalyan işgalinden kurtuluş tarihi hakkında net cevap veremeyişimizin yarattığı mahcubiyetle araştırmalarımızda bu konuyu özel bir yer vermiştik. Özellikle İtalya'da yapacağımız çalışmalarda Muğla'nın kurtuluş tarihini netleştireceğimize olan inancımız bizi yanıltmadı. Rodos'ta yayınlanan *Il Messaggero di Rodi* gazetesindeki bir haber bizim açımızdan Muğla'nın kurtuluş tarihini netleştirdiği gibi, Millî Mücadele Dönemi'nde Muğla'da çıkan bir gazete hakkında da bilgi edinmemizi sağladı.

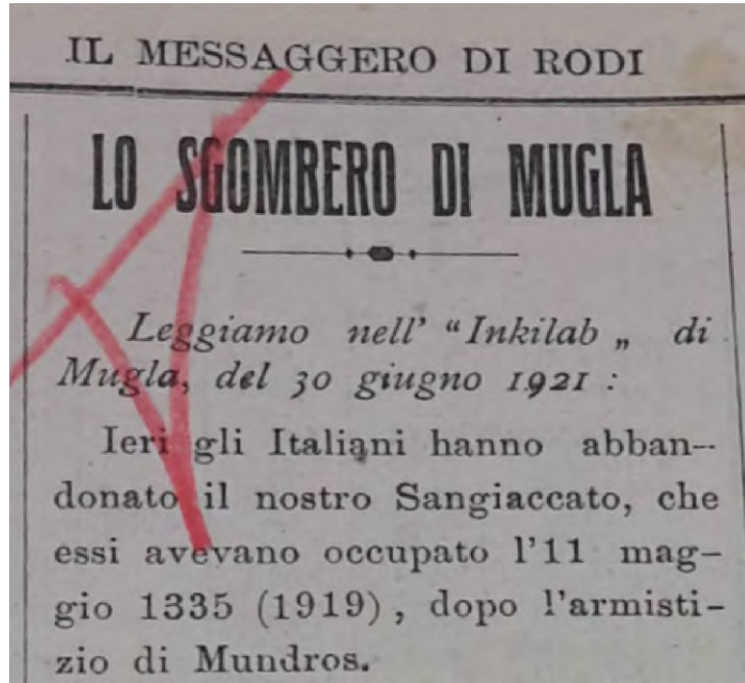
Sözünü ettiğimiz *Il Messaggero di Rodi* gazetesinin 14 Temmuz 1921 tarihli sayısına İtalya Dışişleri Bakanlığı Arşivinde rastladık. Gazetenin bu sayısında "Muğla'nın Tahliyesi" başlıklı bir habere yer verilmiştir. 30 Haziran 1921 tarihli Muğla'da çıkan

⁸² Bayram Akça, "Millî Mücadele'de Batı Cephesi: Menteşe (Muğla) Sancağı", *Türkiye Günlüğü*, 149 (Kış 2022), s. 247.

⁸³ *USSME*, E3-29/2. Yüzbaşı Naccarato'dan Söke'ye, 2 Eylül 1920.

İnkılâp gazetesinden alınan bu habere göre, İtalyanlar, 11 Mayıs 1919'da işgal ettikleri Menteşe Sancağını 29 Haziran 1921 günü terk ettiler. İtalyanların Muğla'dan ayrılışı münasebetiyle, halkın da katıldığı gayriresmî bir uğurlama töreni yapıldı. Dr. Naccarato, kendisine gösterilen sıcak ilgiden ötürü teşekkür etti ve konuşması coşkulu alkışlarla karşılandı.⁸⁴

Bizim açımızdan yukarıdaki haber, Muğla'nın İtalyanlar tarafından tahliyesi tarihiyle ilgili tartışmaları sona erdirecek nitelikte bir bilgidir. Bu vesileyle bir noktaya işaret etmek isteriz: Millî Mücadele'nin 100. Yılına yaşamakta olduğumuz günlerde Türkiye'de gereksiz bir tartışma yaşanmaktadır. Şehirlerimizin düşman işgalinden kurtuluşlarını kutlamalıyız; üstelik bu kutlamayı yaparken kimden kurtulduklarını söylemekten de çekinmemeliyiz. Bunu, başka ulusları aşağılamak adına, kin ve nefret tohumları ekecek ırkçı bir söylemle değil, Atatürk'ün de belirttiği gibi "Türk çocuklarının ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır" anlayışıyla yapmalıyız. Bu noktada Muğlalılar da kentlerinin kurtuluş tarihini kutlamalıdır. Ancak bunu doğru tarihte yapmak geçmişe, atalarımıza ve tarih bilimine saygının bir gereğidir. Yaptığımız bu açıklamalardan sonra şunu bekleme hakkına sahip olduğumuzu düşünüyoruz: Eğer bundan Muğla'nın kurtuluş tarihi kutlanacaksa ki bizce kutlanmalıdır, bu tarih de 29 Haziran 1921 olmalıdır.

Resim 3. *Il Messaggero di Rodi* gazetesinin Anadolu'da *İnkılâp* gazetesine atıfta bulunduğu Muğla'nın tahliyesi hakkındaki haberi. (14 Temmuz 1921)

⁸⁴ *Il Messaggero di Rodi*, 14 Luglio 1921.

7. Menteşe Sancağının İtalyan ve Yunan İşgallerine Tepkisi

Türk İstiklâl Savaşı sadece askerî olarak ve silahla verilmiş bir mücadele değildir. Anadolu halkının haksızlığa karşı isyanını dile getirirken silahın dışında araçlar da kullandığı görülmektedir. Üstelik bu araçların bazıları Avrupa kökenli değerlerdir. Onlardan birisi de protesto mitingleri düzenlemek ve protesto telgrafları çekmektir. Bu yönüyle Menteşe Sancağının, özellikle kadınlarının Millî Mücadele'ye verdiği destek takdire değerdir. Menteşe halkı, Anadolu'nun değişik yerlerinde yapılan haksız işgalleri protesto etmekten Paris'te Osmanlı Devleti'nin geleceğiyle ilgili kararları kınamaya kadar pek çok haksızlığa karşı sesini yükseltmiştir. Silahlı mücadelenin yanı sıra silahsız mücadelenin de bütün gereklerini yerine getirmiştir. Menteşe Sancağında İtalyan ve Yunan işgaline gösterilen tepkileri daha önceki bazı çalışmalarımızda ayrıntılı olarak incelemiştik.⁸⁵ Burada onlardan örneklerle ve yeni belgelere yer vereceğiz.

İtalyanların Anadolu'da asker gönderdikleri ilk yer olan Antalya'nın işgali, Muğla halkı tarafından tepkiyle karşılandı. Muğlalılar, Antalya'nın 28 Mart 1919'da işgalini 18 Nisan'da Dâhiliye Nezaretine gönderdikleri bir telgrafla protesto ettiler.⁸⁶ İtalyanların Menteşe sahillerini işgal etmeleri üzerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası Muğla Şubesi Başkanı Saadettin, Yeni Hayat Kulübü Reisi Mehmet Cemal, Müftü Mehmet Zeki, Belediye Reisi Zorbazzade Ragıp, Meclis-i İdare Azasından Kosma ve Metropolit Vekili Dimitri imzasıyla Sadarete 12 Mayıs 1919'da gönderilen telgraf şöyledir:

“İtalya Hükûmetinin livamız dâhilindeki sevhil-i Osmaniye'yi işgal için ihdas-ı vesileye çalıştıkları mahsus ve saz-ı asar ile meşhud olmasıyla Düvel-i İtilafiye mümessillerinin bu bapta tedabir-i acile ittihaz buyuracaklarından ümitvar bulunduğumuzu mukaddema arz etmiştik.

Osmanlıların bir mülk-i kadimi ve tarihisi olan bu havalide hiçbir ecnebi hükûmetin metalibe hakları olmayıp alehusus livamızda ekalli mertebede olan Rum ve Museviden ibaret bulunan gayrimüslimlerle ahali-i İslamiye daima vifak ve ittihad dairesinde imrar-ı hayat edegelmişlerdir. Hal böyle iken, İtalya bu sabah uhud ve hukuk-ı düvele ve mukteza-yı hakka mugayir olarak ortada hiçbir sebep ve vesile olmadığı halde Fethiye, Marmaris ve Bodrum'a müsellaah asker ve mitralyöz ihracıyla işgal eylediği maatteessüf haber alındı.

Düvel-i İtilafiyenin tesis-i müsalemet-i umumiyeye çalıştığı şu sırada İtalya Hükûmetinin akıl ve hikmet ve adl-i hakkaniyete muhalif olarak vuku bulan bu hareketi bütün liva halkı üzerinde amik teessür ve heyecan tevlid eylemiş olmakla liva halkınca katiyyen

⁸⁵ Mevlüt Çelebi, “Menteşe Sancağında İzmir'in İşgaline Gösterilen Tepkiler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XX/1 (Temmuz 2005), s. 39-59; Mevlüt Çelebi, “Menteşe Sancağında İtalyan ve Yunan İşgallerine Tepkiler”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, (Güz 2008), s. 81-96.

⁸⁶ TCRBA., K. 125, D 7.

kabil-i hazım ve devamının saike-i yeis ve teessürle ahval-i vahimeyi düvel-i âliye-i itilafiye mümessillerince serian menine bütün liva halkı namına sabırsızlıkla istirham ve intizar eyleriz.”⁸⁷

“Umum ahali namına Saadettin ve on refiki” imzasıyla Muğla’dan 27 Mayıs 1919’da İtilaf devletleri Komiserliklerine gönderilen telgrafla da Menteşe sahillerinin işgali kınandı: “Livamızın Fethiye, Bodrum, Marmaris gibi kazaları hiçbir sebep olmaksızın işgal edildiği gibi, İzmir’in bu defa Yunan askeri tarafından işgal olunduğu teessürle işitilmiştir. Daha önce arz ve izah edildiği veçhile bu mahaller Türklerin millî hatırâtı ile dolu tarihi yurtlarıdır. Genel nüfus itibarıyla yüzde seksenini Türklerin teşkil ettiği bu havalide Türkler ile diğer unsurlar arasında Umumî Harp’te bile birliği bozacak hiçbir hadise olmamıştır. Bu havalinin, yâni Anadolu’nun Osmanlı memleketinden irtibatının kesilmesi hiç şüphesiz dünya sulhünü ihlal edecek önemli bir hadisedir. Bütün Türkler son derece heyecanla, vatanları uğrunda hâkimiyetlerini korumaya ve devam ettirmeye azmetmişlerdir. Milletler arası hukuka, adalet kaidelerine ve hakkaniyete uymayan işbu müessif vaziyetin düzeltilmesi için bütün milletlerin hükûmetlerinin acele ve âdilane teşebbüslerde bulunmalarını sabırsızlıkla bekleriz.”⁸⁸

Menteşe halkı da bütün Anadolu halkı gibi İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaline, işgal esnasında yapılan zulümlere ve Avrupa devletlerinin ikiyüzlü siyasetlerine öfkelerini en sert şekilde gösterdi. Marmarisliler, İzmir’in işgaline en net tepkiyi gösteren yerlerden birisi oldu. İzmir’in işgal edildiği gün Marmaris’ten İstanbul İtalya Yüksek Komiserliğine Marmaris halkı adına Belediye Reisi Ziya ve Eşraftan Mehmet Emin imzasıyla gönderilen aşağıdaki telgrafla işgal kınandı.

“İzmir ve havalisini Yunanlıların işgal ettiğini hayretle işittik. Yurdumuzu böyle sefil Yunan kâtiline teslim rıza gösterilmesi imkânını muhayyelemizle kabul edemiyoruz. Muhtac-ı vesâyet isek medenî ve her bir milletin irşadad ve muavenetine terk edilmemiz îcab eder. Aksi takdirde tarih-i Yunan pek feci fedakârlıklar kaydedecektir. İcraât-ı gayri insanisinin canlı delilleri meydanda iken yeniden bir milyon Türkün mahrum-u medeniyet olmağla esir kılacak bir karar neticesinin mesuliyet-i maneviye ve tarihiyesi takdir buyurulacağı kanaati şu dakikada meşbû’-ı teessür ve teheyycü yaşayan Menteşe halkının hissiyat ve ulüvv-i vatanperveranesine tercüman olarak arz eder ve hak ve adaletle kabil-i telif ve bizi tatmin edecek açık ve sarîh müjdesini bekleriz.”⁸⁹

Millî Mücadele tarihimiz bakımından çok önemli ve üzerinde durulması gereken bir nokta da Marmarisli kadınların gösterdikleri tepkidir. Her ne kadar İzmir’in ve daha sonra da İstanbul’un işgaline karşı Türkler, kadın erkek tepki göstermişlerse de İzmir’in

⁸⁷ ATASE Arş., Kl. 76, D. 4(285), Fh. 5.

⁸⁸ *İzmir Fecâyi*, İstanbul: 1335, s. 165-166; Mehmet Şahingöz, *İzmir, Maraş ve İstanbul’un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986, s. 126-27.

⁸⁹ ASDMAE-Ambasciata d’Italia in Turchia, Busta. 262-1.

işgaline karşı sadece kadınlar tarafından gösterilen tepkiler anlamlıdır. Marmarisli kadınlar, Zöhre, Asiye, Hüsniye ve diğerleri imzasıyla orada bulunan İtalyan komutanlığına gönderilen aşağıdaki tarihsiz telgrafla, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali kınanmıştır.

“Muhterem İtalya Hükûmeti Temsilcisine, Marmaris

600 seneden beri vatanımızın kalbi olan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali yüreğimizde derin yaralar açtı. Wilson İlkelerine inanmıyoruz, insanlığa ve adalete karşı yapılmış olan bu işgali kabul etmiyoruz.

Biz kadınlar; topraklarımızı kurtarmak için çocuklarımızı, kocalarımızı ve kardeşlerimizi kaybettik. Canlarımızı ve insanlarımızı da bu uğurda feda etmeye hazırız.

İzmir'in işgaline karşı gösterdiğimiz protestonun hükûmetinize ve diğer büyük devletlere iletilmesini sizden rica ederiz.”⁹⁰

Küçük bir Anadolu kasabasında yaşayan kadınların vatanlarını savunmak için gösterdikleri kararlılık, övünç vericidir. Türk kadını, erkeğiyle birlikte bağımsızlığını kazanmak için her türlü fedakârlığı göze aldığını göstermiştir. İşgalcilerin ve onların yerli iş birlikçilerinin anlamadıkları, anlamak istemedikleri bu direnç olmuştur. Bağımsızlığı için ölümü göze almış bir milletin kolaylıkla tutsak edilemeyeceğinin somut göstergesi olan bu kararlılık, Mustafa Kemal Paşa'nın İstiklâl yolunun en büyük meşalesi olmuştur.

Marmaris gibi Fethiye de İzmir'in işgaline karşı en sert tepkiyi gösteren yerlerden biri oldu. 23 Mayıs 1919 Cuma günü yapılan mitingden sonra, limanda demirli bulunan İtalyan Liguria savaş gemisi komutanlığına miting heyeti reisi Belediye Reisi Osman Nuri ve azalar Doktor Vasfi, Mektep Müdürü Pürşah ve Şaban Hilmi imzasıyla aşağıdaki mektup gönderilmiştir:

“Fethiye Limanında Lenger-endâz İtalya Devlet-i Fahîmesine Mensup Liguria Kruvazörü Kumandanlığına;

1335 (1919) senesi Mayıs'ının yirmi üçüncü Cuma günü Fethiye'de sekene-i kaza tarafından akd olunan içtimada ittihaz edilen mukarrerâtla mukarrerât-ı mezkure mucibince düvel-i itilâfiye-i muazzama ve bî-taraf hükûmetler mümessil-i siyasi ve sefarethanelerine arz-ı taht-ı vücubda olan protestonun suret-i musaddıkları leffen takdim edilmiştir. Tehlike-i Milliyeyi izaleye mâtuf olan evrak-ı mezkurenin devlet-i metbûa-ı fahimenize arz ve iblağının rica ile takdim-i ihtiramet eyleriz.”⁹¹

Yine Fethiye'den gönderilen sadeleştirdiğimiz aşağıdaki başka bir mektupla da miting sonunda alınan kararlar bildirilmiştir:

⁹⁰ USSME, E3-9/8.

⁹¹ ASDMAE-Conferenza della Pace, Posizione: 16, Turchia, B. 56-45. Mektubun İtalyanca tercümesi: USSME, E3-9/10.

1. Yunanlıların İzmir'i işgalleri, hukuka, insanlığa ve evrensel barışın esaslarını temin etmeye dönük Wilson Prensiplerine aykırı olduğu için miting heyeti tarafından hazırlanan bir protesto metni, İtilaf devletleri ve tarafsız hükümetlerin elçilik ve temsilciliklerine iletmek üzere limanımızda demirli bulunan İtalyan kruvazörü kumandanına takdim edilecektir.
2. Tamamiyet-i mülkiyemize ait arzularımız kabul edilmediği takdirde millî gayemizi kanımızla elde etmeye ahd ve iman eyleriz.
3. Türk milletinden ve ülkemizde hayat taşıyan bir fert kalmayınca kadar Türk adını namusuyla toprağa gömeceğine iman ederiz.
4. Silah kullanmak ve müdafaa edebilmek kudretinde olanlar düşmanla çarpışarak ve masum çocuklarla ihtiyarların hepsi terk-i hayat ederek, medenî cihan hâkimlerinin hak ve eşitlikten uzak bulunan tecavüze muvafakat ettikleri takdirde bunu tarihin mâtemli sayfalarına kanlı satırlarla kaydedeceğiz.
5. Son kararımız olan, zulüm ve alçaklığa karşı ölmeyi, tek bir Türk kalmayınca kadar hayatımıza kasteden vahşetle savaşmaya Allah'ımıza, peygamberimize yemin ederek teyit eylediğimizi arz ederiz.⁹²

Fethiyelilerin yukarıda ifade edilen düşüncelerini kısaca değerlendirmek yararlı olacaktır. Fethiye gibi küçük bir kasabanın insanları, Yunan'a karşı silah kullanacaklarını ilan ediyorlar. Bu, sadece dışarıya verilen bir mesaj değil, iç kamuoyuna ve yöneticilere dönük mesajdır da. Çünkü Osmanlı Hükûmeti ve Sultan, ne pahasına olursa olsun, silahlı bir direnişe hiçbir zaman sıcak bakmadılar. Bu bilinmesine rağmen, bir kasaba ölçeğinde olsa da halkın, yöneticilerinin çözümlerinin yetersizliğini görüp, kendi başının çaresine bakacağını ilan etmesi son derece önemlidir.

11 Mayıs 1919 günü işgal edilen Bodrum'da da 23 Mayıs'ta düzenlenen bir mitingle İzmir'in işgali protesto edildi.⁹³ Mitingden sonra, aynı gün orada bulunan İtalyan birliğinin komutanına, İtilaf Devletleri temsilcilerine iletmek üzere bir mektup gönderildi. "Adalet ve Milliyet prensibine aykırı olarak İzmir'in, Yunanlılar tarafından işgalinin büyük bir üzüntü meydana getirdiği" bildirildi. "Yapılan haksızlığın düzeltilerek İzmir'in tekrar Türk egemenliğine verilmesi istenen" mektupta Bodrum merkez ve çevre köyleri temsilen şu imzalar yer alıyordu.

Bodrum Belediye Başkanı Ali, Miting Düzenleme Heyeti Başkanı Müftü Yusuf Ziya, Abad Kazası Müdürü Halil, Tepecik köyü halkı adına Muhtar Hasan oğlu Hüseyin, Kara Kaza köyü adına Muhtar Mustafa, Nebiköy adına Muhtar Hüseyin, Pınarlıbelen köyü adına Asaf, Dirmil köyü halkı adına Muhtar Mustafa Mehmet, Kelebek köyü halkı adına Muhtar Mustafa, Sandima köyü adına Muhtar Mehmet, Yaka köyü halkı adına Muhtar Hasan, Kerim köyü adına imam Ömer, Faralya köyü adına Muhtar Hasan Fehmi, Bitez köyü halkı

⁹² ASDMAE-Conferenza della Pace, Posizione: 16, Turchia, B. 56-45. Mektubun İtalyanca tercümesi: USSME., E3-9/10.

⁹³ USSME., E3-7/4.

adına Muhtar Ali, Dere köyü halkı adına Mehmet, Peksimet köyü adına Muhtar Mustafa Mehmet, İslamhaneleri köyü adına Mehmet Halil, Akçaalan köyü halkı adına Çakır Ahmed, Omurca köyü halkı adına Ömer Ali.⁹⁴

Daha önce bir örneğini verdiğimiz gibi Menteşe Sancağında Marmaris'in dışında da kadınların protesto eylemlerine aktif olarak katıldıklarını görüyoruz. Bodrumlu kadınlar, 30 Mayıs 1919'da düzenledikleri bir mitingden sonra İtalya, İngiltere, Fransa ve Amerika Yüksek Komiserlerine; Bodrum Kadınları Miting Heyeti Başkanı Emine Ferid ve Kadınlar Yüksek Heyeti Başkanı Netice ile 100 üyenin imzalarının yer aldığı aşağıdaki mektubu gönderdiler:

“İngiltere, Amerika, Fransa ve İtalya Hükûmetleri Yüksek Komiserlerine;

Kazanın bütün kadınları; bu dakikada büyük bir acı içerisinde bir araya gelerek bir miting düzenledik. Vatanımızın ayrılık kabul etmez parçası olan güzel İzmir'imizin Yunanlar tarafından haksız yere işgali millî haklarımıza büyük bir darbedir. Bu işgali şiddetle protesto ediyoruz. Siz Düvel-i Muazzama hükûmetlerinden haklarımızın garanti altına alınmasını ısrarla talep ediyor, sesimize kulak vereceğinize ve Yunan birliklerinin en kısa zamanda İzmir'den geriye çekileceğine inanıyoruz.”⁹⁵

2 Haziran 1919'da İtalyanlar tarafından işgal edilen Milas'tan Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya Hükûmetleri Temsilcilerine 23 Mayıs 1919'da gönderilen telgraf ile İzmir'in işgali protesto edilmiştir.

Milas Redd-i İlhak Heyeti adına Müftü Sadık, eşraftan Fehmi, Edhem, Cafer ve Ahmed Hamdi ile ismi okunamayan bir Musevi imzasıyla gönderilen telgrafta; “İzmir ve çevresinin Yunan birlikleri tarafından işgal edildiğinin öğrenildiği” ve bu durumu derhal Avrupa devletleri nezdinde protesto etmeye karar verdikleri bildirilmiştir. Devamında, “İşgal esnasında pek çok Türkün, Müttefik devletlerin gözleri önünde katliâma ve şiddete mâruz kaldıkları, değerli eşyalarının yağmalandığı” anlatılmıştır. “On bin vatandaşın yaptığı büyük bir miting ile mütareke hükümlerine aykırı olarak yapılan Yunan işgalini protesto ettiklerini” ve “Yunan hâkimiyetinde yaşamaktansa ölmeyi tercih edeceklerini” ilan etmişlerdir. Telgrafın sonunda; “Türklerin muhteşem geçmişleri ve tarihlerinden aldıkları güçle Yunan hâkimiyetinde yaşamaktansa ölmeyi tercih edeceklerini yeniden ilan ettikleri” duyurulmuş ve İzmir'in, Wilson İlkelerinin 12. Maddesi gereğince Türk hâkimiyetinde kalması için adı geçen hükûmetlerden yardım beklendiği dile getirilmiştir.⁹⁶

⁹⁴ USSME., E3-9/10. İzmir'in işgaline karşı Menteşe Sancağından Marmaris, Fethiye ve Milas'tan İtilaf devletleri temsilcilerine bir protesto gönderildiği haberi bir İtalyan gazetesinde de yer aldı. *L'Idée Nazionale*, 1 Giugno 1919.

⁹⁵ USSM., E3-9/10.

⁹⁶ USSME., E3-9/10.

Köyceğiz halkı da 23 Mayıs 1919 günü Fethiye limanında demirli bulunan İtalyan savaş gemisi Liguria'nın komutanı Yüzbaşı Paolo Catani'ye, Amerika, İtalya, İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanlarına iletmek üzere bir mektup verdiler. Müftü Ali Rıza, Belediye Reisi Hamid, ulemadan Hafız Hasan, eşraftan Mehmet Nuri, eşraftan Osman, eşraftan Yusuf Cemil, eşraftan Hacı Musa, tüccardan Mehmet Nuri, tüccardan Hacı Halil, tüccardan Bekir Sıdkı, esnaftan Hasan, esnaftan Mehmet Halil, tüccardan Halil imzalı mektupta şu satırlar dikkat çekmektedir.

“Yunanlıların İzmir’i işgal etmesi yalnız Türklerin hakkını ayaklar altına almaktan ibaret bir zulüm olmayıp bu hareketi İtilaf devletleri ve medeniyet, adalet ve hakka hizmet ve muhabbetlerini tehzibe hizmet etmektedir. Biz Türkler İtilaf devletlerinin namusundan Yunanlıların zulmüne nihayet verileceğini ve İzmir’den uzaklaştırılmaları için teşebbüslerde bulunabileceğini ümit ediyoruz Farzımuhal olarak Yunanlıların İzmir’i işgaline İtilaf devletleri tahammül ederse biz Türkler namussuzluk âleminde yaşamaktansa ölmeyi tercih edeceğiz. Bir ferdimiz kalmamak üzere hukuk ve namusumuzu muhafaza için harbe ve silaha sarılmayı bugünkü millî ictimamızda karar verdiğimizizi tekrar nazar-ı insaf-ı medeniyetinize arz ederiz.”⁹⁷

1919 sonu ve 1920 başlarında Paris Barış Konferansı’ndaki müzakerelerde İngiltere’nin, İstanbul’un Türklerden alınması yönünde teklifte bulunduğu haberinin öğrenilmesi Anadolu halkını galeyana getirdi. Başka yerlerde olduğu gibi Muğla’da da, İngiltere’nin teklifini protesto etmek amacıyla bir miting düzenlendi.⁹⁸ Mitingden sonra, “Dersaadet’te Dâhiliye ve Hariciye Nezaretlerine, İngiltere, Amerika, İtalya ve Fransa mümessil-i siyasilerine, *Sabah*, *İkdam*, *İleri*, *Tarık*, *Tasvir-i Efkâr*, *Vakit*, *İstiklâl* gibi gazetelerle Matbuat-ı Osmaniye Cemiyeti Riyaseti vasıtasıyla Paris’te *Tan*, Roma’da *Corriere della Sera* ve Washington’da *New York Herald* gazetelerine gönderilmek üzere hazırlanan 23 Aralık 1919 tarihli mektup şöyledir:

“Millete müracaat edilmeden dünya savaşına sokulan Türkiye, siyasi mevcudiyetinin ve tamamıyet-i mülkiyesinin temini için büyük fedakârlıklar yapmış ve İstanbul ile Doğu vilayetlerinin Rusya’nın tecavüzünden masuniyetini anlar anlamaz savaşta çekilmeye teşebbüs ve hattâ bir milyona yakın askerî silah bırakarak memleketlerine firar etmişlerse de hükûmetin, milletin arzusunu tahmin edecek derecede bir siyaset izlememesi yüzünden bir müddet daha savaşta kalmıştı.

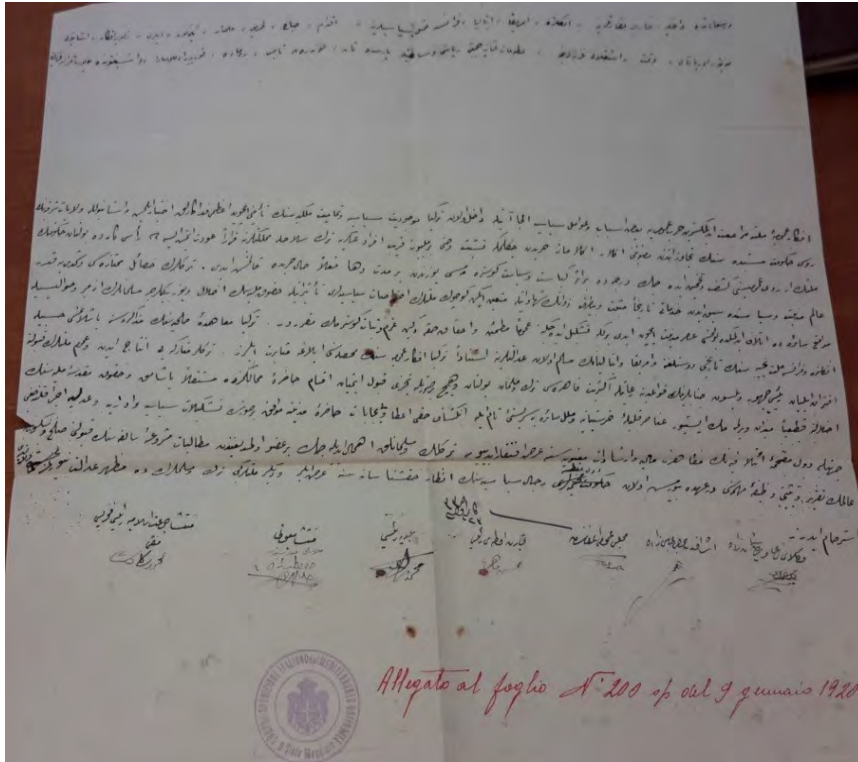
Türklerin şimdiye kadar medeniyete ve siyasete ettikleri hizmetler tarihen ve tarafsız kişilerin şehadetiyle sabitken, küçük milletlerin ihtirasları yüzünden yüzbinlerce Müslümanın İzmir havalisi ile başka yerlerde katledilmekte bulunması muasır medeniyet için yüzkarasıdır. Türkiye barışının görüşülmeye başlanması hasebiyle

⁹⁷ ASDMAE-Conferenza della Pace, Posizione: 16, Turchia, Busta.56-45. Mektubun İtalyanca çevirisi: USSME., E3-9/10.

⁹⁸ *Vakit*, 4 Kânun-ı sâni 1920.

İngiltere ve Fransa milletlerinin tarihi dostluk ve Amerika ve İtalya'nın adaletlerine istinaden Türkiye kamuoyunun kanaatlerini açıklamaya cesaret ediyoruz. Türkler, Wilson Hazretlerinin ilan ettiği gibi, 'Çoğunluğu Türk ve Müslüman olan ve hiçbir suretle ayrılmaz bir bütün oluşturan memleketimizde, müstakilen yaşamak ve hukukî mukaddese-i Milliyesinin ihlaline katiiyen meydan verilmemesini' istiyor. Hristiyan azınlıklara ve diğer topluluklara her türlü hakları verileceği cihetle, İtilaf Devletlerinin mali yardımlarını ve manevi irşadlarını arzu ediyoruz. Türklük ve Müslümanlık ihmal edilecek bir uzuv olmadığından meşru isteklerimizin kabulünü sulh ve sükûnun sağlanmasını üslenmiş olan düvel-i muazzamanın ricalinden beklediğimizi arzeyler diğer milletler gibi Türk ve Müslümanlara da mazhar-ı adalet buyurulmasını istirham ederiz."

Menteşe Cemaat-i İslamiye Reisi Müftü Mehmet Emin, Mentеше Mebusu Halil İbrahim, Miting Heyeti ve Belediye Reisi Mehmet Ragıp, Ticaret Odası Reisi Hasan Sahir, Meclis-i Umumi azasından Mustafa Hamdi.⁹⁹

Belge 1. Muğla'dan 23 Aralık 1919'da gönderilen protesto. (ASDMAE-AP., B. 1656-7763)

Menteşe Sancağının diğer yerlerinde de kadınlı erkekli mitingler düzenlenmiş, ardından da telgraflar gönderilmiştir. Marmaris'ten Belediye Reisi Esad imzasıyla İstanbul'daki İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine gönderilen telgraf da şöyledir:

⁹⁹ ASDMAE-AP., B. 1656-7763; Vakıt, 5 Kânun-ı sâni 1920; İkdâm, 5 Kânun-ı sâni 1920.

“Türkiye barışının yakında toplanacak konferansta sonuçlandırılacağına duyulması üzerine, 12 bin Türk evladının yaşadığı kasabamız ve çevresi ahalisi nâmına merkez kasabada yapılan büyük bir mitingde, Osmanlı Devleti’nin bağımsızlığının ve bütünlüğünün korunması için gösteriler yapılmıştır. Konferansın vereceği kararın âdil olacağına ve ezici bir çoğunluk oluşturan Türklerin hayat hakkının tasdik edilerek, şimdiye kadar mağlup olmaktan başka bir kabahati olmayan mazlum Türk milletinin de adalet prensibinden istifade hakkı olduğunun teyit edileceğine tam bir inancımız vardır. Aleyhimizdeki iftira ve ihtiraslara aldanmayarak bizim de bütün milletler gibi medenî bir hayat hakkımızın olduğunun Barış Konferansı’nca dikkate alınarak İstiklâl ve bütünlüğümüzün garanti altına alınacağı ve bu hususta hükûmetinizin de yardımcı olacağını ümit ile istirhamımızın kabulünü rica eyleriz.”¹⁰⁰

8. Muğla’da Millî Teşkilatlanma

8.1. Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

Daha Mondros Mütarekesi imzalanmadan savaşın kaybedildiğini anlayan aydınlar, gayriresmî birtakım girişimlerde bulunmaya başladılar. İşgal tehlikesini en yakından yaşayan ya da azınlık faaliyetlerinin en yoğun görüldüğü yerlerde başlayan bu hareketlenme, mütarekeden sonra hızlandı. Silahsız mücadeleyi benimseyen ve Anadolu’nun değişik yerlerinde kurulan bu dernekler genel olarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri olarak isimlendirilirler. Hem Yunan hem de İtalyan işgal tehlikesini yakından hisseden İzmir’de de Türk aydınları harekete geçtiler. Beyannamesini 23 Kasım 1918’de valiliğe sunarak¹⁰¹ resmen kurulan İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, İzmirli Türklerin haklarını savunmak için çeşitli faaliyetlerde bulundu. Bunu yaparken yalnızca İzmir’in değil bütün Batı Anadolu’nun haklarını savunmak için bir kongre düzenledi. Cemiyet, bölgeden gelen temsilcilerin de katılımıyla büyük kongresini 17-19 Mart 1919’da yaptı. Henüz bir dernekleşme yaşanmamasına rağmen Menteşe Sancağından bu kongreye şu isimler katıldı:

- Zorbazzade Ragıp Bey: Belediye Başkanı.
- Hacıhamzazade Zeki Efendi: Müftü.
- Süleymanzade Murat Bey: İttihat ve Terakki.
- Müftüzade Saadettin Bey: Hürriyet ve İtilaf Fırkası.
- Serezlizade Memiş Efendi: Liva meclisi azası.
- Bozüyüküklü Hacı Süleyman Efendi: Liva umum meclis azası.¹⁰²

Büyük kongrede Menteşe temsilcisi Belediye Başkanı Ragıp Bey, kongre başkan vekilliğine seçilmiştir.¹⁰³

¹⁰⁰ *Vakit*, 9 Kânun-ı sâni 1920; *İkdam*, 9 Kânun-ı sâni 1920.

¹⁰¹ *Köylü*, 24 Teşrin-i sani 334.

¹⁰² Türkerş, *Kurtuluş Savaşı’nda Muğla*, s. 157.

¹⁰³ Bayar, *Ben de Yazdım 5*, s. 105.

İzmir'in işgali haberi bütün Anadolu'da olduğu gibi Muğla'da da büyük bir üzüntü ve öfkeye yol açtı. İzmir'in işgalini, işgalden hemen sonra İstanbul İtalyan Yüksek Komiserliği'ne gönderdikleri bir telgrafla protesto eden Muğla halkı, bir de protesto mitingi düzenlemiştir. Kocahan'da düzenlenen büyük mitinge binlerce kişi katılmış ve işgal protesto edilmiştir.¹⁰⁴ Belediye Başkanı Ragıp Bey'in başkanlığını yaptığı Miting Heyeti ayrıca şu kararları almıştır:

1. İzmir ve havalisinin Yunanistan tarafından ilhakını ve İzmir'e çıkarmış olduğu silahlı askerlerle başlamış oldukları işgal harekâtını kemâl-i şiddetle protesto ederiz.
2. Bu işgal ve ilhaka mâni olmak için İzmir'de müteşekkil Redd-i İlhak Heyeti ile birlikte çalışmak ve bu hususta lâzım gelen karar ve tedbirleri almak üzere memleketin eşraf, âyan ve mütenafizlerinden mürekkep bir heyet teşkil olunmasını isteriz.
3. Bu hususta hükûmet-i mahalliye bir heyet göndererek heyecan ve teessürümüzün tebliğini, hükûmet-i merkeziye ve diğer icap eden makamlara ulaştırılmasını isteriz.
4. Teşekkül edecek heyetin vereceği kararlara bağlı olacağımızı, gereken her türlü maddi ve manevi yardımdan geri durmayacağımızı söz verir ve yemin ederiz.¹⁰⁵

Mutasarrıflık binasında mitingcileri bekleyen Mutasarrıf Serficeli Hilmi Bey'e 4 maddelik yukarıdaki bildiri verildi. Mutasarrıflık binası önünde yüksek sesle okunan miting kararlarına karşı Mutasarrıf Serficeli Hilmi Bey, "Muğla'nın kahraman evlatlarının istekleri Mutasarrıflık makamının da istekleri olduğunu" söyleyerek destek verdi. 15 Mayıs akşamı Belediye Başkanı Ragıp Beyin çağrısı üzerine Dr. Cemil Şerif Baydur, Hacı Kadızade Hafız Sabri Bey, Zorbazzade Emin Kâmil Bey, Sinanzade M. Cemal Bey, Serezlizade Memiş Efendi, Selimzade İsmail Efendi, Serficeli Reşit Bey, Muğla Belediye Başkanlığı binasına gelerek Kuran ve tabanca üzerine yemin ettiler. 16 Mayıs'ta tekrar bir araya gelen Muğlalı vatanseverler çalışmalarını daha etkili yürütmek için oy birliğiyle

¹⁰⁴ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 252-255; Ekrem Uykucu, *Muğla Tarihi*, İstanbul: 1983, s. 141. Kocahan'da düzenlenen mitingin tarihi ve yapılan konuşmalar hakkında bazı belirsizlikler olduğunu düşünüyoruz. Bu mitingi ve yapılan konuşmaları kitabında uzun uzadıya anlatan Ünal Türkeş 15 Mayıs 1919 tarihini vermiştir. Mitingde yapılan konuşmalar hakkındaki bazı şüphelerimizi yüksek lisans tezimizde dile getirmiş, çeşitli görüşmelerimizde de Merhum Ünal Türkeş'e aktarmıştık. İzmir'in işgal edildiği gün böylesine büyük bir miting düzenlemenin, o dönemin iletişim imkânlarında pek mümkün görünmediğini dile getirdiğimizde Sayın Ünal Türkeş, kendisinin daha sonraki araştırmalarının da bizim tezimizi güçlendirdiğini söylemiş ve mitingin, "Muğla'nın pazarı olan bir Perşembe günü toplandığının kesin olduğunu ve bu tarihin de muhtemelen 22 Mayıs 1919 olduğunu" belirtmişti. Bu tarih bize de daha inandırıcı gelmektedir. Koca Han mitinginden söz eden başka bir çalışmada, kaynak olarak Ünal Türkeş'in kitabı gösterilmesine rağmen miting tarih olarak 20 Mayıs 1919 verilmiştir. Bayram Akça, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Muğla (1923-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2002, s. 12.

¹⁰⁵ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 254.

gizli “Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti” ni kurdular. Hafız Sabri Bey ve Emin Kâmil Bey cemiyetin tüzüğünü hazırlamakla görevlendirildiler. 15-16 Mayıs 1919 günlerinde yapılan toplantılardan sonra kurulan Mentesheliler Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin kurucu üyeleri olarak şu isimler kaydedilmelidir:¹⁰⁶

1. Zorbazzade Ragıp Bey (belediye başkanı)
2. Dr. Cemil Şerif Baydur (hastane operatörü)
3. Hacıkadızade Hafız Sabri Bey (sandık emini)
4. Zorbazzade Emin Kamili Bey (çiftçi)
5. Sinanzade M. Cemal Bey (dava vekili)
6. Serezlizade Memiş Efendi (belediye meclisi üyesi)
7. Selimzade İsmail Efendi (molla-imam)
8. Mestan Efendi (kereste tüccarı)
9. Serficali Reşit Bey (mutasarrıfın kardeşi).
10. Hafız Sabri Bey
11. Emin Kâmil Bey
12. Bozüüklü Hacı Süleyman Efendi
13. Mehmet Cemal (Karamuğla)
14. Dr. Hüseyin Avni (Ercan)
15. İskender Alper
16. İbrahim Bey
17. Gölcüklüzade Şevket Bey
18. Tokuçzade Ömer Azmi Bey
19. Türidizade Kâmil Bey
20. Karamollazade Ethem Efendi
21. Eczacı Osman Bey
22. Şekerzade Halil İbrahim Efendi
23. Mehmet Bey (Muğla Hapishanesi Müdürü)

Bu ilk girişimin ardından “Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Belediye Reisi Ragıp Bey, Müftü Efendi, Eşraftan Bekir Ağa, Murat Bey, Hacı Tahir Ağa, Fehmi Bey gibi şahısların katılımıyla bir toplantı yaptı. Livanın menfaatleriyle Osmanlı Devleti'nin menfaatleri ortak olduğundan gerekli girişimlerde bulunmaya ve livanın haklı ve meşru taleplerini Paris Barış Konferansı'na iletmesi için İtalya'ya müracaat etmeye karar

¹⁰⁶ Türkes, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 255-257.

verdi.¹⁰⁷ Kararları öğrenen Mutasarrıf Hilmi Bey, 1 Haziran' da bir toplantı yapılmasını sağladı. Yapılan toplantıdan sonra İtalyanlarla görüşmeleri yapmak üzere bir heyet seçildi. Heyette Dava Vekili Fevzi, Muğla Sandık Emini, Hacıkadızade Hafız Sabri, İl Genel Meclis Üyesi Datçalı Emrullah ile Hürriyet İtilaf Fırkası Muğla Şubesi Reisi Müftüzade Saadettin Efendiler bulunmaktaydı. Görüşmelerin mutasarrıflık kanalıyla yapılması şartıyla bu heyete İtalyanlarla görüşme yetkisi verildi ve bir de talimat hazırlandı. Talimatta, İtalyanlardan fiili durumu korumaları talep edildi ve Yunanlıların Menteşe'yi işgal etmemesi için İtalya'dan yardım ve İtalyanların fikri öğrenilmek istendi.¹⁰⁸ İtalyanların da görüşme isteğine olumlu yaklaşımları üzerine seçilen 4 kişi 4 Haziran'da Marmaris'te İtalyan temsilci Alfredo Berardinelli ile görüştüler. Görüşmede Türk heyeti, amaçlarının Osmanlı Devleti'ne bağlılık olmakla birlikte, Yunanlıların Menteşe'ye geçici de olsa ilerlemelerini önlemek için yapılacak silahlı direnişe İtalyanların engel olmaması talep edildi. Şayet, Türklerle Yunanlılar arasındaki silahlı çatışmaya İtalyanlar da dâhil olursa, Kuvâ-yı Milliye'nin İtalyanlara yardım edeceği bildirildi. İtalyan temsilci bunları not almıştır. Cevabında, Yunanlılara karşı savaş ilanı ve silahlı hareket hususunu kabul etmenin kendi yetkisi dışında olduğunu ifade etmiştir. Berardinello, Roma'ya bu konuda ayrıntılı bir rapor takdim edeceğini söylemiştir. Türklerin isteklerinin Paris Barış Konferansı'na iletileceği vaadinde bulunmuştur.¹⁰⁹

Muğla adına bir heyetin İtalyanlarla görüşmesini İtalyanların Muğla'yı işgal etmeleri için davet olduğu yolunda söylentiler çıkması üzerine Mutasarrıf Hilmi Bey, 5 Haziran'da bir toplantı düzenledi. Ertesi gün de devam eden toplantıda İtalyanların davet edildiği söylentisi kesin dille yalanlandı. Menteşeliler Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin daha aktif çalışmamasında bu gibi iç çekişmelerle birlikte, Mutasarrıf Serficeli Hilmi Bey'in hükûmet yanlısı tavırları da etkili olmuştur. Bunu kırmak için devreye Demirci Mehmet Efe girmiş ve Hilmi Bey'in olumsuz tavırları önlenbilmiştir. Hilmi Bey'in yapılan bir toplantıda kendisinin daha başlangıçtan beri Mustafa Kemal Paşa ile mücadelenin birleştirilmesi taraftarı olduğunu belirterek Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı bayram tebriki telgrafını orada bulunanlara göstermiştir.¹¹⁰

Mutasarrıf ve kongre delegesi Serficeli Hilmi Bey, 17 Eylül 1919'da Muğla delegeleri ile kentin ileri gelenlerini bir toplantıya çağırdı. Bu günlerde Sivas Kongresi kapanmış ve Mustafa Kemal Paşa 12 Eylül'de, bütün komutan ve valilere İstanbul'la ilişkilerin kesildiğini bildirmişti. 13 Eylül'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi bir bildiri yayınlandı. Bildiride, millî hakların ve varlığın muhafazası için biran evvel seçim yapıp, Meclisin toplanması gerektiği bildirildi. Mustafa Kemal Paşa 13/14 Eylül gecesi yayınladığı bildiride, "Millî güvene dayanan meşru bir hükûmet

¹⁰⁷ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 205; Emine Pancar, *Aydın ve Muğla Kuvâ-yı Milliyesi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, 2010, s. 277.

¹⁰⁸ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 278; Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 206-207.

¹⁰⁹ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 209-212; Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 279-280.

¹¹⁰ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 285.

kuruluncaya kadar, haberleşme merciinin Sivas Umumi Kongre Heyeti Temsilîyesi olacağını” haber verdi ve idarecilerin 15 Eylül 1919 akşamına kadar düşüncelerini bildirmelerini istedi. Mutasarrıf Serficeli Hilmi Bey’in bu isteği yerine getirmek için yaptığı toplantıda, İstanbul Hükûmetinin siyasetinin iflas ettiğinde fikir birliği sağlanarak, Heyeti Temsilîye yolunun izlenmesi kararlaştırıldı.¹¹¹

57. Tümen Komutanı Albay M. Şefik Bey, seçim sürecini şöyle anlatır: “14 Mayıs 1920’de Muğla Heyet-i Millîyesi istifa etti. 15 Mayıs 1920 günü hiçbir tesir altında olmayarak yeni seçim yapıldı. Bütün Muğla halkının oylarını özgürce kullanmalarını rica ettim ve buna çok ehemmiyet verdim. Muğla halkının çok temiz ve vatansever olan nasiyesini temsil eden bir millî heyet oluşturuldu. Reisleri Ragıp Bey oldu. Ragıp Bey, Muğla’nın temiz ve asil bir evladıydı. Aydın savaşlarının ilk başladığı zamanlar belediye reisiydi. Kıymetli hizmetleri dokunmuş, hakkıyla Muğla’yı temsil eden bir vatanseverdi. Ragıp Bey merhuma gereken şifahi talimatı ve bilhassa Hürriyet ve İtilaf ruhunun yeniden kıpırdatılmaması işine ehemmiyet vermesini ve her zaman bütün kuvvetimizle kendisine yardımcı olacağımızı söyledik... Artık Muğla’daki o bir iki bedende duran Hürriyet ve İtilaf ruhunun kıpırdamasına meydan kalmadı.”¹¹²

8.2. Muğla’da Kuvâ-yı Milliye

15-16 Mayıs 1919 tarihlerinde yapılan toplantılarla Muğla’da kurulan Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin üyeleri ne pahasına olursa olsun düşmanın yurt topraklarından atılması ilkelerinde anlaşmışlardı. İlk ve büyük hedef Yunan işgal ordusuydu. Burada Yunan ileri hareketi Menderes’in güneyine geçirilmeyecek, gerektiğinde İtalya’nın da desteği sağlanarak Muğla her türlü cinayet, gasp, yağma ve taarruzdan korunacaktı. Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, 19 Mayıs 1919’da yerel çete kuvvetlerini birleştirme ve cemiyete bağlama kararı aldı. Muğla’nın önde gelen on sekiz efe ve zeybeklerinden şu isimler de bu oluşum içerisinde yer alırlar:

1. Ejderhaoğlu Muhammet Efe
2. Topaloğlu Mehmet Efe
3. Topaloğlu Ahmet Efe
4. Hacı Geçioğlu Hüseyin Efe
5. Damgalıoğlu Tahir Efe
6. Gıvılatlı Halil İbrahim Efe
7. Sakaloğlu Efe
8. Tahsildar Feyzullah Efe
9. Aşçı Abdurrahmanoğlu Mehmet Rıfkı Efe
10. Aşçı Adurrahmanoğlu Emin Efe

¹¹¹ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 288.

¹¹² M. Şefik Aker, *İstiklâl Harbi’nde 57.Tümen ve Aydın Millî Cidali*, III, İstanbul: Askeri Matbaa, 1937, s. 134.

11. Mutasarrıfoğlu Rüştü Efe
12. Çavuş İbrahim Efe
13. Hacı İligoğlu Mehmet Efe
14. Helvacıların Mehmet Ali Efe
15. Düğerekli Cücümün Ali Efe
16. Çakıcı Mehmet Efe
17. Kısa Hasanoglu Ali Rıza Efe
18. Kireççi Yörük Mehmet Efe

Muğlalı aydınlarla efe ve zeybeklerin oluşturduğu bu birlik Muğla Serdengeçtiler Müfrezesi olarak Millî Mücadele'ye katıldılar.¹¹³

Albay Mehmet Şefik (Aker) Bey, Muğla'da durumu görmek ve Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi'yi Çine'ye davet etmek göreviyle Haziran 1919 başında Kadri Bey'i Muğla'ya gönderdi. Teğmen Kadri, "Ragıp Bey ve Bozüyükü dışındaki Muğla eşrafının mücadelenin aleyhinde olduğunu ve halkın bunlara baktığını, yine de çalışmaya devam edeceğini"¹¹⁴ bildirdi. İlk anda yaşanan kararsızlık ve olumsuz propagandanın önüne geçildi ve Teğmen Kadri, Muğla bölgesinden oluşturduğu 40 kişilik bir Millî Müfreze ile 17 Haziran 1919'da Çine'ye geldi.¹¹⁵ Biraz önce söz edildiği gibi başlarda Mutasarrıf Hilmi Bey'in de olumsuz tavrı nedeniyle Muğla'da Kuvâ-yı Milliye'nin teşkilatlandırılmasında bazı zorluklarla karşılaşıldı. İdarenin tercih yapmada zorlanması, Yörük Ali Efe ile Demirci Mehmet Efe arasındaki rekabet işleri hayli zorlaştırdı. Muğla'nın kesin yol ayrımı Eylül-Ekim 1919'da gerçekleşti ve Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki harekete kesin destek verildi. Muğla Cemiyetinin Sivas'a, dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'ya yaklaşması 13 Ekim 1919'da yapılan Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Heyet-i Milliyesinin kongresinde alınan kararlarda açık bir şekilde görüldü.¹¹⁶

Kesin tercihte Mutasarrıf Hilmi Bey'in katkısı oldu. Mutasarrıf Hilmi Bey, vatansever, çalışkan, Kuvâ-yı Milliye'yi örgütleyip destekleyen, uzlaştırıcı ve güvenilir bir mutasarrıftı. Belediye Başkanı Ragıp Bey ile vatanın kurtarılmasının yönteminde hemfikir olmuş, başkanla uyum içinde başarılı işler yapmışlardı. İşgal döneminde İtalyanların Muğla ve ilçelerindeki faaliyetlerini izleyerek onların bölgedeki Müslüman ve Rumlar arasında nefret duyguları yaratıp ortaya çıkacak karışıklıktan yararlanarak asker çıkarmaya çalıştıklarına ve ikiyüzlü politika izlediklerine ilişkin 12, 16 ve 26 Nisan 1919 tarihlerinde Dâhiliye Nezaretine tahrirat göndermiş, İtalyanların bazı davranışlarını protesto etmişti. Mutasarrıf Hilmi Bey'in, İstanbul Hükûmetinin genel

¹¹³ Türkes, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 255-258.

¹¹⁴ M. Şefik, *İstiklâl Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali*, II, İstanbul: Askeri Matbaa, 1937, s. 52.

¹¹⁵ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 138.

¹¹⁶ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 291.

politikasına uymayan davranışlar sergilemesi, Kuvâ-yı Milliye'nin kuruluşundaki katkıları ve 19 Eylül 1919'da toplanan İkinci Nazilli Kongresi'ne Menteşe temsilcisi olarak katılması gibi hareketleri nedeniyle 20 Ekim 1919'da azledildi.¹¹⁷

Muğla'da Kuvâ-yı Milliye oluşumu hakkında resmî bir yayında şu bilgiler yer almaktadır:

“Mondros Mütarekesi'ni müteakip, Muğla'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası meydana çıkmış, bir de kulüp açmıştı. Şehzade Abdürrahim Efendi, beraberindeki Nasihat Heyeti'nin bir kısmı ile Muğla'ya gelerek halkı uyuşturucu telkinlerde bulunmuş ve İstanbul Hükûmetinin sükûnet tavsiye eden politikasının propagandasını yapmıştı. Fakat 11 Mayıs 1919 günü Fethiye İtalyanlar tarafından işgal edilince, Muğla eşrafı telgrafhanede toplanarak Dâhiliye Nezaretine çektikleri bir telgrafla durumu protesto etmişlerdi. Dâhiliye Nazırı ise verdiği cevapta, yine sükûnet dilemekteydi. 15 Mayıs 1919 günü İzmir'den Redd-i ilhak Heyeti imzası ile İzmir'in işgaline dair telgraf gelince, Muğla ileri gelenleri belediyede toplanarak mukavemet hareketi için görüşmelere başlamışlardı. Belediye Reisi Zorbazzade Ragıp, Hacı Kadızade Hafız Sabri, Hacı Abbaszade Emin, Sinanzade Mehmet Cemal, Keresteci Mestan ve diğer birçok vatanperver Muğlalı, bu toplantıya katılmışlardı. Mutasarrıf Hilmi Bey de bunları desteklemekteydi. Ertesi gün de devam eden ve birçok memur ve doktorların da katıldığı toplantı sonunda bir cemiyet kurulmuştu. 5 Haziran 1919 akşamı halkın önünde okunan görüşmelere ait rapor üzerine kurulmuş olan cemiyet, faaliyetini açığa vurmuş ve “Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti” ismini almıştı. Hürriyet ve İtilaf Fırkasına mensup bir kısım bozguncuların menfi propaganda ve faaliyetlerine rağmen ilk teşkilat olarak jandarmaya yardım ve Rum eşkiyalarına karşı mücadele için, parası halk tarafından ödenmek üzere iki yüz kişilik bir kuvvet meydana getirilmişti. Muğla'daki teşkilatı teşvik için Demirci Mehmet Efe'nin karargâhına giden bir Muğla Heyeti, beş yüz piyade ve otuz atlıdan mürekkep bir “Kuvâ-yı Milliye” teşkil etmiş ve bu kuvvetin ihtiyacı için on bin lira toplanmıştı. Bu kuvvet, daha sonra, 17 Eylül 1919'da Belediye Reisi Ragıp'ın emri altında, Muğla'dan hareketle Köşk bölgesine gönderilmişti. Bu müfrezede, kura ile alınmış on bir yedek subay da vardı.”¹¹⁸

Muğla Kuvâ-yı Milliye Heyeti Reisi Mehmet Zeki tarafından Köşk'de Aydın ve Havâlisi Umûm Kuvâ-yı Milliye Kumandanı'na 5 Ağustos 1919'da gönderilen telgraf, Muğla'daki yeni durum hakkında bilgi vermiştir: “Muğla'da yeniden teşekkül eden Hey'et-i Milliye bugün Allah'ın yardımıyla işe başlayarak Nazilli'deki Kuvâ-yı Milliye'ye katılmak üzere gönüllü asker toplamaya başlamıştır. Gönüllü erlere verilmek üzere burada mevcut silâh

¹¹⁷ Mehmet Temel, “Menteşe/Muğla Belediye Başkanı Mehmet Ragıp Zorbazzade Hakkında 1920 Yılında Açılan Usulsüzlük ve Yolsuzluk Soruşturması”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 50 (Aralık 2020), s. 274-275.

¹¹⁸ *Türk İstiklâl Harbi*, II/1, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994, s. 105-106. Akademik bir çalışmada da Muğla Kuvâ-yı Milliye birlikleri hakkında şu bilgi verilmiştir: “Başlarında on üç zabitan bulunan Muğla gönüllülerinin sayısı dört yüze ulaşmıştı. Bunlardan Mütakait Binbaşı Şerafettin Bey komutasında bir tabur teşkil edildi. Gönüllüler Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Reisi Hamza Bey ve Maliye Şube Müdürü Ragıp Bey, Asker Alma Müdürü Cavit Bey ve Bozüyük Heyeti Milliye Reisi Fehmi Bey olduğu halde parlak bir törenle Nazilli'ye yolcu edilirler.” Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 289.

olmadığından, gerçi bağlı yerlerde üç bin kadar silâh mevcut ise de bunlar 57. Tümene ait bulunduğundan bu silâhlardan 500-600 kadarının heyetimize tahsisi için mutasarrıflığa ve buradaki Tabur Komutanlığına emir verdirilmesi rica olunur.”¹¹⁹

8.3. Mentеше Kazalarında Kuvâ-yı Milliye

Mücadelenin organize bir şekilde yürütülmesi, Kuvâ-yı Milliye ve daha sonra düzenli ordu birliklerinin ihtiyaçlarının karşılanması için merkez dışında kalan yerlerde de Heyet-i Milliyelerin kurulmasına ve Kuvâ-yı Milliye birliklerinin oluşturulmasına ihtiyaç vardı. Bu süreç Muğla'da da izlendi.

Fethiye'de memleketin “bagiyane” bir şekilde Yunanlılar tarafından işgaline mâni olmak ve bir millî mevcudiyet göstermek amacıyla 28 Mayıs 1919 tarihinde Şube Reisi Hamdi, Jandarma Kumandanı Cavit, Piyade Yüzbaşı Süleyman, Piyade Bölük Kumandanı Rıdvan Efendilerden oluşan bir cemiyetin teşkilinin ardından, kabul edilen program dâhilinde Heyeti Milliye faaliyete başladı.¹²⁰

Fethiye Kuvâ-yı Milliyesi kabul edilen bu nizamname çerçevesinde önemli faaliyetler yürütmüştür. Teşkilatın başkanlığını ise sırasıyla şu kişiler yapmıştır:

1. Çeşmeli Osman (Maro) Bey
2. Kâmil (Şıkman) Bey
3. Salih Zeki (Pekin) Bey
4. Doktor Vasfi Bey
5. Hilmi (Dögerli) Bey.

Fethiye Kuvâ-yı Milliye Teşkilatı üyeleri ise şu kişilerdi:

1. Hoca Süleyman Efendi
2. Mehmet Ali Efendi
3. Eski Komiser Arif Bey
4. Ali Ulvi (Akannaç) Bey
5. Mahmut Tarhan Bey
6. Doktor Pürşah Halit Bey.¹²¹

¹¹⁹ *Askeri Tarih Belgeleri*, 51/113 (Ocak 2002), s. 37-38, Belge: 4162.

¹²⁰ Emine Pancar, “Fethiye Kuvâ-yı Milliyesi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (Güz 2010), s. 44.

¹²¹ Türkes, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 271-272.

1919'da Marmaris'te de İtilafçı-İttihatçı rekabeti yaşanmıştır. Öyle ki, Hürriyet ve İtilaf Fırkasına mensup Kâmil Bey'in cenazesinde İtilafçılar, İttihatçıların cenazeye katılmalarının caiz olup olmadığını tartışmışlardır. Yine de Marmaris'te Kuvâ-yı Milliye teşkilatı emekli Binbaşı Edip Bey'in gayretleriyle faydalı çalışmalar yapmıştır. Marmaris deposunun boşaltılmasında, Marmaris Kuvâ-yı Milliyecileri önemli rol oynadılar. Yüz, iki yüz Arap devesinin sırtına yüklenen silah ve cephaneler, Muğla Kuvâ-yı Milliyesinin Ula-Gökova kesimiyle ilgilenen Karaböğürtlenli Balcı Hocaya ve yakın mücadele arkadaşlarına teslim edildi.

Marmaris'te Kuvâ-yı Milliye Komite Başkanı Binbaşı Edip Bey'dir.

Üyeleri ise şu isimlerdir: Dede Rıfki Efendi, Hafız Mehmet Efendi, Hafız Kâmil Efendi, Aydınli Halil Bey, Avukat Saitoğlu Münir Bey ve Hamdi Yüzak.¹²²

Bodrum Kuvâ-yı Milliye başkanlarından birincisi Hasan (Zengin) Bey'dir. Bu ilk seçimde büyük ölçüde parti çekişmeleri etkili oldu. İtilafçılar başkanlığa Avni Efendi'yi getirmek istedilerse de sonra hep birlikte Hasan (Zengin) Bey'i başkan seçmişlerdir. Hasan Bey'den sonra Müftü Yusuf Ziya Bilgivar, daha sonra da Resulzade Hacı Efendi (Eskitürk) başkanlık yaptı. Üyeleri ise; Dede Rıfki Oğlu Fuat Bey, Ahmet Toker, Süleyman Efendi Oğlu Mehmet Efendi, Nazmi Günal ve Bodrum Askerlik Şubesi Başkanı idi.¹²³

Milas seçimlerinde Halil İbrahim Efendi ile Halil Bey şahsında yaşanan çekişme Hürriyet ve İtilafçılarla İttihatçıların rekabetiydi. Milas Kuvâ-yı Milliye Komitesinin çalışan başkanları ve diğer görevliler şu kişilerden oluşmuştur:

1. Halil İbrahim Efendi (15 Mayıs-9 Ekim 1919)
2. Feyzullah Ağa (9 Ekim 1919-23 Nisan 1920)
3. Halil İbrahim Efendi (23 Nisan 1920-1922)

Başkan Vekili: Ceza Reisi Fehmi (Algün Bey)

Üyeler: Yüzbaşı Rıfat Bey, Yüzbaşı Gazi Bey, Müftü Mehmet Rüştü Efendi, Ethem Efendi, Karahafız Bey, Eski Subay Emin Bey, Arifzade Hamdi Efendi, Nazmi Akdeniz, Çandarlı Mülazım Salih Efendi, Mehmet Çavuş.

Karargâh Komutanı: Müftüzade Osman Zeki (Özer) Bey

Kaymakam: Mehmet Fahri (Akın)

Belediye Başkanı: Mehmet Ali (Akarca) Bey

Nazilli Murahhası: Müftü Mehmet Rüştü Efendi.¹²⁴

¹²² Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 282-283.

¹²³ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 266.

¹²⁴ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 287.

9. Muğla'nın Millî Mücadele'ye Yardımları

Menteşe Sancağının Millî Mücadele'ye yardımlarını birkaç kategoride değerlendirmek mümkündür. Her şeyden önce Yunan işgal sahasından kaçarak Mentese Sancağına sığınan göçmenlere yapılan yardımı belirtmeliyiz. Muğla'da daha Mutasarrıf Hilmi Bey zamanında göçmenlere yardım için Hilal-i Ahmer heyeti oluşturulması için ilk girişimler başlatıldı. Müftü Mehmet Zeki Efendi ile Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi'nin öncülüğünde Hürriyet ve İtilafçılar ile eski Kuvâ-yı Milliye Heyetinden oluşan on beş kişilik bir Hilal-i Ahmer Cemiyeti oluşturuldu. Koca Han'da yapılan toplantıdan sonra da göçmenlerin iâşesi için un toplandı. Sayıları her gün artan göçmenlerin bakımı için ilerleyen zamanlarda başka çalışmalar da yapıldı.¹²⁵ Evsiz barksız kalan bu insanlara yardım etmek için 21 Kasım 1919 tarihinde Mentese'liler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanı Müderris Ahmet Hilmi, memleketleri düşman eline geçen ve her türlü yardıma muhtaç olan Aydın muhacirleri için, gerekli yardımın sağlanması amacıyla komisyonlar teşkil ettiler. Ayrıca hükûmetçe muhacirlere günlük birer kilo buğday verilmesi kararlaştırıldı.¹²⁶

Kuvâ-yı Milliye'nin ihtiyaçlarının karşılanması için de Muğla ve kazaları halkının yardımlarına müracaat edildi. 22 Ağustos 1919 tarihinde Mentese Kuvâ-yı Milliyesi temsilcileriyle askerî temsilcinin kayıt altına aldığı bir listeye göre Mentese'de doksan altı kişiden toplam 9 bin 926 lira toplanmıştır. Ayrıca elli üç kişi de toplam 1.590 lira yardım edeceğini taahhüt etmiştir.¹²⁷ Bir İtalyan belgesine göre 31 Ağustos 1919 günü Milas'a gelen Kuvâ-yı Milliyecilere halk, 15 bin lira değerinde erzak temin etmiştir.¹²⁸

Kuvâ-yı Milliye'nin ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan yardımlara 1920'de devam edildi. Muğla'dan altı torbada 108 okka 300 dirhem mih gönderildiği, mihların bedelinin 5 bin 980 kuruş 10 para olduğu Yörük Ali Efe'ye bildirildi.¹²⁹ Fethiye Müdafaa-i Vatan Reisi Osman Nuri Bey'in 14 Mart 1920 tarihli telgrafına göre 1 milyon 111 bin 270 kuruş ile yirmi dokuz baş hayvan Muğla Cemiyeti Reisi Cemal Bey'e gönderildi. 12 Nisan 1920 tarihinde, Fethiye'den Nazilli Heyeti Merkeziyesi namına, postayla 5 bin lira gönderildi. Askerlerin ihtiyacı olan kırk dokuz baş sığırdan kırk iki başı Muğla tarafından tedarik edildi.¹³⁰ 25 Nisan 1920'de Orhaniye Köyü İhtiyar Heyeti cephe ihtiyacı için Kuvâ-yı Milliye'ye bağışlamak üzere yirmi altı kıyye tütünü, Marmaris Heyeti Milliyesine gönderdi.¹³¹

¹²⁵ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 256.

¹²⁶ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 331.

¹²⁷ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 321-326.

¹²⁸ ASDMAE-AP., 1919-1930, Bu. 1645-7740. General Elia'dan Dışişleri Bakanlığına 16 Eylül 1919.

¹²⁹ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 330.

¹³⁰ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 330.

¹³¹ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 331.

Menteşe Heyeti Milliyesinden Millî Aydın Alayına sevk edilmek üzere Çine'ye aşağıdaki malzeme gönderildi:¹³²

Malzeme	Adet
GöMLEK	122
Don	57
Pamuklu	85
Çorap	54
Mendil	100
Pabuç	101
Tel çivisi	125
Palaska Kayışı	118
Çuval	439
Urgan	4
Kösele	121
Mavzer kasaturası	69
Alman kasaturası	8
Rus süngüsü	9

Bölge halkı topladıkları yardımları cephedeki askerlere ve geride kalan şehit çocuklarına dağıttılar. Köyceğiz'de cephede şehit düşen askerlerin arkada kalan yetimlerine yardım toplamak için "Evlad-ı Şüheda Cem-i İnanat Kadınlar Cemiyeti (Şehit Evlatlarına Yardım Toplama Kadınlar Cemiyeti)" kurulmuştu. Bu cemiyet Sakarya Savaşı günlerinde elli bin on kuruş toplayarak Ankara Hilal-i Ahmer şubesine göndermişti.¹³³ Muğla Hilâl-i Ahmer Şubesinde de 850 lira yardım yapılmıştır.¹³⁴

10. Muğla'da Basın: Mentеше ve Anadolu'da İnkılâp Gazeteleri

Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yapılan Türk İstiklâl Savaşı'nda göz ardı edilen bir yönüne dikkat çekmek zorundayız: Bu savaş sadece silahla ve sadece işgalcilere karşı yürütülmemiştir; ne yazık ki, bu mücadelenin bir de iç boyutu vardır. Bu mücadele aynı zamanda, Türklerin hakkının ancak siyasetle savunulabileceğine inanan "teslimiyet"çilerle, işgal edilen toprakların ancak silahla kurtarılabilceğini savunan "tam bağımsızlık"çıların mücadelesidir. İç cephede yaşanan bu ayrışma fikirden öteye geçip iç isyanlara, kardeş kanının dökülmesine ve işgalcilerle iş birliğine kadar uzanmıştır. Bu mücadelenin bir alanı da basında kendisini göstermiştir.

¹³² Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 331.

¹³³ Haluk Selvi-Bülent Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2020, s. 294.

¹³⁴ *Millî Mücadele'de Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferi'ne Kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu 23 Nisan 1920 - 23 Eylül 1921*, Hazırlayan: İsmail Hacifettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara 2009, s. 102.

Mustafa Kemal Paşa mücadelesini halka anlatmak, dış kamuoyunu etkilemek ve nihayetinde propaganda çalışması olmak üzere basına büyük önem vermiştir. Anadolu'da mücadelesini teşkilatlandırırken Sivas'ta *İrade-i Milliye* (14 Eylül 1919) ve Ankara'da *Hâkimiyet-i Milliye* (10 Ocak 1920) gazetelerini yayınlaması ve Anadolu Ajansını kurması (6 Nisan 1920) bu amaca dönük çabalardır.

Millî Mücadele Dönemi'nde Anadolu'nun hemen her yerinde İstiklâl Savaşı'na destek verenlerin ve karşı çıkanların gazete yayınladıkları görülmektedir. Benzer durum Muğla için de geçerlidir. Millî Mücadele yıllarında Muğla'da iki gazete yayınlanmıştır: *Menteşe* ve *Anadolu'da İnkılâb*. Muğla'da bir gazete çıkarılması fikri Ulalı Cavit Bey'den çıkmıştır. Karar verildikten sonra matbaanın kurulması için İtalyanlardan yardım istenmiştir. Marmaris'te bulunan Tabip Yüzbaşı Filippo Naccarato'nun bu fikre sıcak bakmasıyla Haziran 1919'da basımevi için gerekli olan araçlar Roma'dan getirilmiştir. Muğla'da Hacılar Hanı'na kurulan matbaada basılan *Menteşe*'nin ilk sayısı 30 Haziran 1919'da yayınlandı.

Resim 4. *Menteşe* gazetesinin 30 Haziran 1919 tarihli sayısı.

Gazetenin künyesi şöyledir: *Menteşe* başlığının altında “Pazar ve perşembe günleri neşrolunur her şeyden bâhis Türk gazetesidir” ifadesi yer almaktadır.

Gazetenin ilk sayısında verilen bilgilere göre *Menteşe*, 30 Haziran 1919 Pazartesi¹³⁵ günü yayınlanmaya başlamıştır. Künyesi şöyledir:

Sahib-i imtiyazı: Hafız Sabri.

Heyet-i Tahririye Reisi: (Yayın Kurulu Başkanı) M. Emin Kamili

İdarehanesi: İstanbul Oteli'nde Yeni Hayat Kulübü.

Adresi: Muğla'da *Menteşe*.

¹³⁵ İlk sayının manşetini verdiğimiz *Menteşe*'de de görüleceği üzere gazetenin pazar günü çıktığı yazılmıştır. Oysa kontrol ettiğimizde gördük ki; Miladi 30 Haziran 1335 ve Hicri 1 Şevval 1337 tarihleri 30 Haziran 1919 Pazartesi gününe tekabül etmektedir.

Gazete ilk sayısında imzasız bir “Arz-ı Meram” başyazısı yayınlamıştır. Türklerin, Asya kıtasının en eski ve şerefli milleti olduğunun inkâr edilemeyecek bir gerçek olduğu ifade edilmiştir. Çin’den Akdeniz’e kadar uzanan bir kıtanın asli sahibi olan bu milletin yaşadığı haksızlıklara dikkat çekilen yazıda Mentеше’nin milletin menfaatlerini savunan bir yayın politikası takip edeceği ve millî menfaatlere aykırı hareketleri tenkit edeceği dile getirilmiştir.¹³⁶

Menteşe gazetesi toplam yedi sayı çıkabilmiştir. Yedi sayıdan dört sayısı dörder sayfa, üç sayı ikişer sayfa olarak yayınlanmıştır. İlk sayıdan başka, ikinci, dördüncü ve beşinci sayılar dörder sayfa, üçüncü, altıncı ve yedinci sayılar da ikişer sayfa olarak yayınlanmıştır. Mentеше tam anlamıyla bir mahalli gazete kimliğindedir. İstanbul basını aracılığıyla aldığı dış haberleri okuyucularına iletirken bölgeye ait haberlere de geniş yer ayrılmıştır. Gazetenin her sayısında mutlaka bir başyazı yayınlanmıştır. Bu yazılar çoğunlukla Yunanlar ve onların Aydın Vilayetindeki işgalleri hakkındadır. Gazete Türklerin hakkını ve menfaatlerini savunurken; Anadolu’nun Türklüğünü ispatlamaya çalışmıştır. Yunanlılar “adi, azgın, alçak” gibi sert ifadelerle eleştirilmişlerdir. Aslında Mentеше, Yunanlıların maşa olarak kullanıldıklarının, asıl suçluların onları Anadolu’ya gönderen İngiltere ve Fransa olduğunun farkındadır. Dolayısıyla Yunanlara karşı gösterilen tepki aslında bütün emperyalist güçlere karşı gösterilmiştir. Son sayısı 21 Temmuz 1919 günü yayınlanan Mentеше’nin daha sonra yayınlanmasına İtalyanların izin vermediği bazı kaynaklarda yazılmaktadır. Yayınlanamayan ancak elimizde bulunan sayısıyla Mentеше, şöyle veda etmiştir: “Hakkı izhar etmek üzere intişar eden Mentеше, vazifesini bihakkin ifa edemeyeceği kanaatiyle ihtiyar-ı sükût eder ve muhterem karilerine arz-ı veda eyler.”¹³⁷

Millî Mücadele Dönemi’nde Muğla’da yayınlanan diğer gazete *Anadolu’da İnkılâb*’tır. Gazete hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Türkiye’deki süreli yayınlar ve basın tarihiyle ilgili çalışmalarda rastlamadığımız *Anadolu’da İnkılâb*’ın Ankara ve İzmir Millî Kütüphaneleri, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, Bayezit Kütüphanesi ve Atatürk Kitaplığı gibi süreli yayın koleksiyonlarının muhafaza edildiği kütüphanelerde sayılarının yer almadığını tespit ettik. Gazeteden sadece Ünal Türkes *Kurtuluş Savaşı’nda Muğla* kitabında söz etmektedir. Ancak, Merhum Ünal Türkes Bey, Mentеше gazetesinin tam koleksiyonuna sahip olmasına ve o sayılardan birer fotokopi almamıza izin vermesine rağmen, bu gazete hakkında kayda değer bilgiler vermemiştir. “İnkılâp” şeklinde başlık açmasına rağmen sadece “Kocamustafendi İlkokulu’nun arkasındaki Hacı Şerif Ağa konutlarından birinde düzenli baskı ve pedal makineleriyle faaliyete geçen İnkılâp”¹³⁸ diye bahsetmiştir.

¹³⁶ *Menteşe*, 30 Haziran 1335.

¹³⁷ Mentеше hakkında bir tanıtım yazısı için bakınız: Mevlüt Çelebi, “Menteşe Gazetesi”, *Tarih ve Toplum*, XIX/112 (Nisan 1993), s. 223-225.

¹³⁸ Türkes, *Kurtuluş Savaşı’nda Muğla*, s. 343.

Elimizde *Anadolu'da İnkılâp* Gazetesinin İtalya Dışişleri Bakanlığı Arşivinde rastladığımız 8 Haziran 1921 tarihli 3. Sayısı bulunmaktadır. Başlığının altında "Hâkimiyet-i âmme ve terbiye-i ictimaiyyenin hâdimi gazetedir" ifadesi yer almaktadır. Bu sayısında gazetenin künyesi hakkında şu bilgiler yer almıştır:

Sahib-i imtiyazı ve sermuharriri: Mustafa Bahattin.

Matbaa ve idarehanesi: Muğla'da Hükûmet Konağı karşısında daire-i mahsusa. Şimdilik haftada bir defa Muğla'da intişar eder.¹³⁹

11. TBMM'de Menteşe Mebusları

Mondros Mütarekesi'nden sonra Sultan Vahdettin, 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebûsanı feshetmiştir. Ekim 1919'a kadar ülkede seçim gündeme gelmemiştir. Ali Rıza Paşa Hükûmetinin 9 Ekim 1919 tarihinde seçim kararnamesini yayınlamasıyla birlikte yeni bir seçim süreci başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa 10 Ekim 1919 tarihinde Menteşe Mutasarrıflığına bir telgraf göndererek sancakta seçim hazırlıklarının başlamasını ve seçimler konusunda olabildiğince dikkatli davranılmasını istemiştir. Ayrıca adaylar belli oldukça isimlerinin zaman kaybedilmeden Sivas'a bildirilmesi talimatı verilmiştir.¹⁴⁰

Muğla'da ve kazalarında seçim yarışı da İttihatçı-İtilafçı mücadelesine sahne oldu. Muğla'nın en büyük ve nüfus bakımından en kalabalık kazası olan Fethiye'de, son Osmanlı Mebûsan Meclisi için yapılan seçimlerde, İttihatçılar Mustafa Kemal Paşa taraftarlarını seçtirmek için, İtilafçılar ise İstanbul Hükûmeti taraftarlarını seçtirmek için mücadele ettiler. İttihatçı-İtilafçı çekişmesinin görüldüğü Bodrum'da Meclis-i Mebûsan seçimleri 16 Kasım günü tamamlandı ve Mülkiye müfettişlerinden Ethem Efendizade Hilmi Bey ile Milas Müderrislerinden Hacı Hatipzade Halil İbrahim Bey'i mebus seçildiler. Kasım 1919 itibarıyla mebus seçimlerine katılacak kişilerin seçilmesi konusunda Marmaris'te de ciddi bir çekişme yaşanmaktaydı. 17 Kasım 1919 tarihinde Marmaris Heyet-i Milliyesinden gönderilen telgrafta, Marmaris ikinci seçmenlerinin 7 Kasım 1919'da toplanarak eski mutasarrıf Hilmi ve mülkiye müfettişlerinden Mustafa Hilmi Beyleri seçtikleri ve mazbatalarının livaya gönderilmiş olduğunu bildirdi. Ancak yolsuzluk söylentileri çıktı ve seçimlerin yenilenmesi istendi. Yeni bir seçim yapıp yapılmadığı net olmamakla birlikte Marmaris'te de seçimlerin güvenli şekilde yapılamadığı anlaşılmaktadır.¹⁴¹

Kasım ayının sonunda Menteşe mebusluğu için seçilen adaylar tespit edilmiştir. Adaylar arasında Mustafa Kemal Paşa tarafından seçilmesi istenen Menteşe eski Mutasarrıf Hilmi Bey ile eski reji nazırı Baha Bey ve Trabzon Mülkiye Müfettişi Hilmi Beyler de bulunuyordu. Diğer adaylar ise şunlardır: Hüseyin Ragıp Bey, Çiftçiler Derneği adına Milaslı Doktor İsmail Hakkı Bey ve Yakup Bey, Milas eski ceza reisi Fehmi Bey, Milas

¹³⁹ *Anadolu'da İnkılâp*, 8 Haziran 1337.

¹⁴⁰ Aslıhan Kılınç, "Mütareke ve Millî Mücadele Yıllarında Aydın ve Menteşe Sancaklarında Yapılan Seçimler", *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/2 (2020), s. 118.

¹⁴¹ Pancar, *Aydın ve Muğla*, s. 343-345.

Kuvâ-yı Milliye Reisi Halil İbrahim Menteşe, Bekir Sıtkı ve Hamdi Beyler, Dersaadet eski reji nazırı Bahaddin Bey, Faik Bey. Adaylar içerisinde Mustafa Kemal Paşa tarafından özellikle seçilmesi istenen isimler Menteşe Mutasarrıfı Hilmi Bey, eski Reji Nazırı Baha Bey ve Trabzon Mülkiye Müfettişi Hilmi Beylerdir. Mutasarrıf Hilmi Bey sancaktan seçilmesi istenen ilk isimdir. Ne var ki, iç çekişmelerin ve efelerin müdahalesinin yoğun bir şekilde yaşandığı seçimler sonunda Hilmi Bey seçilen mebuslar arasına girememiştir. Durum, Demirci Mehmet Efe tarafından 13 Aralık 1919'da Nazilli'den Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen bir telgrafla bildirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, cevabi telgrafında Mutasarrıf Hilmi Bey'in mebus seçilememesinden dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.¹⁴²

Menteşe seçim sonuçları Kasım ayının sonlarında belli olmuş ve sancaktan İttihat ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkasından birer mebus olmak üzere iki mebus seçilmiştir. Seçimlerin sonunda Hürriyet ve İtilaf Fırkasından Halil İbrahim Efendi ile İttihat ve Terakki Fırkası seçmenlerinin oylarıyla Ardahan Mutasarrıfı Bodrumlu mülki müfettişlerden Ethem Efendizade Mustafa Hilmi (Uran) Bey mebus olarak seçilmişlerdir.¹⁴³

Meclis-i Mebûsan 12 Ocak 1920 günü açıldı. 16 Mart 1920'de İstanbul İtilafkuvvetleri tarafından işgal edildi ve İngilizler bir süre sonra Meclis-i Mebûsanı basarak Rauf (Orbay) Bey başta olmak üzere bazı Müdafaa-i Hukukçu mebusları tutuklayıp Malta'ya sürdü. Bu hareketi ve üzerindeki baskıyı protesto etmek isteyen Meclis-i Mebûsan, oturumlarına ara verdi. Nihayet 11 Nisan'da padişah iradesiyle kapatıldı. İstanbul'un işgali Mustafa Kemal Paşa'yı, Meclis'in İstanbul'da çalışamayacağı düşüncesinde haklı olduğunu gösterdi. Aynı zamanda kendisine, yeni bir meclisi Anadolu'da, Ankara'da toplam fırsatı verdi. Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına 19 Mart 1920 tarihinde vilayetlere, müstakil sancaklara ve kolordu komutanlıklarına bir genelge gönderdi. Bu genelgeyle, Ankara'da olağanüstü yetkili bir meclisin ulusun işlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacağı, seçimde sancaklar seçim bölgesi olacağı ve her sancaktan beş mebus seçileceği gibi seçimlerin nasıl yapılacağına ilişkin kurallar tespit edildi.

Muğla'da yapılan seçimlerden sonra Menteşe Mebusu olarak şu isimler seçildi:¹⁴⁴

1. Rifat (Börekçi) Efendi. Ankara Müftüsü.
2. Ethem Fehmi Bey (Menteşe Mutasarrıfı)
3. Hacı Ahmet Efendi
4. Mesut Efendi
5. Kasım Nuri Bey.

¹⁴² Kılınç, "Mütareke ve Millî Mücadele Yıllarında", s. 120-121.

¹⁴³ Kılınç, "Mütareke ve Millî Mücadele Yıllarında", s. 121.

¹⁴⁴ Türkes, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 362.

Menteşe mebuslarından bazıları Meclis açılmadan, bazıları da Meclis açıldıktan sonra istifa ettiler. Resmi bir yayında ilk mecliste yer alan Mentеше mebusları hakkındaki bilgiler şöyledir:

1. Emin Kâmil Efendi: I. Dönem Mentеше Mebusu. 5 Haziran 1920'de istifa etmiştir.
2. Ethem Fehmi Bey (Arslanlı): Girit'te 1867'de doğdu. Mülkiye mezunudur. Kaymakamlık ve Mentеше Mutasarrıflığıyla Mülkiye Müfettişliği yapmıştır. Vefat tarihi 8 Haziran 1947'dir.
3. Hacı Ahmet Efendi: Meclise gelmeden istifa etmiştir.
4. Hamza Hayati Bey (Hamza Öztürk): Muğla 1868 doğumlu. Meclis-i Mebûsanda I. Dönem Aydın-Menteşe Mebusu olarak görev yaptı. I. Dönem Mentеше Mebusluğu sırasında 7 Mart 1921 günü vefat etti.
5. Kasım Nuri Bey: I. Dönem Mentеше Mebusu. Meclis'e gelmeden istifa etmiştir.
6. Mahmut Bey (Hendek): 1880'de Kafkasya'da Adıgey'de doğdu. Askeri eğitim aldı. Harbiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra çeşitli yerlerde görev yaptı. Yarbay olarak 24. Tümen Komutanlığı yaptığı dönemde Hendek'te çıkan ayaklanmayı bastırmakla görevlendirildi. Harekât sırasında bazı kaynaklara göre 21 Nisan 1920'de, bazılarına göre ise 22 Nisan 1920 tarihinde şehit edildiği için Meclis'e katılamamıştır.
7. Mesut Efendi: Meclis'e gelmeden istifa etmiştir.
8. Rıfat Efendi (Börekçi): Ankara'da 1861'de doğdu. Rüştîye ve İstanbul-Beyazıt Medresesinde eğitim gördü. Müderrislik yaptı. Ankara Müftülüğü sırasında Millî Mücadele hareketine büyük hizmetlerde bulundu. Ankara Müftülüğünü tercih etmesi nedeniyle 27 Ekim 1920'de mebusluktan istifa etti.
9. Sadettin Bey (Ahmet Sadettin Özsan): 1874 Muğla doğumludur. İdadiden mezun oldu. Ticaretle uğraştı, tüccarlık ve çiftçilik yaptı.
10. Dr. Tevfik Rüştü (Aras): Çanakkale'de 1883'te doğdu. Tıbbiye'yi bitirdi. Sıhhiye Müfettişliği yaptı. Mebusluğu esnasında Sıhhiye ve İçtimâî Muâvenet Vekilliğine vekâlet etti.
11. Ziya Bey: Meclis'e gelmeden istifa etmiştir.¹⁴⁵

¹⁴⁵ TBMM Albümü (1920-2010), 1 (1920-1950), Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010, s. 50-51.

Resim 5. TBMM'de I. Dönem Menteşe Mebusu Tefik Rüşdü (Aras)
(https://www.mfa.gov.tr/sayin-tevfik-rustu-aras_in-ozgecmisi.tr.mfa)

Meclis-i Mebûsan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bu kadar çok mebusun bulunmasıyla ilgili bir açıklama yapmalıyız. Kayıtlara göre Türkiye Büyük Millet Meclisi için yapılan seçimleri beş mebus kazanmıştır. Ancak bunlardan bir kısmı Meclis gelemenden, bazıları Mecliste göreve başladıktan sonra istifa etmiştir. Seçilen mebuslar arasında şehit olanlarla görevi başında vefat edenler de bulunmaktadır. Çeşitli nedenlerle mebusluktan ayrılanların yerine yenileri seçildiği için Menteşe mebuslarının sayısı fazlamış gibi görünmektedir.¹⁴⁶

23 Nisan 1920 Cuma günü Büyük Millet Meclisi'nin açılışı Muğla'da törenlerle kutlandı. Kazanın en eski camilerinden Şeyh Camii'nde kılınan toplu Cuma namazından sonra Ankara'dan, Mustafa Kemal Paşa'dan, Meclisin o gün açılacağını bildiren telgraf alındı. Halk bu haberi sevinçle karşıladı. Hükûmet Meydanı'nı dolduran binlerce Muğlalı, yakın köy ve bucaklardan gelen milis ruhlu zeybekler, çiftçiler, esnaflar, zanaatkarlar, memurlar, amirler, kadınlar, konuşmalar eşliğinde yeni meclisin açılışını kutladılar.¹⁴⁷

Gerçekten de 23 Nisan 1920 günü Muğla'da büyük bir coşku yaşanmıştır. Törenlere katılan 57. Tümen Komutanı Albay M. Şefik Bey (Aker), Muğla'da yaşanan coşkuyu şöyle anlatır: "Cuma namazından sonra bütün Muğla'nın vatansever ahalisi Hükûmet Meydanı'nda toplandı. Muğla meydanında toplanan binlerce halkın huzurunda nutuklar irat edildi. Muğla Heyet-i Milliyesi adına nutuk söylenirken Damat Ferit Hükûmeti aleyhinde konuşulurken Kuvâ-yı Milliye ve Büyük Millet Meclisi lehinde sözler söylendi."¹⁴⁸

¹⁴⁶ Bir kaynağa göre Zorbazzade Emin Kamili Bey, Müftüzade Saadettin Bey, Dr. Tefik Rüşdü (Aras) ve Ulalı Hamza Bey daha sonra mebus seçilmişlerdir. Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 363.

¹⁴⁷ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, s. 375.

¹⁴⁸ Aker, *İstiklâl Harbi'nde 57. Tümen, III*, s. 124-125.

Meclisin açılışı için yapılan törenin bir özelliği daha göze çarpmaktadır. İttihatçı-İtilafçı çekişmesi, rekabeti ve düşmanlığı Muğla'da bugünlerde sona ermiştir. 22 Nisan günü Muğla'ya gelen Albay Mehmet Şefik Bey, Muğla ve Muğlalılar hakkında dikkate değer gözlemlerde bulunmuştur:

"22 Nisan 1920 akşamı Muğla'ya vardım. Yörük Ali Efe'nin konaklamakta olduğu konağa konduk. İzzet ikram gördük, oradan buradan konuştuk, ortalığı dinledik. Maşallah Muğla'da ne fesat ocağı var ne de İstanbul'a mutemet gönderen var. Her taraf Kuvâ-yı Milliyeci, Yörük Ali ve Hamza Bey Kuvâ-yı Milliyeciliği kuvvetlendirmişler. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Kulübü kapattırılmış, mührün mutasarrıflığa teslim edilmiş olduğunu söylediler, ister istemez memnun oldum... Ben şunu bu münasebetle söyleyeyim ki; her Hürriyet ve İtilaf mensubu adama hıyanet isnat edemem. Muğla'daki mensuplarını tamamen tanıyamadım ise de görüşebildiğim bir ikisini hain diyecek bir ruhta görmedim. Akli eren ermeyen bir tarikata dalıp bağlandığı gibi bu partiye girenler de böyledir."¹⁴⁹

12. Zaferler ve Muğla

12.1. İnönü Zaferi ve Muğla

Türk ordusunun Yunanlılara ve diğer işgalcilere karşı kazandığı zaferler, Anadolu halkının zafere ve liderine, komutanına ve ordusuna olan inancını artırmıştır. Bu sevincini de coşkulu mitinglerle ve Ankara'ya gönderdiği telgraflarla göstermiştir. Askerî açıdan olduğu kadar, belki daha fazla siyasi sonuçlar doğuran I. İnönü Muharebesi'nde TBMM'nin düzenli ordusunun kazandığı zafer Anadolu'da sevinç dalgası yaratmıştır. Muğla'da da düzenlenen bir mitingin ardından Muğla Belediye ve Miting Heyeti TBMM'ye bir kutlama telgrafı göndermiştir.¹⁵⁰ 18 Ocak 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine ve Müdafaa-i Milliye Vekâletine Kalem Reisi Nuri imzasıyla gönderilen telgraf şöyledir:

"Bugün öğleden sonra saat dörtte binlerce Muğla halkı bütün mektep talebelerinin iştirakiyle büyük bir kutlama yaparak hain ve alçak düşman olan Yunanlıların İnönü Meydan Muharebesi'ndeki hezimetini ve ordumuzun elde ettiği zaferi büyük ve coşkun sevinçlerle karşılamışlardı. Bu müjdeli haber bütün halk üzerinde nihayetsiz bir sevinç meydana getirmiştir. Hükûmet konağı ile askerî daireleri ayrı ayrı ziyaret ettirerek ordunun muhtaç olduğu maddi ve manevi her türlü ihtiyaçlarına malen, bedenen hazır olduklarını vaat eylediğinin yüce millî gayemizin ve ordumuzun muzafferiyetinin temini için Allah'a dua edildiği ve bu mukaddes gayemizin elde edilmesine çalışan muhterem ordumuza selam ve hürmetlerinin iletilmesini bizden rica ettikleri maruzdur."¹⁵¹

¹⁴⁹ Aker, *İstiklâl Harbi'nde 57. Tümen*, III, s. 123-124.

¹⁵⁰ Emine Gümüş, *Millî Mücadele'de Kazanılan Zaferlerin Kamuoyundaki Yankıları ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Komutanlara Gönderilen Kutlama Mesajları (1921-1922)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 55.

¹⁵¹ Selvi- Cırık, *Millî Mücadele'de*, s. 295.

Milas'tan da Büyük Millet Meclisi Başkanlığına 25 Ocak 1921'de şu telgraf gönderilmiştir:

“Necip millî emelleri temin için her türlü felâketlere karşı harikulade tedbirler ve metanet gösteren ve medeniyet serlevhası altında tertip edilmiş akurane (kudurmuşçasına) hücumlara şirane (aslanlar gibi) mukabele edilerek milletin mukadderatını cihanı hayretlere gark eden kiyaset-i siyasiye ile temin eylemekte olan Büyük Millet Meclisinin büyük emelleri bugün bütün vuzuhuyla tecelli etmiş ve Hakk'ın bizimle beraber bulunduğu düşmanlarımızın bile şüphesi kalmamıştır. Kahraman ordumuzun son kazandığı muvaffakiyetleri temin eden Büyük Millet Meclisine ve Reisine derin hissiyatla teşekkür eder ve her türlü müzaherete hazır bulunduğumuzun tebliğiyle kesb-i şeref eyleriz.”¹⁵²

İkinci İnönü Zaferi'ni tebrik eden ve orduya zeytinyağı bağışında bulunan Milas'tan, Milas Kaymakamı Mehmet Bahri, Belediye Reisi Mehmet Ali, Müftü Mehmet Sadık imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Müdafaa-i Milliye Vekâletine 9 Nisan 1921'de gönderilen telgraf şöyledir: “Düşmanın çeşitli zulüm ve hakaretleri altında ezilen Türk namus ve hayatını kurtarmak için şanlı tarihine sürülen lekeleri mukaddes kanlarıyla temizleyen kahraman ordumuzun büyük muzafferiyetlerini mazlum kalplerimizden feveran eden en samimi hissiyatla tebrik ve tesit eyleriz. Bugün asalet ve necabet-i merdanesi cihanı yerinden sarsan, buna önder olan, muhterem cesur, gayretli Millet Meclisi'ni minnettarlıkla alkışlayan Milaslılar muzafferiyet şerefine orduya on beş bin kilo zeytinyağı bağışlayarak naçizane şu yardımın lütfen kabulünü istirham eder. Ve bunun orduya ve meclise iletilmesini ve bundan sonra da bütün varlığımızı kahraman ordumuza teberrüken fedaya her an hazır bulunduğumuzun arzıyla kesb-i şeref eyleriz.”¹⁵³

12.2. Sakarya Zaferi

Anadolu'da cereyan eden Türk-Yunan Savaşı'nın dönüm noktası olan Sakarya Meydan Muharebesi, 12 Eylül 1921'de Türk ordusunun parlak zaferiyle sonuçlandı. Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanılmasından sonra Meclis 19 Eylül 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya kanunla “Müşir” (Mareşal) rütbesiyle “Gazi” unvanı verdi. Zafer ve Mustafa Kemal Paşa'ya verilen rütbe ve unvan da Anadolu'da coşkuyla kutlandı ve Anadolu'nun dört bir yanından Gazi'ye tebrik telgrafları çekildi.

Muğla'dan, 10 Eylül 1921 günü yapılan mitingden sonra Miting Heyeti Reisi Hacı Süleyman tarafından “Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine” ve basına şu telgraf gönderildi:

“Bugün bütün Muğla ahali Kocahan mevkisinde toplanarak bir miting yapmışlardır. Müteaddit nutuklarla, milletin üzerine düşen vazifelerin yerine getirilmesiyle elde edilen zafer, savaş meydanında asker ve kumandanlarımızın göstermekte oldukları insanlık üstü cesaret ve kahramanlıklar hürmetle yâd edilmiştir. Bütün ahali tek gönül ve tek

¹⁵² Selvi- Cırık, *Millî Mücadele'de*, s. 295.

¹⁵³ Selvi- Cırık, *Millî Mücadele'de*, s. 296.

emel olarak millî emellerin kesin olarak gerçekleşmesine kadar madden ve bedenen her türlü fedakârlığa amade bulduklarını bildirmişlerdir. Her zaman için insanlığın yüzünü kızartacak barbar bir milletin tasallutuna maruz kalmış olan büyük milletimizin topraklarını fedakârca müdafaa ve dindaşlarımızın namusunu muhafazaya koşmuş olan kahraman subay ve erlerimize selamlar ve şehitlerimize de Fatihalar ithaf olunarak ictimaya son verilmiştir.”¹⁵⁴

Muğla'dan zaferi kutlamak için Meclise 12 Eylül 1921'de telgraf gönderen Selanikli Rasim isimli bir vatandaş şunları yazmıştır: “Ordumuzun muzafferiyetini tebrik eder muvaffakiyetlerinin devamını temenni ederim.”¹⁵⁵

Yunan taarruzunun gelişmekte olduğu günlerde Marmaris'te Türk ordusuna destek mitingi yapılmıştır. 22 Ağustos 1921 günü yapılan mitingin ardından Müftü Vekili Yusuf, Müdafaa-i Hukuk Reisi Edip, Belediye Reisi Mehmet Ali, eşraftan: Kâmil, Mehmet Turfan, Mustafa imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine bir telgraf gönderilmiştir:

“Marmaris 22 Ağustos: Vatani çığnendiği melun ayağından kurtarmak için yalnız Türk silahında doğabilecek kabiliyetle hareket eden orduların muhterem kumandan, subay ve pek muazzez erlerine düşmana indirdiği kahhar darbelerinden dolayı teşekkürlerimizi bildiririz.

Bu hususta Hükûmet Meydanı'nda toplanan binlerce kadın ve erkekten oluşan büyük bir kalabalık tekbir ve tehlil sedaları arasında aşağıdaki kararları almışlardır.

1. Orduya selam, hürmetler ve şükran,
2. Misak-ı Millî şartları en ufak bir değişikliğe uğramamak şartıyla sulhün imzalanmasına kadar kadınlar da dâhil olduğu halde hayat ve mematımızı fedaya ahd ve yemin,
3. Düşman ayağı altında zulüm içinde inim inim inleyen ve medeniyet âleminin nazarlarından uzak kalan yurdumuzun temizlenmesi ve tek düşman neferi kalmayınca kadar çalışmak.

Bu kararlardan sonra ordumuza zafer elde etmesi için belîğ bir dua okunarak ictimaya son verilmiştir.”¹⁵⁶

Menteşe'nin en büyük kazalarından Fethiye'de de 23 Ağustos 1921 günü Türk ordusuna bir destek mitingi düzenlendi. Belediye Reisi Vekili Hasan ile azalar Hüseyin, İhsan, Abdullah Niyazi, Ahmet, Fehmi, Kâmil, Arif, Osman Süreyya, Abdülkadir, Ali, Ahmet, Bahri, Behçet, Salih imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine aşağıdaki telgraf gönderildi:

¹⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1921; Selvi- Cırık, *Millî Mücadele'de*, s. 297.

¹⁵⁵ Selvi- Cırık, *Millî Mücadele'de*, s. 298.

¹⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1921; Selvi- Cırık, *Millî Mücadele'de*, s. 296-297.

“Asırlardan beri İslam çiğergâhına uzanan kirli ve kanlı tırnaklar son iki ay zarfında bütün vahşetiyle masum bir milletin sinesine saplanmış, olanca kuvvetiyle İslam dünyasını, devirmeye kastettiği anlaşılmıştır. Camisini, mukaddesatını yıkılmış, Kuran’ı, kitabını çiğnenmiş görmek istemeyen bütün halk köylerden kasabaya düştü ve kaza merkezinde toplandı. Sararmış yorgun çehreleri, kanlı gözyaşlarıyla kararmış gözleri, hariçten iştirilecek kadar çarpan kalpleri her birinin hissiyatının tercümanı oldu. Ruhlarında biriken, mustarip feryatları bütün cihana ilan için garbın bütün zulmüne karşı isyan ile çoluğumuzla, çocuğumuzla, malımız ve mülkümüzle bu mukaddes mücadeleyi takviyeye karar verdi.”¹⁵⁷

12.3. Büyük Zafer ve Muğla

Sakarya Meydan Muharebesi’nin Türkler tarafından kazanılmasından sonra Türk ordusunun taarruzu beklenmekteydi. Türk ordusunun beklenen taarruzu 26 Ağustos 1926 sabahı başladı. 30 Ağustos’a kadar Türk ordusunun üstünlüğüyle geçen savaş 30 Ağustos 1922 günü kazanılan Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile Yunan ordusunun direnci tamamen kırıldı. Türk ordusunun kazandığı zaferden sonra Yunan kuvvetleri İzmir’e doğru kaçmaya başladı; yakarak, yıkarak ve öldürerek. Türk ordusu da Yunan birliklerini, geçtikleri yerleri yıkmalarını, yakmalarını ve masum insanları öldürmelerinin önüne geçmek için yıldırım hızıyla takip etti. Mehmetçik’in Yunanistan ve arkasındaki Yedi Düvele karşı kazandığı zafer Anadolu’yu sevince boğdu. Ordu-millet dayanışmasının ve kenetlenmesinin en güzel örneği olan Türk zaferi Anadolu’da coşkuyla kutlandı.

Tahmin edileceği gibi Anadolu’nun coşkusuna Menteşe de katıldı. Savaş devam ederken Marmaris’ten Marmaris Müdafaa-i Hukuk Reisi Rıfki imzasıyla 29 Ağustos 1922’de “Kahraman Ordularımız Başkumandanı’na” gönderilen telgrafla Afyon’un kurtuluşu tebrik edildi.¹⁵⁸ Muğla¹⁵⁹ ve Fethiye ile Köyceğiz Belediye Başkanlıkları da TBMM Başkanlığına gönderdikleri telgraflarla zaferi kutladılar.¹⁶⁰

13. Millî Mücadele’de Şehit Olan Muğlalılar

Osmanlı Devleti’nin girdiği savaşları kaybederek geriye çekilmesi beraberinde birtakım kayıpları ve külfetleri de getirdi. Toprak kaybına bağlı olarak yaşanan ölümler ve göç, ilk akla gelenlerdir. Anadolu’ya sığınan milyonlarca insanın iaşe ve ibatesi başlı başına bir sorun olarak devleti ve halkı çeşitli zorluklarla karşı karşıya bıraktı. Bunlar zamanla devlet-millet dayanışmasıyla aşıldı. Fakat telafisi mümkün olmayan kayıplar şehitler ve sivil ölümlerdir.

¹⁵⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1921; Selvi- Cırık, *Millî Mücadele’de*, s. 297.

¹⁵⁸ Selvi- Cırık, *Millî Mücadele’de*, s. 298.

¹⁵⁹ Gümüş, *Millî Mücadele’de*, s. 93.

¹⁶⁰ Gümüş, *Millî Mücadele’de*, s. 94.

Anadolu halkının Trablusgarp-Balkan-Cihan-İstiklâl Savaşları silsilesindeki insan kaybı kolay kolay telafi edilemeyecek boyutlara vardı. Kaybedilen savaşlarda yitirilen canlardan ibaret değildir. Aynı zamanda, tam bir envanteri çıkarılmamış ve sayıları tespit edilememiş sivil ölümler söz konusudur. Bilhassa İstiklâl Savaşı'nda Yunanlıların ve onlarla iş birliği yapan yerli Rum ve Ermenilerin işgal sahalarında işledikleri cinayetlerin sayısını tam olarak tespit etmek de mümkün değildir.

Elimizde sadece askerî kayıtlar bulunmaktadır. Tekrar etmekte yarar vardır: Askerî kayıtlar özellikle sivil ölümleri ve şehitleri tespitte yeterli değildir. Yine de bu verilerden hareketle savaşta kaybedilmiş asker ve bunların dağılımını tespit etmek mümkündür. Millî Savunma Bakanlığı'ndan alınan bilgilere göre Millî Mücadele'de Menteşe Sancağından toplam iki yüz dokuz şehit verilmiştir. Muğla merkez ve kazalarından verilen şehitlerin isimleriyle şehadet yerlerini ve tarihlerini ekte verdiğimiz listede gösterdik.

14. Sonuç

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu kentleri İtilaf devletleri ile birlikte yerli Ermeni ve Rumlardan kaynaklanan birtakım tehlikelerle karşı karşıya kaldı. İngiltere ve Fransa gibi devletlerin Anadolu'nun da bulunduğu coğrafyaya vermek istedikleri yeni düzenle birlikte, İtalya ve Yunanistan gibi devletler daha ziyade Batı Anadolu toprakları için emeller beslediler.

Bu süreçte Menteşe Sancağının özel bir durumu söz konusudur. İtalyan işgali altındaki Rodos ve On İki Ada'ya yakın olan Menteşe sahilleri İtalyan tehlikesine açık bir haldeyken, İzmir ile başlayıp Aydın'a doğru genişlemekte olan Yunan işgali tehlikesini beraberinde getirdi. Aydın Sancağıyla birlikte Menteşe Sancağı Mayıs-Haziran 1919'da hem Yunan hem de İtalyan tehlikesiyle karşı karşıya kaldı ve geniş kesimi de bu iki ülkenin işgali altına girdi. 11 Mayıs 1919'da başlayan İtalyan işgali halk ve hükûmet tarafından protesto edildi. Ancak asıl tehlike İzmir'in işgalinden sonra Yunanistan olarak görüldüğü ve hiç de uzak bir tehlike olmadığı için Menteşe Sancağında iki şey yapıldı: İlk olarak başta sancak merkezi Muğla olmak üzere kasabalara kadar bütün Menteşe Sancağında işgali protesto etmek üzere mitingleri düzenlendi. Erkeklerle birlikte kadınların da aktif olarak katılım gösterdikleri mitinglerden sonra önemli kararlar alındı. Bunlar, protesto telgraflarıyla birlikte Türk ve yabancı makamlara iletildi. Bu toplantılarda ve gönderilen telgraflarda dikkat çeken noktalar bulunmaktadır: İzmir'in işgali devletler hukukuna ve Wilson Prensiplerine aykırı olduğu belirtildi. Aynı zamanda Yunan işgalinin katliam boyutuna vardığı açık bir ifadeyle belirtildi. Bodrum gibi Marmaris gibi küçük kasabalarda kadınlar ayrıca gösteriler düzenleyerek İtilaf devletlerinin eşlerine uğranılan haksızlığı şikâyet ettiler. Menteşe'de tam bir bütünlük sağlandı, işgale karşı tek nefes olundu ve Yunanlılar İzmir'i boşaltmazsa Türklerin silaha sarılacağı ve son fert kalana kadar vatanlarını savunacaklarını bütün dünyaya ilan ettiler.

Menteşe Sancağında alınan ikinci önlem, Türklerin hakkını savunmak için teşkilatlar kurmaktır. Daha işgaller yapılmadan önce Mentеше Sancağının ileri gelenleri bölgedeki diğer oluşumlarla ortak hareket etmeye başlamışlardır. Bunun en güzel örneği, Mentеше temsilcilerinin de 17-19 Mart 1919'ta İzmir'de toplanan büyük kongreye katılmalarıdır. İzmir'in işgali Mentеше halkını yeni önlemler almaya zorladı. Bu ihtiyacı hisseden Muğla'nın aydın ve yöneticileri sık sık toplantılar yaparak "Menteşeliler Müdafaa -i Vatan Cemiyeti"ni kurdular. Ancak sadece dernek kurmakla mücadelenin yeterli olmadığı fikrinden hareketle silahlı bir güç de oluşturmaya karar verdiler. Mentешeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, 19 Mayıs 1919'da yerel çete kuvvetlerini birleştirme ve cemiyete bağlama kararı aldı. Aynı dönemde Muğla'da da Kuvâ-yı Milliye oluşturulması için çalışan 57. Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik (Aker) Bey'in Haziran 1919 başında Muğla'ya gönderdiği Teğmen Kadri Bey, ilk andaki kararsızlığı ortadan kaldırarak Muğla bölgesinden oluşturduğu 40 kişilik bir Millî Müfrezeye ile 17 Haziran 1919'da Çine'ye geldi. Sonraki dönemde Muğla'daki Kuvâ-yı Milliye sayısı yüzlerle ifade edilecek rakamlara ulaştı. Muğla'nın mücadeleye maddi anlamda katkısı sonra da devam etmiştir. Demirci Mehmet Efe'nin karargâhına giden bir Muğla Heyeti, 500 piyade ve 30 atlıdan oluşan bir "Kuvâ-yı Milliye" teşkil etmiş ve bu kuvvetin ihtiyacını karşılamak için 10 bin lira toplamıştır.

Bu noktada birkaç hususun açıklanmasında yarar vardır: Muğla'da Millî teşkilatlanma ve Kuvâ-yı Milliye'nin kurulmasında ciddi sorunlarla karşılaşıldı. Bunun birkaç sebebi söz konusudur. En başta geleni, çok az yerde görülen İttihatçı-İtilafçı çekişmesidir. Bu çekişmenin etkilerini hem teşkilatlanma evresinde hem de silahlı güç oluşturma evresinde görmekteyiz. Ancak bununla da sınırlı değildir. Özellikle seçim sürecinde çok sert bir rekabete tanıklık edildi. Zamanla Anadolu ve Muğla halkının hakları için Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki millî harekete destek verildi. Dönemin tanıklarının ifadelerine göre TBMM açıldığında Muğla'da İttihatçı-İtilafçı çekişmesi büyük oranda bitirilmiştir. Yaşanan kararsızlığın aşılmasında Mutasarrıf Hilmi Bey'in ve baştan itibaren Millî Mücadele fikri doğrultusunda hareket eden Belediye Reisi Zorbazzade Mehmet Ragıp Bey'in ve 57. Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik Bey'in büyük katkıları olmuştur. Siyasi anlamdaki bu çekişme, silahlı güçler arasında da yaşanmıştır. Kuvâ-yı Milliye'nin Yunanlılara karşı verdiği mücadele sembolü iki isim olan Demirci Mehmet Efe ile Yörük Ali Efe arasındaki rekabet Muğla'ya sirayet etmiş, mahalli yöneticileri de etkileyecek boyuta varmıştır. İki efe reisi arasındaki mücadelenin, Muğla'ya baskın düzenleyecek, birbirlerine karşı silah doğrultacak noktaya varması Muğlalıların enerjilerini boşa harcamaları sonucunu doğurmuştur. Ancak akli selim galip gelerek bu mücadelenin vahim noktalara ulaşması önlediği gibi birlikte hareket etmeleri de sağlanabilmiştir. Bu başarı bile Muğla'nın Millî Mücadele'ye yaptığı önemli bir katkıdır.

Menteşe'de birliğin sağlanmasında bir zorluk da Sancağın Yunan işgalindeki Aydın Sancağına komşu olması ve Yunanla birlikte İtalyan işgaline maruz kalmasıdır. Bu durum birlikte özellikle halk şöyle bir açmazla karşı karşıya kaldı: Zulümle özdeşleşen Yunan işgali atında kalmak mı, daha katlanılabilir olan İtalyan işgali altına girmek mi? Bu açmazın bazı yerlerde halkı, Yunan işgalinde yaşamaktansa İtalyan işgalini tercihe zorladığını gösteren örnekler kaydedilmiştir. Yunanlıların İzmir'le başlayıp kısa sürede gelişen işgalleri ve sınır tanımaz ihtirası gösterdi ki, İzmir'in yaşadığı makus talihi Mentese'nin de yaşaması söz konusudur. Halk, böyle bir tehlikeyi önleyecek güce sahip olmadığı için İtalyanları hayat sigortası olarak görmüştür. Anadolu ve Muğla halkının psikolojisini ve çaresizliğini en iyi anlatan diyalog, Muğla Mutasarrıfı Hilmi Bey ile İzmir kökenli İngiliz vatandaşı Wittall arasında yaşanmıştır. 8 Haziran 1919 günü kendisini ziyaret eden Wittall'in "Halkın Yunanlıları mı İtalyanları mı tercih edeceği?" yolundaki sorusuna şu cevabı vermiştir: "Halk bağımsızlığı tercih ederdi. Ama Yunanlılarla başka bir müstevliyi tercihe zorlansaydı, hiç kimsenin kuşkusu olmasın ki, diğerini tercih ederdi."¹⁶¹

Muğla bağlamında başka tartışmalı bir konu da Muğla'da İtalyanlarla neden savaşılmadığıdır. Muğla'nın İtalyanlara karşı silahlı direniş göstermemesi dönemin şartları dikkate alındığında yadırganacak bir durum değildir. Neden direniş gösterilmediğinin tek bir cevabı yoktur. Direniş gösterilmemesi sadece Muğla ile de sınırlı değildir; Antalya'dan Burdur'a kadar İtalyanlar tarafından işgal edilen diğer yerlerde de silahlı bir direniş gösterilmemiştir. Bunda; Osmanlı Hükûmetinin İtilaf devletleri işgallerine kesinlikle silahlı mukavemette bulunulmaması yönünde verdiği emir etkili olmuştur. İtalyanların; hazırlık mahiyetinde bir takım faaliyette bulunduktan sonra işgallerini gerçekleştirmiş olmaları da direniş gösterilmemesinin diğer bir nedenidir. Bu bağlamda, Yunanlıların her türlü şiddet yöntemini benimserken, İtalyanların silah kullanmadan ve zora başvurmadan işgallerini yapmış olmalarının da etkili olduğu kuşkusuzdur. Fakat temel nedenin; Anadolu Türk halkı açısından direniş gösterilmesi gereken öncelikli işgalci İtalyanlar değildi. Bilhassa Batı Anadolu'da, İzmir'den başlayarak bölgeni geniş bir kesimini "vatan" yapmak amacıyla ve kan akıtarak, zulüm yaparak işgal etmiş olan Yunanlılar daha büyük tehlike oluşturmuştur. Dolayısıyla direniş gösterilmesi, silah kullanılması gereken birinci öncelik Yunanlılar olmuştur. İtalya, Anadolu halkı bakımından "kötünün iyisi" olarak kabul edilmiştir. Bunda İtalyanların halka iyi davranmalarının yanı sıra, Yunanlılara karşı verilen savaşta birtakım avantajlar sağlamalarının da rol oynadığı bilinmektedir. İşgal sahalarının Yunanlılara karşı Kuvâ-yı Milliye birlikleri tarafından kullanılmasına göz yuman İtalyanlar, Yunan işgali altında yaşayan Türkler için zorda kaldıklarında sığınabilecekleri işgal gücü olarak görülmüştür. Yunanlıların işgal ettikleri bölgede yaşayan halk, can

¹⁶¹ Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde*, s. 132.

güvenlikleri kalmadığı için kendiliklerinden veya Yunanlıların, işgal bölgelerinin nüfus yapısını Rumların lehine değiştirmek için uyguladıkları sürgün nedeniyle yerlerinden göç etmek zorunda kalmışlardır. Yunanlıların bu siyasetinin lehlerine çevirmekte başarılı olan İtalyanlar, göçmenlere kucak açmışlardır. *Menteşe* gazetesinde “İtalyanların İnsaniyeti” başlığıyla yayınlanan bir makalede, İtalyanların tutumu, “şâyan-ı şükran”¹⁶² olarak değerlendirilmiş ve Çine’deki İtalyan askerlerinin göçmen Müslümanlarla ekmeklerini paylaştıkları belirtilmiştir.¹⁶³ İtalyanların bütün bu yaklaşımları Ankara Hükûmeti ve Mustafa Kemal Paşa tarafından İtalya, teoride “düşman” durumun fakat pratikte “dost” ülke olarak görüldü. Yine de ana rotadan sapılmadı: İstiklâl Savaşı, işgal atlındaki toprakları kurtarmak için yapılmıştır. İtalyanlar da Anadolu’da işgalci olarak bulunuyorlar. İtalyanların Anadolu’da bulunmaları “kabul edilemez” ancak bir süre “katlanılabilir.” Atatürk’ün stratejisi doğrultusunda gelişen Millî Mücadele’nin askerî başarıları İtalyanlar üzerinde de etkili olmuş ve tek bir kurşun atılmadan İtalyanların işgal bölgelerini boşaltmaları sağlanmıştır ki bu büyük bir başarıdır.

Bu çalışmanın getirdiği önemli iki sonuca daha işaret etmek isteriz. İtalyanların Muğla’yı ve *Menteşe* Sancağını ne zaman tahliye ettikleri konusundaki belirsizlik ortadan kaldırılmıştır. Genelkurmay Başkanlığı’nın tahliye tarihi olarak verdiği 24 Nisan 1920 bütün Sancağın ve Muğla’nın tahliye tarihi değildir. Bu tarih İtalyanların *Menteşe* Sancağındaki birliklerini azaltmaya başladıkları tarihtir. Oysa Sancağın ve merkezi Muğla’nın tahliye tarihini artık kesin olarak biliyoruz: Muğla’da yayınlandığını öğrendiğimiz Anadolu’da *İnkılâp Gazetesi*nden alınan habere göre İtalyanların Muğla’yı tahliye tarihi 29 Haziran 1921’dir. Bu vesileyle, hakkında fazla bilgiye sahip olmasak da 1921’de Muğla’da Anadolu’da *İnkılâp* isimli bir gazetenin yayınlandığıdır. Şu ana kadar nüshalarına ulaşamadığımız bu gazetenin koleksiyonunun ortaya çıkarılmasını umut ediyoruz.

Sonuç itibarıyla esas olan Muğla’nın İstiklâl Savaşı’na katkıda bulunup bulunmadığı veya ne kadar bulunduğudur. Savaşa katkıdan anlaşılması gereken de sadece silahlı mücadele değildir. Kastettiğimiz katkı, mücadelenin yararına olan her türlü maddi ve manevi hareket, faaliyet ve düşüncedir. Bu noktadan hareket ettiğimiz zaman Muğla’nın Türk İstiklâl Savaşı’na yeterince katkıda bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Muğla’nın Millî Mücadele’deki yerini ve yardımlarını iki tanığın ifadeleriyle vereceğiz. İlki, Türkiye Cumhuriyeti’nde bakanlık, başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapan Celal Bayar’dır. Hatıralarında Muğla için şunları kaydetmiştir: “57. Tümen subaylarından Bakırköylü Teğmen Kadri Bey, Muğla’da teşkilata memur edilmişti. Burada Millî Mücadele’nin zaruretini ilk kabul edenler arasında bulunan Belediye Reisi Ragıp Bey’in yardımıyla 17

¹⁶² *Menteşe*, 10 Temmuz 1335.

¹⁶³ *Menteşe*, 13 Temmuz 1335.

Haziran 1919 tarihinde, 40 kişilik bir gönüllü müfrezesi teşkil olunmuştu. Bu müfreze, Erbeyli baskınını yapmıştır.”¹⁶⁴ İkinci tanık ise, hatıralarında gerektiğinde sert eleştirilerde de bulunan Aydın'dan Çine'ye taşınan 57. Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik Aker'dir. Aker, Muğlalılar hakkında şunları yazmıştır: “Sırası gelmişken şu noktayı kayıtederim ki: Muğla ahalisi çok temiz, çok vatanperver bir halktır. Aynı savaşların başlangıcında Erbeyli baskınında ve Aydın Muharebesi'nde Muğla halkı evlatları da ateşler altında hizmetler görmüşlerdir. Yine o Muğla halkı, Aydın Muharebesi'nde oralardaki depolarımızdan silah, cephane nakliyatını süratle temin etmişler, yiyecek göndermişlerdi.”¹⁶⁵

¹⁶⁴ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, 6, İstanbul: Sabah Kitapları, 1997, s. 147.

¹⁶⁵ M. Şefik Aker, *İstiklâl Harbi'nde 57.Tümen ve Aydın Millî Cidali*, III, İstanbul: Askeri Matbaa, 1937, s. 124.

Kaynaklar / References

Arşivler

Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi.

Türkiye Cumhuriyeti Roma Büyükelçiliği Arşivi

Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito.

Gazeteler

Ahenk, 14, 26 Mayıs 1919.

Anadolu'da İnkılâb, 8 Haziran 1337.

Hâdisât, 6, 8 Mayıs 1919.

Hâkimiyet-i Milliye, 11, 12 Eylül 1921.

Il Messaggero di Rodi, 14 Luglio 1921.

Islahat, 14 Mayıs 1919.

İkdam, 20 Mayıs 1919. 5, 9 Kânun-ı sâni 1920.

Köylü, 24 Teşrin-i sani 1334.

L'Idée Nazionale, 1 Giugno 1919.

Memleket, 6, 8, 20 Mayıs 1919.

Menteşe, 30 Haziran 1335. 10, 13 Temmuz 1335.

Sabah, 6, 20 Mayıs 1919;

Tasvir-i Efkâr, 8 Mayıs 1919.

Vakit, 6 Mayıs 1919; 4, 5, 9 Kânun-ı sâni 1920.

Takvim-i Vekayi, 21 Mayıs 1919.

Tasvir-i Efkâr, 8 Mayıs 1919.

Kitap, Tez ve Makaleler

Akça, Bayram, "Millî Mücadele'de Batı Cephesi: Mentеше (Muğla) Sancağı", *Türkiye Günlüğü*, 149 (Kış 2022): 233-248.

Akça, Bayram, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Muğla (1923-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2002.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım 5*, İstanbul: Sabah Kitapları, 1997.

Bilgi, Nejd, "Osmanlı Devleti'nin 1917 Yılı Yabancı Nüfusu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXV/1 (Temmuz 2010): 101-146.

Çelebi, Mevlüt, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2002.

- Çelebi, Mevlüt, "Menteşe Gazetesi", *Tarih ve Toplum*, XIX/112 (Nisan 1993): 223-225.
- Çelebi, Mevlüt, "Menteşe Sancağında İtalyan ve Yunan İşgallerine Tepkiler", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, (Güz 2008): 81-96.
- Çelebi, Mevlüt, "Menteşe Sancağında İzmir'in İşgaline Gösterilen Tepkiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XX/1 (Temmuz 2005): 39-59.
- Çelebi, Mevlüt, *Heyet-i Nâsiha, Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2020.
- Galanti, Avram, *Bodrum Tarihi*, İstanbul: 1945.
- Gökbel, Asaf, *Millî Mücadele'de Aydın*, Aydın: Coşkun Matbaası, 1964.
- Harp Mıntıkları, *Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri, (İtalyan, Balkan, Büyük Harp ve İstiklâl Mücadelesinde)*, Ankara: Genelkurmay Matbaası, 1937.
- Harp Mıntıkları, *Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri, (İtalyan, Balkan, Büyük Harp ve İstiklâl Mücadelesinde)*, Ankara: Genelkurmay Matbaası, 1940.
- İzmir Fecâyi*, İstanbul: 1335.
- Kılınç, Aslıhan, "Mütareke ve Millî Mücadele Yıllarında Aydın ve Menteşe Sancaklarında Yapılan Seçimler", *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/2 (2020): 111-132.
- Mete, Zekai, "Muğla", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30, İstanbul: 2020: 376-379.
- Pancar, Emine, "Cavit Aker'in Anılarına Göre Yunanlıların Fethiye'yi İşgali ve İzmir'in İşgalinin Fethiye'ye Yansımaları", *History Studies*, 5/4, (Temmuz 2013): 107-124.
- Pancar, Emine, "Fethiye Kuvâ-yı Milliyesi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (Güz 2010): 41-54.
- Pancar, Emine, *Aydın ve Muğla Kuvâ-yı Milliyesi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, 2010.
- Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 3*, Ankara: Öğretmen Yayınları, 1986.
- Soyluer, Serdar, "XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağının İdari ve Nüfus Yapısı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/13, (Güz 2006): 109-135.
- Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1977.
- Temel, Mehmet, "Dünya Savaşı Yıllarında Muğla'daki Ekonomik Kalkınma Faaliyetleri", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (Güz 2008): 163-180.
- Temel, Mehmet, "Menteşe/Muğla Belediye Başkanı Mehmet Ragıp Zorbazzade Hakkında 1920 Yılında Açılan Usulsüzlük ve Yolsuzluk Soruşturması", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 50 (Aralık 2020): 269-302.
- Türk İstiklâl Harbî VII, İdarî Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1975.
- Türk İstiklâl Harbi*, II/1, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını, 1963.
- Türk İstiklâl Harbi*, II/1, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.
- Türkeş, Ünal, "Menteşe'de İlk Silah", *Devrim*, 5 Temmuz 1985.

Türkeş, Ünal, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, İstanbul: 1973.

Uykucu, Ekrem, *Muğla Tarihi*, İstanbul: 1983.

İnternet kaynağı

[*https://www.msb.gov.tr/SehitVefat/SehitListesi \(Muğla\)*](https://www.msb.gov.tr/SehitVefat/SehitListesi (Muğla) (Erişim Tarihi: 24.11.2022)) (Erişim Tarihi: 24.11.2022)

EK 1. Millî Mücadele'de Muğlalı Şehitler¹⁶⁶

Adı	Baba Adı	Lakabı	Doğum Yılı	Memleketi	Şehit Olduğu Yer-Tarih
Abdülhamit	Mehmet	Hacı Derviş	1885	Muğla-Ula	Elvan Taşlar Muharebesi 30.08.1922
Abdulkadir	Mustafa	Hacı Mehmet	-	Muğla-Köyceğiz	Sivri Dere-06.10.1921
Abdullah	Mehmet	-	1900	Muğla Milas/ Derince	Gözelim Muharebesi 03.10.1921
Abdullah	Mustafa	Dede	1897	Muğla- Merkez/ Yaraş	Türbeteppe Muharebesi 27.08.1922
Abdullah	Osman	Koca Kel Oğulları	1895	Muğla-Fethiye/ Seydiler	Bilecik Tahtalı Sırtları 17.07.1921
Abdullah	Osman	Ömer Oğulları	1899	Muğla- Köyceğiz	Dumlupınar Muharebesi 21.09.1921
Abdullah	Salih	-	1892	Muğla- Köyceğiz	Konya Hastanesi 01.11.1922
Abdurrahman	Mustafa	Hacı Abdurrahman	1887	Muğla- Köyceğiz	Kızıllı Harbi 12.11.1922
Adem	Adem	Hasan Kâhya Oğulları	1891	Muğla- Marmaris	İslamköy Muharebesi 26.08.1921
Ahmet	Ali	-	1893	Muğla- Bodrum	Eskişehir Hastahanesi 27.12.1921
Ahmet	Halil	-	1887	Muğla-Milas/ Sakarkaya	Sandıklı Harbi 08.09.1921
Ahmet	Hasan	Anık Oğulları	1900	Muğla- Bodrum	Beştepe Harbi 26.08.1922
Ahmet	Hasan	-	1892	Muğla- Bodrum	Denizli Hastanesi 05.10.1922
Ahmet	Hasan Hüseyin	Halil	1894	Muğla- Köyceğiz	Kılankaya 31.08.1922
Ahmet	Hüseyin	Hüseyin Oğulları	1895	Muğla- Fethiye/ Ortaköy	Karadağ Harbi 11.09.1921
Ahmet	Süleyman	-	1897	Muğla- Fethiye	Kanlıpınar Harbi 27.07.1921
Ahmet	Yakup	-	1896	Muğla	Kütahya Hastanesi 09.08.1921
Akif	Ahmet	Musa Oğulları	1897	Muğla-Fethiye/ Kayaköy	Sakarya Muharebesi 24.08.1921
Ali	Ahmet	Kara Oğulları	1883	Muğla- Köyceğiz	Meydan Harbi 24.08.1922
Ali	Ahmet	Hacı Şükri Oğulları	1899	Muğla-Milas/ Çamakdağ Kızılağaç	Toydemir Harbi 29.08.1921
Ali	Ahmet	Çoban	1881	Muğla	Sivri Dere Harbi 06.10.1921
Ali	Ali	Ali	1898	Muğla-Ula/ Kızılyaka	Çataltepe 16.07.1921
Ali	Ali	İmam Oğulları	1900	Muğla-Fethiye	Denizli Hastanesi 03.10.1922
Ali	Çelebi	Hacı Ömer Oğulları	1899	Muğla- Bodrum	Kolankaya Muharebesi 14.07.1921
Ali	Halil	Koca Hasan	1887	Muğla	Kaplan Tepe 31.08.1922
Ali	Hasan	Koca Oğulları	1895	Muğla-Milas/ Damyani	Afyonkarahisar 15.07.1921
Ali	Hüseyin	Kuru Hakkı Oğulları	1888	MuğlaBodrum / Gölköy	Meydan Harbi 22.09.1921
Ali	Hüseyin	Çelik	1891	Muğla	Kolankaya Muharebesi 14.07.1921
Ali	Hüseyin	-	1894	Muğla	Meydan Harbi

¹⁶⁶ <https://www.msb.gov.tr/SehitVefat/SehitListesi> (Muğla) (Erişim Tarihi: 01.12.2022)

					27.08.1922
Ali	Hüseyin	-	1899	Muğla Merkez/ Yenice	1. Fırka Sıhhiye Bölüğü 01.09.1921
Ali	İbrahim	Cafer Oğulları	1898	Muğla	Basri Tepe-26.09.1921
Ali	Mehmet	Kundan Oğulları	1898	Muğla-Bodrum/ Çiftlikköy	Mangal Tepe 25.08.1921
Ali	Mehmet	-	1899	Muğla-Fethiye	2. İnönü Harbi 30.03.1921
Ali	Mehmet	Kumla İbrahim Oğulları	1895	Muğla-Marmaris/ İçmeler	Tavşan Tepesi 14.07.1921
Ali	Mehmet	Koç Mehmet	1895	Muğla- Ula/Gölcük	Meydan Harbi 27.08.1922
Ali	Mehmet	Kırlı	1890	Muğla-Ula/ Kızılyaka	Afyon Harbi 15.07.1921
Ali	Mehmet	-	1899	Muğla-Merkez/ Bağyaka	3. Seyyar Hastane- 27.08.1921
Ali	Mehmet Halil	Mehmet Halil Oğulları	1886	Muğla-Dalaman/ Çöğmen	Afyonkarahisar Harbi 04.12.1921
Ali	Mestan	Türk Oğulları	1884	Muğla	Sandıklı Harbi 06.09.1921
Ali	Mustafa	Molla Hüseyin Oğulları	1896	Muğla-Milas/ Alatepe	Toydemir Harbi 28.08.921
Ali	Ömer	Kırlı Ömer Oğulları	1887	Muğla-Milas/ Söküne	Bintepeler Muharebesi 07.08.1922
Ali	Yusuf	İmam Oğulları	1899	Muğla-Fethiye	Kocadağ Harbi 20.07.1921
Ali Efendi	Hüseyin	-	1890	Muğla-Milas	Yumruçalı Harbi 16.07.1921
Alim	Ahmet	Kara Musa Oğulları	1898	Muğla-Ortaca/ Güzelyurt	Dumlupınar Muharebesi 21.09.1921
Arif	Ahmet	Ömer Oğulları	1893	Muğla-Fethiye - Eldirek	Taşlıtepe 29.08.1921
Arif	Mehmet	Çavuşoğulları	1895	Muğla- Fethiye/ Keçiler	Haymana Harbi 20.08.1921
Arslan Ali Efendi	Salih	-	1896	Muğla	Beştepe 26.08.1922
Bahattin Efendi	İsmail	-	1893	Muğla	Karahisar Meydan Muharebesi-27.09.1921
Bayram	Halil	Hacı İsmail Oğulları	1899	Muğla-Fethiye/ Karaçulha	Kızılcı Köy Civarında 29.08.1922
Bayram Ali	Durmuş	Kürtlü Oğulları	1896	Muğla-Fethiye/ Güneşli	Çiğil Tepe Muharebesi 26.08.1921
Bayram Ali	Yusuf	-	1890	Muğla-Bodrum/ Sazköy	2 Nolu Hastahane 04.09.1921
Bekir	Ahmet	-	1883	Muğla	23. Fırka Sıhhiye Bölüğü 26.08.1922
Bekir	İsmail	-	-	Muğla	Meydan Harbi 30.08.1921
Bekir	Mehmet	-	1895	Muğla-Fethiye	Mezar Tepe 28.03.1921
Celal	Mehmet	Çavuş Oğulları	1894	Muğla-Milas/ Derince	Haymana Harbi 05.09.1921
Dur Ali	Mehmet	-	1894	Muğla-Fethiye	2. İnönü Harbi 00.04.1921
Durmuş	Hasan	-	1899	Muğla-Milas/ Kapıkırı	3. Seyyar Hastane 11.09.1921
Durmuş	Yahya	Kadılı Oğulları	1898	Muğla- Fethiye	Mezartepe 01.09.1921
Emin	Hacı Ömer	Kasap Oğulları	1898	Muğla-Milas	Sakarya Muharebesi 00.08.1921
Ethem Efendi	Mustafa	-	1900	Muğla	Koca Arslan Tepesi 26.08.1922
Eyüp	Osman	Eyüpoğulları	1892	Muğla-Fethiye	Meydan Harbi 26.08.1922

Hafız Veli	Hasan	Karabıyık Oğulları	1887	Muğla- Milas/ Çomakdağ	Dağ Harbi 27.11.1921
Halil	Hasan	Veli Oğulları	1889	Muğla	2. Seyyar Hastanesi 02.09.1922
Halil	Osman	Koca İbrahimogulları	1882	Muğla- Köyceğiz	Meydan Harbi 19.08.1922
Halil İbrahim	Halil	Osmanoğulları	1895	Muğla- Köyceğiz	Çiğil Tepe Muharebesi 27.08.1922
Hamdi	İbrahim	Hacı Hatip	1899	Muğla	Eğirdir Hastahanesi 04.10.1921
Hamdi	Mehmet	Kara Osman Oğulları	1894	Muğla-Ortaca/ Güzelyurt	Kalan Tepe 31.10.1922
Hamza	Hasan	Hamza Oğulları	1895	Muğla-Milas/ Kılavuz	Rakımlı Tepe Harbi 26.08.1922
Hasan	Ali	İbrahim Oğulları	1891	Muğla- Marmaris	Afyonkarahisar Harbi 15.07.1921
Hasan	Ali	Musa Oğulları	1891	Muğla	Ankara 2 No'lu Hastahane 23.07.1921
Hasan	Hacı Mehmet	-	1884	Muğla- Kavaklıdere/ Kurucaova	Kokartepe Harbi 25.09.1921
Hasan	Hasan	Yetim Oğulları	1894	Muğla-Bodrum/ Mazıköy	Isparta Menzil Hastanesi 10.03.1922
Hasan	Hayri	Burunabat Oğulları	1900	Muğla- Marmaris	Çal Kavak Dağ Harbi 29.09.1921
Hasan	Hoca	İkiz Hoca Oğulları	1889	Muğla-Milas/ Çomakdağ-Kızılağaç	Adapazarı 115 No'lu Hastane- 28.09.1923
Hasan	İbrahim	Künyeli Oğulları	1887	Muğla-Milas/ Kızılağaç	Isparta Hastanesi 02.11.1922
Hasan	Mehmet	Kaba Hasan Oğulları	1899	Muğla-Fethiye	Ayvahı Muharebesi 28.08.1922
Hasan	Mehmet	Sudan Oğulları	1889	Muğla-Bodrum/ Tepecik	Kurt Kaya Harbi 27.08.1922
Hasan	Mehmet	Himmat Oğulları	1895	Muğla-Milas	Gümüşsuyu Hastanesi 09.03.1920
Hasan	Mustafa	Kılınc Oğulları	1896	Muğla-Fethiye/ Uzunyurt	Kurtuluş? ?
Hasan Hüseyin	Hasan	-	1895	Muğla- Köyceğiz	Toklu Tepe Muharebesi 29.10.1922
Hasan Hüseyin	Mehmet	-	1893	Muğla-Milas	Meydan Harbi 27.08.1921
Hasan Hüseyin	Hasan	-	1895	Muğla- Köyceğiz	Toklutepe Muharebesi 29.10.1922
Hasan Ömer	Mehmet	Uzun Oğulları	1895	Muğla- Yerkesik kıran	İnönü Meydan Harbi 10.01.1921
Himmat	Ali	Sertmah	1899	Muğla- Köyceğiz	Kolankaya Muharebesi 26.08.1921
Hüseyin	Bekir	Arap	1897	Muğla- Köyceğiz	Koca Dağ 20.09.1921
Hüseyin	Hasan	Develi	1897	Muğla	Balmahmut Muharebesi 14.04.1921
Hüseyin	Hasan	Çullu	1896	Muğla	Hacılar Tepesi 27.08.1922
Hüseyin	Hasan	-	1899	Muğla-Bodrum/ Karabağ	2. İnönü Harbi 27.03.1921
Hüseyin	Hasan	-	1896	Muğla-Merkez/ Denizova	4 No'lu Seyyar Hastahane 15.09.1922
Hüseyin	Hüseyin	Develi	1897	Muğla	Ağaçköy Harbi 27.06.1921
Hüseyin	İbrahim	Halancı Oğulları	1891	Muğla- Köyceğiz	Eski Polatlı Muharebesi 10.11.1921
Hüseyin	Mecit	Uzun	1895	Muğla-Fethiye/ Kabağaç	1. İnönü Muharebesi 10.01.1921
Hüseyin	Mehmet	Ali Oğulları	1895	Muğla-Milas/ Yoğunluk	Kolankaya Muharebesi 14.07.1921

Hüseyin	Osman	Hacı Osman Oğulları	1894	Muğla-Köyceğiz	Hacılar Tepesi 28.10.1922
Hüseyin	Süleyman	Emin	1898	Muğla	Haymana Muharebesi 29.08.1921
İbrahim	Hasan	-	1900	Muğla-Merkez	Meydan Harbi 04.10.1921
İbrahim	İbrahim	Kel Ali	1894	Muğla-Merkez	Toklu Tepe Muharebesi 23.08.1922
İbrahim	Mustafa	Emin Oğulları	1897	Muğla-Köyceğiz	Haymana 30.08.1921
İbrahim	Süleyman	Ekdimez	1893	Muğla-Milas/ Alatepe	Tavşan Tepesi 16.07.1921
İrfan	Ali	Sofu Oğulları	1896	Muğla-Fethiye	Gediz 21.07.1921
İsa	Hasan	Koca Ali	1894	Muğla-Marmaris	Türbetepe Muharebesi 27.09.1921
İsmail	Ahmet	-	1891	Muğla- Milas	Afyon Harbi 00.07.1921
İsmail	Ali	Kara Bal	1890	Muğla- Yatağan/ Cazkılar	Meydan Harbi 27.08.1922
İsmail	Halil	-	1891	Muğla-Bodrum/ Ortakent	Meydan- Harbi 21.07.1921
İsmail	Mehmet	Cezayirli Oğulları	1891	Muğla- Bodrum/ Ortakent	Taşlı Tepe Harbi 11.11.1921
İsmail Hakkı Efendi	İbrahim	-	1898	Muğla-Milas/ Hatipler	İnönü Darıdere Tepesi 29.03.1921
İzzet	Mehmet	-	1900	Muğla-Köyceğiz	Haymana Muharebesi 20.10.1921
Kadir	Ali	Mehmet	1899	Muğla Merkez/ İkizce	Akpınar Harbi 21.07.1921
Mehmet	Abdülhamit	Çuhadar Oğulları	1890	Muğla-Marmaris	Seyitgazi Harbi 21.09.1921
Mehmet	Abdullah	Dibek Oğulları	1898	Muğla-Fethiye/ İzzetinköy	İnler Katırcı 25.10.1921
Mehmet	Ahmet	Karaca Oğulları	1886	Muğla-Milas/ Kakcak	Bodrum Devedöşür Mevkii 18.05.1922
Mehmet	Ali	-	1899	Muğla-Fethiye	Kanlı Harp 24.03.1921
Mehmet	Bilal	Hüseyin Gzioğulları	1898	Muğla-Köyceğiz	3 No'lu Hastane 01.05.1922
Mehmet	Durmuş	Paşa Oğulları	1890	Muğla-Marmaris/ Çamlı	Seyit Gazi Harbi 00.00.1921
Mehmet	Feyzullah	Kara Halil Oğulları	1882	Muğla	Taşlıtepe 06.10.1921
Mehmet	Halil	Eşmeli Oğulları	1895	Muğla-Köyceğiz/ Otmanlar	Sandıklı Harbi 30.10.1921
Mehmet	İbrahim	Mustafa Oğulları	1898	Muğla-Köyceğiz	Eğirdir Menzil Hastanesi 01.08.1921
Mehmet	İmam Çavuş	-	1899	Muğla	Ankara Merkez Hastanesi 08.12.1921
Mehmet	Latif	Hacı Muslu Oğulları	1894	Muğla-Milas/Avşar	Erzurum 24.11.1920
Mehmet	Mehmet	Karadayı	1892	Muğla-Merkez/ Kozağaç	Aslıhanlar Harbi 11.04.1921
Mehmet	Mehmet	Topal Ahmet	1896	Muğla	Aslıhanlar Harbi 10.04.1921
Mehmet	Mehmet	-	1895	Muğla-Marmaris/ Turgutköy	Çayhisar 04.04.1922
Mehmet	Mehmet	Bodur	1899	Muğla-Marmaris	Çataltepe 29.08.1921
Mehmet	Mehmet	Sofu	1891	Muğla	Çay Mevki Hastanesi 13.09.1922
Mehmet	Mehmet	Ali Oğulları	1892	Muğla	2. İnönü Harbi 10.01.1921

Mehmet	Mustafa	Sarı Oğulları	1892	Muğla- Köyceğiz	Sivri Dere Harbi 01.11.1921
Mehmet	Mustafa	Şeyh Oğulları	1891	Muğla-Milas/ Kızılağaç	Dazlaktepe 14.07.1921
Mehmet	Mustafa	-	1895	Muğla-Milas	Konya Hariciye Hastanesi 6.09.1922
Mehmet	Mustafa	-	1897	Muğla- Milas/Çamiçi	Ankara 2 No'lu Hastanesi 05.11.1921
Mehmet	Mustafa	-	1898	Muğla- Köyceğiz/ Yayla	Mahmudiye Hastanesi 19.07.1921
Mehmet	Osman	-	1895	Muğla- Köyceğiz	Meydan Harbi 14.07.1921
Mehmet	Ömer	Hacı Kara Hüseyin	1891	Muğla- Merkez/Bayır	Çiğil Tepe Muharebesi 27.08.1922
Mehmet	Ömer	-	1892	Muğla-Yatağan/ Kapıbağ	Saraycık Muharebesi 16.09.1922
Mehmet	Süleyman	Çürük Oğulları	1900	Muğla-Fethiye/ Karaçulha	Karahisar Muharebesi 05.10.1921
Mehmet	Süleyman	Karashahin Oğulları	1897	Muğla-Fethiye/ Karaçulha	Nasuh Çal Harbi 17.07.1921
Mehmet	Veli	Abdurrahman	1899	Muğla- Marmaris	Gelibolu 04.04.1922
Mehmet Çavuş	Mehmet	Sofu Oğulları	1891	Muğla-Ula	Kaplan Sırtları 14.09.1922
Mehmet Efendi	Süleyman	-	1887	Muğla- Bodrum	Horhor Köyü Cenup Sırtları 29.08.1921
Muharrem	Seyit Ali	Hacı Halil Oğulları	1893	Muğla- Marmaris	Isparta Menzil Hastanesi 25.11.1921
Murat	Mehmet	Koca Mustafa	1896	Muğla	Toklu Muharebesi 29.08.1922
Musa	Ali	Emir	1894	Muğla	Eskişehir Muharebesi 21.07.1921
Musa	Bekir	Şerefli Oğulları	1894	Muğla- Bodrum	Meydan Harbi 29.08.1922
Mustafa	Abdullah	-	1900	Muğla	Sögüt Yaylası 28.08.1922
Mustafa	Ahmet	-	1900	Muğla- Milas/Yaka	Meydan Harbi 04.10.1921
Mustafa	Ahmet	Mustafa	1896	Muğla	Gediz Harbi 24.10.1921
Mustafa	Ali	Şeyh Ali Oğulları	1892	Muğla- Milas/Çandır	Çaldağı Harbi 02.09.1921
Mustafa	Hasan	-	1897	Muğla	Kanlıpınar Harbi 21.07.1921
Mustafa	Hasan	Molla Hüseyin	1898	Muğla- Milas	Eskişehir Muharebesi 21.05.1921
Mustafa	Hasan	-	1894	Muğla	3. Seyyar Hastanesi 27.08.1921
Mustafa	Hüseyin	-	1899	Muğla- Milas	Ellisu Tepe Sırtı 15.07.1921
Mustafa	Mehmet	Kara Abdullah Oğulları	1888	Muğla- Milas/ Yakaköy	Tınaztepe Harbi 26.08.1922
Mustafa	Mehmet	-	1899	Muğla	Meydan Harbi 06.09.1921
Mustafa	Mehmet	Tosun Oğulları	1893	Muğla- Bodrum	Taş Tepe 26.08.1922
Mustafa	Mustafa	Hüseyin Kâhya Oğulları	1889	Muğla- Milas/ Kazıklıbucak	Denizli Hastanesi 19.10.1922
Mustafa	Ömer	Kömürcü Oğulları	1899	Muğla- Bodrum	Ilgaz Boğaz Harbi- 18.07.1921
Mustafa	Ömer	Sağırılık	1888	Muğla	Güzelim Tepe 01.10.1921
Mustafa	Sadık	Danacı	1895	Muğla	Sivridere Muharebesi 06.10.1921

Mustafa	Süleyman	Safer	1899	Muğla	Aslıhanlar Harbi 30.08.1922
Mustafa Fehmi	Mehmet Ali	Kara	1899	Muğla-Datça/ Cumalı	Aslıhanlar Harbi 10.04./1921
Mustafa Nail Efendi	Bahattin	-	1897	Muğla	Karahisar Muharebesi 15.07.1921
Nasuh	Süleyman	-	1898	Muğla- Fethiye	Eskişehir Merkez Hastanesi 01.12.1921
Osman	İsmail	Kara İsmail Oğulları	1890	Muğla-Bodrum/ Sazköy	Fırka Tepe Sırtlarında 28.08.1921
Osman	Mehmet	Halil Oğulları	1883	Muğla- Bodrum	Afyonkarahisar Hastanesi 27.08.1922
Osman	Mehmet	Gökçeli Oğulları	1895	Muğla-Marmaris/ Söğütköy	Afyon Harbi 15.04.1921
Osman	Mehmet Emin	Yüzbaşı Oğulları	1899	Muğla	Tınaztepe Harbi 27.08.1922
Osman	Murat	Karamancı	1894	Muğla	İncir Harbinde 13.07.1921
Osman	Mustafa	Binkıllı Oğulları	1895	Muğla-Bodrum/ Dereköy	Çiğiltepe Muharebesi 27.08.1922
Osman	Ömer	Enbiya	1892	Muğla- Merkez	Belentepe Harbi 26.09.1922
Ömer	Eyüp	Karakötek	1899	Muğla-Fethiye	2.İnönü Harbi 30.05.1921
Ömer	Mehmet	Uzun Oğulları	1895	Muğla- Merkez	1.İnönü Harbi 10.01.1921
Ömer	Mustafa	Uzun	1895	Muğla	Kütahya Harbi 20.03.1921
Ramazan	Durmuş	Dur Ali Beşkis Oğulları	1898	Muğla-Fethiye/ Karadere	Meydan Harbi 11.09.1921
Ramazan	Hüseyin	-	1890	Muğla- Fethiye/ Seydiler	Yamak Sırtları 26.08.1921
Ramazan	İsa	Karaca Oğulları	1900	Muğla-Fethiye/ Gölbent	Göldüzü Sırtları 31.08.1922
Recep	Mehmet	-	1894	Muğla-Marmaris/ Gelibolu	Haymana Cıvarı 20.07.1921
Recep	Recep	-	1883	Muğla-Bodrum/ Mazıköy	Akşehir Merkez Hastanesi 21.06.1922
Rıdvan	Mustafa	Karagöz Oğulları	1897	Muğla- Fethiye	Meydan Harbi 26.08.1922
Rıza	Ali	Zenci Abdi Oğulları	1895	Muğla-Marmaris/ Terzialiler	2. İnönü Harbi 30.03.1921
Sadık	Eyüp	Desteban	1882	Muğla	Sivridere Muharebesi 07.10.1921
Sadık	Mehmet	Bekir Oğulları	1889	Muğla- Milas/ Çukurköy	Sorsdede Harbi 01.10.1921
Salih	İbrahim	Müderriş Oğulları	1899	Muğla- Köyceğiz	Başkumandanlık Muharebesi - 29.08.1922
Salih	İbrahim	Hacı İbrahim	1899	Muğla-Ula/ Kızılyaka	İnce Köyü Cıvarı 29.08.1922
Salih	Musa	Kaşlı Oğulları	1896	Muğla- Fethiye/ Zorlar	Üç Saray Sırtları 18.07.1921
Seyfi	Ali	Hacı Mehmet Oğulları	1895	Muğla- Merkez	(?18.05.1922
Süleyman	Galip	Abdurrahman Oğulları	1896	Muğla-Milas/ Hasanlar	Ayvalı Muharebesi 28.08.1922
Süleyman	Hasan	Hacı Koyuncu	1893	Muğla- Yatağan/ Şahinler	Tavşan Tepesi 14.07.1921
Süleyman	Hasan	İmam Oğulları	1889	Muğla- Köyceğiz	Çiğil Tepe Harbi 27.08.1922
Süleyman	İsmail	Hoca Süleyman	1890	Muğla	Eskişehir Muharebesi 16.09.1921
Süleyman	Mustafa	Peditli	1895	Muğla	Çiğiltepe Muharebesi 27.08.1922

Şaban	Ali	Ali	1891	Muğla Köyceğiz	Güzelim Tepe 10.12.1921
Şakir Şükrü	Ahmet	Türkmen Oğulları	1897	Muğla-Milas/ Hattalı	İslamköy Muharebesi 27.08.1921
Şerif	Mehmet	Hasan Paşa Oğulları	1890	Muğla-Köyceğiz/ Karaman	Haymana Harbi 29.08.1921
Şükrü	Ahmet	Kara Mehmet Oğulları	1896	Muğla-Marmaris/ Beldibi	2.İnönü Harbi ?
Şükrü	İsa	Bekir Oğulları	1887	Muğla-Marmaris/ Reşadiye	Haymana Harbi 12.09.1921
Şükrü	Mehmet Ali	Mehmet Ali Oğulları	1898	Muğla-Ortaca/ Okçular	2.İnönü Harbi 28.03.1921
Şükrü	Naim	Molla Veli Oğulları	1894	Muğla-Fethiye/ Doğanlar	Meydan Harbi 14.07.1921
Şükrü	Salih	-	1900	Muğla-Milas/ Karakuyu	Meydan Harbi 04.10.1921
Tahir	Halil	Solak	1897	Muğla- Ula/Gölcük	Kızıtaş Tepe Harbi 27.10.1922
Tevfik	Raşit	Hamza	1897	Muğla-Ula	Toklu Tepe Muharebesi 29.08.1922
Veli	Mehmet	Veli	1899	Muğla Yatağan/ Gökgedik	Meydan Harbi 29.08./1922
Yahya	Ali	Dil Oğulları	1899	Muğla-Ortaca/ Güzelyurt	Tokur Harbi 05.10.1921
Yusuf	Abdurrahman	Sütlü Oğulları	1897	Muğla- Fethiye/ Karadere	Çaldağı 31.08.1921
Yusuf	Mehmet	-	1888	Muğla-Fethiye	Meydan Harbi 01.08.1921
Yusuf	Mustafa	Kılınç Oğulları	1896	Muğla- Fethiye/ Uzunyurt	Oluklu Muharebesi 30.05.1921
Yusuf	Mustafa	Hacı Ali Oğulları	1899	Muğla- Köyceğiz	İlgazdağı Harbi 18.07.1922
Yusuf	Mustafa	-	1896	Muğla- Fethiye	Ulu Kale 01.04.1921
Yusuf	Mustafa	-	-	Muğla- Fethiye	61. Fırka Sıhhiye Bölüğü (?)
Yusuf	Süleyman	Dede Oğulları	1896	Muğla- Fethiye/ Karadere	Karadağ 10.09.1921

Yazar Hakkında / About Author

**Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ | Ege Üniversitesi |
mevlutcelebi[at]yahoo.com | ORCID: 0000-0001-8244-661X**

Ürgüp/Nevşehir'de doğdu. Lisans eğitimini Ege Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yaptı. Doktorasını Dokuz Eylül Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra Manisa'da Celal Bayar Üniversitesi'nde çalıştı. 2007 yılında Ege Üniversitesi'ne döndü. Şu anda aynı üniversitede Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde çalışmaktadır. Bilimsel çalışmaları ağırlıklı olarak yakın dönem Türkiye-İtalya ilişkileri hakkındadır. Millî Mücadele dönemi ilişkilerini doktora tezi olarak inceledikten sonra iki dünya savaşı arası dönem Türkiye-İtalya ilişkileri hakkında araştırmalarına devam etmektedir. Pek çok defa İtalya'ya araştırma yapmak üzere gitmiştir. İtalya'da Dışişleri Bakanlığı ve Ordu Arşivlerinde çalışmıştır. Prof. Dr. Çelebi'nin Türkiye-İtalya ilişkileri dışında Millî Mücadele dönemi, Atatürk heykelleri, hatıralar ve Türk basını hakkında pek çok kitap ve makalesi yayınlanmıştır. Çeşitli uluslararası toplantılara katılarak bildiriler sunmuştur.

**Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ | Ege University |
mevlutcelebi[at]yahoo.com | ORCID: 0000-0001-8244-661X**

Mevlüt Çelebi was born in Ürgüp/Nevşehir. He completed his undergraduate education at Ege University, Department of History. After completing his doctorate at Dokuz Eylül University, he worked at Celal Bayar University in Manisa. He returned to Ege University in 2007. He is currently working in the Department of History at the Faculty of Letters at the same university. He works in the History Department of the Faculty of Letters. His scientific studies are mainly about the recent Türkiye-Italy relations. After examining the relations of the National Struggle period as a doctoral thesis, he continues his research on Türkiye-Italy relations interwar period. He went to Italy many times to do research. He worked at the Ministry of Foreign Affairs and Army Archives in Italy. Çelebi has published many books and articles about the National Struggle period, Atatürk statues, memoirs and the Turkish press. He attended various international meetings and presented papers.

